

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
AVALIKU ÕIGUSE INSTITUUT

Eveli Altunbas

**KOHTUKAEBEÕIGUSEGA SEONDUVAID PROBLEEME JA VÕIMALIKKE
LAHENDUSI**

Magistritöö

Juhendaja: LL.M Madis Ernits

Tallinn 2019

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	5
1 TEOREETILINE TAUST	9
1.1 Põhiseaduslik õigus pöörduda õiguste ja vabaduste kaitseks kohtusse, sh edasikaebeõigus.....	9
1.1.1 Põhiõigused ja vabadused.....	9
1.1.2 Eesti kohtusüsteemi ülesehitus	10
1.1.3 Kohtutee garantii	11
1.1.4 Edasikaebeõigus	11
1.2 Konstitutsioonikohtu ja individuaalkaebuse ajaloost	13
1.3 Põhiõiguse kaitse Euroopa Liidus ja Eestis.....	15
1.4 Vahekokkuvõte	16
2 EDASIKAEBEÕIGUS KOHTUPRAKTIKA NÄITEL	18
2.1 Määruse kui kohtulahendi peale edasi kaebamine.....	18
2.2 Hagi tagamine ja esialgne õiguskaitse	19
2.3 Lihtmenetlus tsiviilkohtumenetluses	20
2.3.1 Edasikaebeõiguse piirangud	20
2.3.2 Edasikaebeõiguse piirangu kooskõla põhiseadusega	21
2.3.3 Ringkonnakohtu eksimused seoses apellatsioonkaebuste menetlemisega	22
2.3.4 Riigikohtu soovitusel lihtmenetluse asjade menetlemisel	23
2.3.5 Lihtmenetlus kui kergetele õigusvaidlustele avatud menetlus	23
2.4 Maksekäsu kiirmenetlus	23
2.5 Määruskaebused kriminaalmenetluses	25
2.6 Teistmine	26
2.6.1 Teistmisavaldused Tsiviilkohtumenetluses perioodil 2014-2018	27
2.6.2 Teistmisavaldused kriminaalmenetluses perioodil 2014-2018.....	28
2.6.3 Teistmismenetluse vahekokkuvõte.....	28
2.7 Vahekokkuvõte	29
2.8 Autori seisukoht.....	29
3 KONSTITUTSIOONIKOHUS JA INDIVIDUAALKAEBUS.....	32
3.1 S. Brusilovi lahend kui teerajaja individuaalkaebuse lubatavusele Eestis	33
3.1.1 Asjaosaliste vastuväiteid Brusilovi kaebuse lahendamise osas.....	34
3.1.2 Riigikohtu põhjendused S. Brusilovi kaebuse menetlemiseks	34
3.2 Õigusliku aluse olemasolu Eesti põhiseaduses põhiseadusliku individuaalkaebuse esitamiseks.....	35

3.3	Riigikohtu lahendite analüüs seoses individuaalkaebuse lubatavusega	36
3.3.1	Lubamatu individuaalkaebus / Abstraktne normikontroll	37
3.3.2	Lubamatu individuaalkaebus / otsusekaebus.....	39
3.3.3	Individuaalkaebuse lubatavus	39
3.3.4	Kohtupraktika kokkuvõte	40
3.4	Põhiseadusliku individuaalkaebuse regulatsiooni sisse kirjutamise vajadus põhiseaduslikkuse järelvalve kohtumenetluse seadustikku.....	41
3.4.1	Individuaalkaebuse legaliseerimise pooltargumendid.....	42
3.4.2	Individuaalkaebuse legaliseerimise vastuargumendid.....	43
3.5	Kohtuvõimu politiseerimine	45
3.6	Vahekokkuvõte	45
3.7	Autori seisukoht.....	45
4	PÕHIÕIGUSED JA NENDE KAITSE KOOSKÕLAS PÕHISEADUSE JA EIÕK- GA	48
4.1	EIÕK ja EIK praktika asukoht Eesti õiguskorras	49
4.1.1	Rahvusvahelise õiguse ülimuslikkus	49
4.1.2	Põhiseaduse ja EIÕK koostoime	50
4.1.3	Ühiskonna areng ja üha laienev integratsioon	51
4.2	EIÕK artiklite 6 ja 13 olemus.....	51
4.2.1	EIÕK artikkel 6 õigusemõistmise juurdepääsu õiguse tagaja	51
4.2.2	EIÕK artikkel 13 õigus tõhusale menetlusele enda kaitseks	52
4.3	EIK praktika kohtusse pöördumise õiguse, sh kaebeõiguse küsimustes.....	52
4.3.1	EIK pädevus hinnata siseriiklike kohtute tegevust siseriiklike õiguste kohaldamisel.....	53
4.3.2	Kaebeõigus kui õiguskaitsevahend.....	53
4.3.3	Menetlusnormide formaalne järgimine	54
4.3.4	Kohtu põhjendused menetlusse võtmisest keeldumisel	54
4.4	EIK praktika seoses Eestiga	55
4.4.1	EIK praktika seoses kaebeõigusega Eestis	55
4.4.2	Kohtule juurdepääsu õigus / vara konfiskeerimine	57
4.4.2.1	Kohtule juurdepääsu õigus / Õigus kaitsta end kaitsja vahendusel	57
4.5	Vahekokkuvõte	58
4.6	Autori seisukoht.....	59
	KOKKUVÕTE	60
	RESUME	66

KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU	69
1. Kasutatud kirjandus	69
2. Kasutatud normatiivmaterjalid ja kohtupraktika	71
3. Siseriiklik kohtupraktika	72
4. Euroopa inimõiguste ja Euroopa Kohtu kohtupraktika	73
5. Muud kasutatud allikad	74

SISSEJUHATUS

Eesti põhiseaduse preambulist tuleneb, et riigi kindlustamise ja arendamise mõte on oma rahva ja kultuuri säilimise tagamine läbi aegade.¹ Vabariigi põhiseaduse (PS) § 1 sätestab, et Eesti on iseseisev, sõltumatu, demokraatlik vabariik, kus kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas.² See säte näitab, et inimesed on oluline osa riigist.

PS § 4 sätestab, et Riigikogu, Vabariigi Presidendi, Vabariigi valitsuse ja kohtute tegevus on korraldatud võimude lahususe põhimõttel.³ Tänapäeval on võimude lahususe idee pigem võimu jagamine erinevate kõrgemate riigorganite vahel, mitte aga üksteisest isoleerimine. Võimu jagunemine võimaldab vastastikuse tegevuse kontrollimist, mis tagab riigivõimu organite tegevuse seaduslikkuse.⁴ Põhiseaduse kommentaarides on öeldud, et võimude lahususe ja tasakaalustatuse põhimõte on õigusriigi aluspõhimõtte võõrandamatu osa ja ühtlasi demokraatliku riigikorralduse paratamatu tingimus.⁵ See tähendab seda, et kõik kolm riigivõimu, seadusandlik, täidesaatev ja kohtuvõim peavad tegutsema selle nimel, et inimestel oleksid lõppastmes tagatud nende põhiõigused ja vabadused.

Robert Alexy on väljendanud, et põhiõigused on siseriikliku õiguskorra oluliseks osaks, kuid tegelikult on põhiõigused õigused, mis ei tunne rahvuslikke piire, kuna põhiõigused on osa inimõigustest. Inimõigused on aga loomult universaalsed ja seetõttu saavad olla osa kõikidest riigikordadest.⁶ Põhiõiguste, kui inimõiguste, kaitse praktika ühtlustamiseks on loodud mitmesuguseid rahvusvahelisi organisatsioone. Inimõiguste austamine tagab ühiskonnas turvalisuse ning stabiilsuse.

Märt Rask on öelnud, et me peame hindama seda, kuidas kaitseme inimõigusi ja põhiseadusest tulenevaid põhiõigusi, mis on meie riigi vundamendiks ja ühtlasi rahvusvaheliseks standardiks.⁷ See, kuidas meie siseriiklikul tasandil põhiõigusi kaitseme,

¹ Raul Narits, Lauri Madise, Heinrich Schneider. Põhiseaduse sissejuhatus.- Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne, Juura 2008, lk 22.

² Eesti Vabariigi põhiseadus RT I, 15.05.2015, 2.

³ Eesti Vabariigi põhiseadus RT I, 15.05.2015, 2.

⁴ Lars Vinx. The Guardian of the constitution. Hans Kelsen and Carl Schmitt on the limits of constitutional law. Cambridge University Press 2015, lk 46.

⁵ Raul Narits, Taavi Annus, Madis Ernits, Kalle Merusk, Hent Kalmo, Heiki Lindpere, Lauri Madise, Lauri Mälksoo. Põhiseaduse I peatükk: Üldsätted.- Eesti Vabariigi Põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. Elektroonselt kättesaadav: <https://www.pohiseadus.ee/index.php?leht=autorid> 15.04.2019.

⁶ Robert Alexy. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. Justiitsministeerium 1997, lk 2.

⁷ Sigrid Kõiv. Intervjuu Märt Raskiga. Õigus on headuse kunst. Elektroonselt kättesaadav: <https://mail.google.com/mail/u/0/#search/margot+oleks?projector=1>, 22.04.2019.

peegeldub ka rahvusvahelisele tasandile. Inimõiguste kaitse on väärtus, mille kõrge taseme üle tuleks uhkust tunda ja mille suunas igal juhul püüelda. Kuid peamine on esmalt väärtustada inimõigusi oma riigi sees.

Siseriiklikul tasandil aitavad isikute põhiõigusi kaitsta kohtud,⁸ aga eelkõige konstitutsioonikohus, kes tuvastab võimaliku põhiõiguste rikkumise ja annab sellele põhiseadusliku tõlgenduse. Hans Kelsen on toonud välja, et põhiõiguste kaitse tagamise puhul on oluline, et riigis oleks täielikult välja arenenud konstitutsioonikohus, kellel on sõnaselge õigus tühistada oma otsusega põhiseadusega vastuolus olevad aktid.⁹ Ka Eestis on olemas konstitutsioonikohus ning käesolev töö aitab pilgu heita konstitutsioonikohtupidamise ajaloole, Eesti konstitutsioonikohtu mudelile ja selle pädevusele. Konstitutsioonikohtu lahendid põhiõiguste ja vabaduste võimalike rikkumiste kohta on eeskujuks teistele siseriiklikele kohtutele, tõlgendades põhiseaduses kirja pandud põhiõiguste sisu ja ulatust.

Käesolev magistritöö on kirjutatud teemal „Kohtukaebeõigusega seonduvaid probleeme ja võimalikke lahendusi.“ Seega on teadustöö esemeks kohtukaebeõigus. Riigi kohustus on luua siseriiklikul tasandil kohtusüsteem, mis kaitseb isikute põhiõigusi. Eeltoodu on väljakutse seadusandjatele, kuna põhiseadus seab menetluskorra loomisele piirid, kehtestades sisulisi nõudeid. Kohtukaebeõiguse teema analüüsimine on nii vajalik kui ka aktuaalne, kuivõrd seeläbi saab anda hinnangu sellele, kuidas on kirja pandud põhiõigused tegelikult praktikas tagatud.

Magistritöö eesmärk on välja selgitada, milliseid kohtukaebeõiguse probleeme Eestis esineb ja millised on nende omavahelised seosed. Magistritöö põhineb hüpoteesil, et Eesti õiguskorras puudub lünk põhiõiguste kohtulikus kaitses.

Magistritöö koosneb neljast peatükist. Kõik esitatud peatükid lõppevad vahekokkuvõtte ja autori seisukohaga. Esimeses peatükis vaatleb autor üldiselt kohtusse juurdepääsu õigust kui põhiõigust sh edasikaebeõigust. Kuivõrd kohus peaks tagama isikute põhiõiguste kaitse, siis annab autor lühikese ülevaate Eesti kohtusüsteemi ülesehitusest, kus tuleb välja ka konstitutsioonikohtu asetus Eesti mudelis. Seejärel heidab autor pilgu tagasi konstitutsioonikohtute tekkele ja nende olulisusele. Ja kuna Eesti on Euroopa Liidu (EL) liige

⁸ Robert Alexy (viide 6), lk 3.

⁹ Lars Vinx (viide 4), lk 17.

ning põhiõigused ei tunne riigipiire, siis annab autor lühikese ülevaate sellest, millega ja kuidas on inimõiguste kaitse EL-is tagatud. Esimese peatüki eesmärk on anda lühike teoreetiline ülevaade kõigist kolmest järgnevast omavahel seotud peatükist.

Teises peatükis vaatleb autor läbi Riigikohtu praktika menetlusi, kus kohus on lahanud siseriiklikul tasandil tekkinud kaebeõiguse probleeme. Esitatud on autori valik menetlustest, kus Riigikohus on edasikaebeõiguse temaatikat käsitlenud ning milles autori hinnangul võib probleeme esineda. Tsiviilkohtumenetlusest on vaatluse all lihtmenetlus, maksekäsu kiirmenetlus, hagi tagamine ja esialgne õiguskaitse. Kriminaalmenetlusest on tähelepanu all määruskaebuste peale edasikaebeõiguse küsimused. Kohtukaebeõiguse temaatikat käsitledes ei ole autor mööda vaadanud ka teistmismenetlust, mis võimaldab juba jõustunud kohtulahendi vaidlustamist. Teistmismenetlus on avatud lugejale statistiliste andmete kaudu. Teises peatükis on autor tuginenud peamiselt siseriiklikule kohtupraktikale, mille läbi saame eelkõige vastuse küsimusele, kas siseriiklik menetluskord on piisav, et tagatud oleks põhiõiguste kaitse.

Kolmandas peatükis vaatleb autor, kas Eesti õiguskorras on üksikisikutel täna õigus pöörduda individuaalkaebusega otse riigikohtusse või mitte. Individuaalkaebus ei ole osa tavapärasest edasikaebeõigusest, kuid ometi on oluline osa põhiõiguste kaitsest, mistõttu peab autor vajalikuks kajastada ka 2017. a aktiveerunud arutelu küsimuses, kas Eesti vajab individuaalkaebuse legaliseerimist või mitte.

Neljandas peatükis vaatleb autor põhiõiguste kaitse rahvusvahelist mõõdet ja selle mõju siseriiklikule õigusele läbi Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (EIÕK) ja Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) praktika. Vaatluse all on EIK praktika seoses riigi poolt kohtusse juurdepääsu õiguse väidetava tagamata jätmisega. Kohtusse juurdepääsu õigus kätkeb ühtlasi ka edasikaebeõigust.

Kõik magistritöös käsitletud teemad on omavahel seotud ja moodustavad ühtse terviku. Kuna Eesti kuulub EL-i ja on EIÕK osalisriik, siis ei saa kohtukaebeõiguse temaatikat analüüsides mööda vaadata rahvusvahelise õiguse mõjust siseriiklikule õiguskorrale. Inimõiguste kui kõrge väärtuse tunnustamine on oluline osa demokraatlikust õiguskorrast. Inimõigused on isiku moraalsed õigused, kuid isikutel on need õigused ainult siis olemas, kui siseriiklikul tasandil on loodud vastavad tingimused nende universaalsete õiguste kaitseks. Seega on oluline vaadelda, millised kohtukaebe õiguse realiseerimise instrumendid on siseriiklikus õiguses olemas ja mis vajaks veel rohkem reguleerimist.

Teema uurimisel on kasutatud peamiselt analüüsivat ja võrdlevat meetodit. Et jõuda püstitatud eesmärkideni, on autor kasutanud oma töös nii erialast kirjandust, teadustöid ja artikleid kui ka siseriiklikke ja rahvusvahelisi õigusakte ning asjakohast siseriiklikku ja rahvusvahelist kohtupraktikat. Probleemistik on jagatud konkreetseteks teemadeks, millel on otsene seos kohtukaebeõiguse temaatikaga ning inim- ja põhiõiguste kaitsega Eestis.

Magistritöö põhiosa keskendub Eesti õiguskorras kohtukaebeõiguse lünga leidmisele. Töö käigus kujundab autor oma seisukoha sellest, kuidas Eestis on tagatud kohtukaebeõigus ja seeläbi isikute põhiõiguste kaitse üldiselt. Ühtlasi esitab autor tekkinud võimalikele probleemidele omapoolsed lahendused.

1 TEOREETILINE TAUST

1.1 Põhiseaduslik õigus pöörduda õiguste ja vabaduste kaitseks kohtusse, sh edasikaebeõigus

1.1.1 Põhiõigused ja vabadused

Põhiõigused ja vabadused on sätestatud põhiseaduse II peatükis, mis on põhiseaduse kõige mahukamaks peatükiks. Oluliseks tagatiseks põhiõiguste ja vabaduste ellurakendamisel on PS § 15, millest tulenevalt on igal inimesel õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. Tegemist on sättega, mida varasemad põhiseadused ei tundnud.¹⁰ Seega loodi 1992. aasta põhiseadusega esmakordselt põhiseaduse ajaloos alus põhiõiguste ja vabaduste kohtulikuks kaitseks.

Eesti taasiseseisvumise ajal „eksisteeris Euroopas kaks piirkondlikku organisatsiooni: Euroopa Nõukogu ja Euroopa Ühendused“.¹¹ Euroopa Nõukogu (EN) põhidokumendiks on EIÕK, millega tagatakse „ÜRO 1948. a inimõiguste ülddeklaratsioonis kirja pandud õiguste tagamise eesmärki.“¹² Põhiseaduse II peatüki koostamisel võeti aluseks ning eeskujuks inimõiguste kaitse sätted rahvusvahelises õiguses, eelkõige EIÕK artiklid 6 ja 13. Põhiõiguse sätted ei tohiks olla lihtsalt kirja pandud õigused ja kohustused, vaid nad peavad olema realiseeritavad läbi kohtuliku kaitse. Kui nad seda ei ole, siis „sellisel juhul võiks neid pidada paljasteks programmlauseteks.“¹³

PS § 14 sätestab õiguste ja vabaduste tagamise kohustuse riigivõimu poolt, nii seadusandja, täidesaatva kui kohtuvõimu poolt ning ka kohalike omavalitsuste poolt.¹⁴ Samas on Eesti Vabariigile siduvaks EIÕK sätted, eriti konventsiooni artikkel 6 lg 1¹⁵, mis sätestab õiguse õiglasele kohtulikule arutamisele, millest tulenevalt on igal inimesel oma tsiviilõiguste ja kohustuste üle otsustamise korral õigus õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõisliku aja jooksul ning sõltumatus ja erapooletus seaduse alusel moodustatud õigusemõistmise volitusega institutsioonis.

¹⁰ Madis Ernits. Põhiseaduse II peatükk; õigused, vabadused ja kohustused. – Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. Juura 2008, lk 163.

¹¹ Uno Lõhmus. Põhiõiguste kaitse kolmnurgas riik –Euroopa Nõukogu – Euroopa Liit, Juridica (2010), nr 5, lk 354.

¹² Samas.

¹³ Madis Ernits. Põhiõigused, demokraatia, õigusriik. Tartu Ülikooli kirjastus 2011, lk 150.

¹⁴ Eesti Vabariigi põhiseadus (RT I, 15.05.2015).

¹⁵ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (RT II 2010, 14, 54).

Põhiseaduse järgimise üle peab järelevalvet Riigikohus, olles seejuures sõltumatu. Riigikohtu üheks oluliseks rolliks on parlamendi poolt vastu võetud seaduste põhiseadusele vastavuse kontroll. Põhiseadusega vastuolus olevat seadust on Riigikohtul võimalik tühistada – ja mitte ainult seadust, vaid mistahes õigusakti või toimingut, kui leiab tõendamist, et rikutud on põhiõigusi ja vabadusi. Siit tuleneb, et seadusandja tegevus on piiratud põhiseadusega. Riigikohus rõhub mõistele „tõhus menetlus“: „Isikul peab olema nii õiguskaitsevahend riigi haldusorgani või kohtu ees selleks, et tehtaks otsus tema kaebuse kohta, kui ka vajaduse korral õiguskaitsevahend hüvituse saamiseks.“¹⁶ Riigikohtu järelevalve hõlmab ka seadusandja tegevusetust, tegemist on olukorraga kus seaduses puuduvad teatud normid, mis tuvastatakse Riigikohtus.

Kieli õigusprofessor Robert Alexy on uurinud põhiõigusi Eesti põhiseaduses ning on jõudnud järeldusele, et „Eesti põhiseaduse põhiõigused, nagu kogu põhiseadus, on täies ulatuses õigusemõistmisele avatud. Kõik põhiseaduse normid on õiguslikult siduvad.“¹⁷

1.1.2 Eesti kohtusüsteemi ülesehitus

Eesti kohtusüsteem on üles ehitatud mitmeastmelisena ja kohtuastmete hierarhia on meil fikseeritud PS §-s 149.¹⁸ Kohtu ülesanne on tagada õigusemõistmine kooskõlas põhiseaduse ja seadustega ning oma tegevuses peab ta olema sõltumatu PS § 146.¹⁹ Eestis saavad kõik kohtuasjad alguse esimese astme kohtust ja asja iseloomust tulenevalt kas maakohust või halduskohtust.²⁰ Kohtusüsteemi hierarhia võimaldab isikutel pöörduda kõrgemalseisvasse kohtusse, et taotleda võimalike kohtuvigade parandamist.²¹ Erialakirjanduses on toonitatud, et demokraatlikes ühiskondades peavad kohtud olema avatud õigusemõistmisele ja kättesaadavad kõikidele kodanikele. Õigusel puudub väärtus, kui seda ei saa realiseerida või kui oma õiguste kaitsest tuleb loobuda.²²

¹⁶ Madis Ernits (viide 13), lk 267.

¹⁷ Robert Alexy. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. Juridica 2001, eriväljaanne, lk 15.

¹⁸ Eesti Vabariigi põhiseadus (RT I, 15.05.2015, 2).

¹⁹ Eesti Vabariigi põhiseadus (RT I, 15.05.2015, 2).

²⁰ Eerik Kergandberg. Kohtute seaduse I peatükk; üldsätted.-Kohtute seadus: kommenteeritud väljaanne. Juura 2018, lk 50.

²¹ Uno Lõhmus. Põhiseaduse XIII peatükk: Kohus.-Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. Juura 2017, lk 889.

²² Timo Ligi. Kohtute sõltumatus ja kohtusüsteemi toimimise efektiivsus Eestis. Sihtasutus Iuridicum, lk 68.

1.1.3 Kohtutee garantii

Kohtusse pöördumise õiguse ja õiguse tõhusale menetlusele ja ausale õigusemõistmisele tagab PS § 15 lg 1. Sama säte annab isikutele õiguse nõuda asjassepuutuva õigusakti või toimingu põhiseadusevastaseks tunnistamist, mida erialakirjanduses kutsutakse väikeseks põhiseaduslikuks kaebuseks.²³ See tähendab, et PS § 15 lg 1 teine lause pakub isikutele kaitset ka seadusandja tegevuse eest läbi konkreetse normikontrolli taotluse, mida vaatab läbi konkreetset kohtuasja arutav kohus.²⁴

1.1.4 Edasikaebeõigus

Edasikaebeõigus on sätestatud PS § 24 lg-s 5, mille kohaselt on igal inimesel õigus tema kohta tehtud kohtuotsuse peale seadusega sätestatud korras edasi kaevata kõrgemalseisvale kohtule. Edasikaebeõigust tuleb vaadelda üldise kohtusse pöördumise õiguse PS § 15 lg-s 1 sätestatud kaitseõiguse osana.²⁵ Edasikaebeõigus on oluline õiguskaitsevahend isiku põhiõiguste kaitsel, kuna õiguse mõistmine on suures osas kaemuslik protsess, mida viivad läbi inimesed, kes võivad oma otsustustes eksida, ja seega on edasikaebeõiguse eesmärk elimineerida eksimused ja vead ning parandada seaduselüngad normide tõlgendamise läbi.²⁶ Seega PS § 24 lg 5 kaitseb menetlusosaliste põhiõigust saada kohtulikku kaitset ning kaebeõigus tagab kohtuotsuste kontrolli.²⁷

Edasikaebeõigus on lihtsa seadusereservatsiooniga põhiõigus, mis tähendab seda, et seadusandjal on võimalus ja õigus seada edasikaebeõigusele seadusega sätestatud korras menetluslikke (nt kaebuse esitamise kord, menetlustähtajad, riigilõivu tasumise kohustus) ja materiaalseid (nt välistades mingit liiki lahendite edasikaevatavuse põhiseadusega kooskõlas oleval põhjusel) piiranguid.²⁸ Ehk lihtsalt öeldes, PS § 24 lg 5 annab seadusandjale võimaluse menetlusseadustikes sätestada piiranguid, näiteks välistades mingit liiki kohtuotsuste peale edasikaebamise võimaluse.²⁹ See on sõnaselgelt välja loetav sättest endast – edasi saab kaevata kohtuotsuse peale „seaduses sätestatud“ korras.

²³ Madis Ernits. Põhiseaduse II peatükk; õigused, vabadused ja kohustused. – Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. Juura 2017, lk 210.

²⁴ Madis Ernits. Põhiõigused kui väärtusotsused Riigikohtu praktikas.- Riigikohtu lahendid Eesti Õiguskorras, Riigikohtu teadustööde konkursi kogumik: Tartu 2005, lk 54.

²⁵ Rait Maruste. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse. Juura 2004, lk 303.

²⁶ Samas, lk 412.

²⁷ RKPJKo 12.03.2011, 3-2-1-62-10, AS WIPESTREX GRUPP; RKÜKo 28.02.2013, 3-2-1-13-12, p 42, Üllar Haaboja.

²⁸ Heili Sepp, Villem Lapimaa, Virgo Saarmets, Eerik Kergandberg. Põhiseaduse II peatükk: õigused, vabadused ja kohustused.- Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. Juura 2017, lk 352-353.

²⁹ Samas, lk 352-353.

PS § 24 lg-st 5 tulenev edasikaebeõigus on kõigi ja igaihe õigus, kuid esimene kaitseala hõlmab eeskätt õigust esimese astme kohtu lahendi peale edasi kaevata kõrgemalseisvate kohtule.³⁰ PS § 24 lg 5 esimene kaitseala hõlmab endas õigust kaevata edasi nii kohtuotsuste kui ka määruste peale.³¹ Kohtumääruste hulk on alati suurem kui kohtuotsuste oma ning kui kohtumääruste peale edasikaebamine tagataks samas mahus kui kohtuotsuste vaidlustamise osas, siis sellest tuleneb reaalne oht kohtumenetluse mõistlikule ajale ja efektiivsusele.³² Erialakirjanduses leitakse, et kohtumääruste puhul võib edasikaebeõigust piirata seadusega sätestatud ulatuses rohkem kui kohtuotsuste puhul.³³

Eeltoodu tähendab seda, et ühelt poolt tuleb isikutele tagada võimalikult lai kohtusse pöördumise õigus, st reaalne ligipääs õiguskaitsele, ja teiselt poolt tuleb seda õigust piirata, et mitte üle koormata kohtuid ja teisi õiguskaitseorganeid vähetähtsate ning sisult perspektiivitute vaidlustega, või piirata seda vähemalt selliselt, et vähemtähtsad vaidlused ei saaks läbida kõiki kohtuastmeid, seades edasikaebeõigusele rangemad reeglid.³⁴ Selles paradoksaalses olukorras tuleb seadusandjal leida kompromiss erinevate õiguste tagamise vahel neid omavahel tasakaalustades.

Kõiki põhiõiguseid on võimalik riivata. „Vahe on selles, et osa riiveid on teatud tingimustel õigustatud, osa aga mitte.“³⁵ Piiramise vajadus tuleneb ühiskonna toimimise reguleerimise vajadusest ning piirangud tulenevad seadustest, mis aga omakorda peaksid olema põhiseadusega kooskõlas, sel juhul on tegemist õigustatud riivega. Kohtud ise ei saa edasikaebeõigust piirata rohkem, kui seadusandja on ette näinud. Riigikohtunik Eerik Kergandberg on aga leidnud, et kohtumenetluse käigus võib ilmnedada menetlusseadustikes seaduselinki edasikaebe osas ning seega on kohtu esmane kohustus edasikaebelünk täita ehk viia kooskõlla põhiseadusega. Seda saab teha läbi põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse.³⁶

³⁰ RKÜKo 12.03.2011, 3-2-1-62-10, AS WIPESTREX GRUPP; RKÜKo 28.02.2013, 3-2-1-13-12, p 42 Ülar Haaboja.

³¹ RKÜKm 21.04.2015, 3-2-1-75-14, p 61 Siiri Seero.

³² Heili Sepp, Villem Lapimaa, Virgo Saarmets, Eerik Kergandberg. Põhiseaduse II peatükk: õigused, vabadused ja kohustused.- Eesti Vabariigi põhiseadus. Elektroonselt kättesaadav <https://www.pohiseadus.ee/index.php?sid=1&ptid=29&p=24>, 23.11.2018.

³³ Eerik Kergandberg. Kohtukaebeõigus, eriti edasikaebeõigus Riigikohtu ja eriti kriminaalkollegiumi praktikas. Juridica 4/2018, lk 280.

³⁴ Julia Laffranque. Kas ja kuidas vaidlustada vaesust, demokraatiapuudust ja õiguskaitse nappust? Juridica 2013, lk 38.

³⁵ Rait Maruste (viide 25), lk 243.

³⁶ Eerik Kergandberg (viide 33), lk 280.

PS § 24 lg-st 5 tuleneb, et kohtulahendite peale edasikaebamine peab olema seadustega reguleeritud. Eestis näeb nii tsiviil-, kriminaal- kui ka halduskohtumenetluse seadustik ette edasikaebavõimaluse olukorras, kus menetlusosaline ei nõustu esimese astme kohtuotsusega. Edasikaebamine on võimalik ringkonnakohtule läbi apellatsioonkaebuse esitamise.³⁷ Maakohtu otsuse vaidlustamisega ringkonnakohtus realiseeritakse edasikaebeõigust kui põhiõigust.³⁸

Kui vaadelda menetlusseadustikke, siis edasikaebeõiguse piirangud on erinevad. Näiteks sätestab Tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS) § 630 lg 2 apellatsioonkaebuse esitamise keelu olukorras, kus menetlusosalised on esimeses astmes omavahelisel kokkuleppel loobunud apellatsioonkaebuse esitamise võimalusest.³⁹ Kui menetlusosaline vaatamata edasikaebeõigusest loobumisele kaebuse esitab, siis jätab ringkonnakohtus kaebuse § 637 lg 1 p 5 alusel menetlusse võtmata.⁴⁰ Autor leiab, et selline piirang on kooskõlas põhiseadusega ning lubatud, seda enam, et oma põhiõigusest on menetluse käigus loobunud menetlusosalised ise.

1.2 Konstitutsioonikohtu ja individuaalkaebuse ajaloost

Eesti esimene – 1920. a põhiseadus rõhutas ja tõi esile õigusriigi põhimõtte, mille oluliseks komponendiks oli põhiõiguste süsteemi olemasolu.⁴¹ 1992. a rahvahääletusel vastu võetud põhiseadus sisaldas juba ka kohtukorralduse olulisi küsimusi ning nende kirjapanemisel oli aluseks võetud õigusriigi olulised ideed. Õigusriigi üheks oluliseks nõudeks on, et kõik kohtud riigis moodustaksid ühe süsteemse terviku ja kohtutel ainsana on õigus täita õigusemõistmise funktsioon, olles oma kohustuste täitmisel sõltumatu nii seadusandlikust kui ka täidesaatvast võimust.⁴²

1992. a põhiseaduse koostamisel pandi suurt rõhku just põhiõiguste osale ja põhiõiguste põhiseadusesse kirjutamise aluseks võeti rahvusvahelised inimõiguste kaitse alased lepingud, Euroopa nõukogu inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon, samuti demokraatlike

³⁷ Tsiviilkohtumenetluse seadustik (RT I, 07.12.2018, 27), § 630 lg 1; Kriminaalmenetluse seadustik (RT I, 07.12.2018, 24), § 318 lg 1. Halduskohtumenetluse seadustik (RT I, 28.11.2017, 3), § 180 lg 1.

³⁸ Villu Kõve, Inga Järvekülg, Jaanus Ots, Maarja Torga. Tsiviilkohtumenetluse seadustik III: kommenteeritud väljaanne. Juura 2018, lk 993.

³⁹ Tsiviilkohtumenetluse seadustik (RT I, 07.12.2018, 27), § 630 lg 2.

⁴⁰ Villu Kõve, Inga Järvekülg, Jaanus Ots, Maarja Torga (Viide 37), lk 1006.

⁴¹ Kalle Merusk, Raul Narits. Eesti Konstitutsiooni õigusest. Juura Õigusteabe AS 1998, lk 11.

⁴² Heinrich Schneider, koostaja Arno Almann. Taasiseseisvunud Eesti Riigi- ja õigusteooria probleeme: uurimistööde kogumik. EBS Print 2005, lk 417.

riikide konstitutsioonid.⁴³ 1992. a põhiseadus nägi ette põhiõiguste ja vabaduste kohtuliku kaitse võimaluse ja Riigikohtust sai ühtlasi ka konstitutsioonikohus.⁴⁴ Eesti põhiseaduslikkuse järelevalve erines Lääne-Euroopa riikides moodustatud konstitutsioonikohtutest selle poolest, et konstitutsioonikohtu pädevus oli antud Riigikohtule, mitte ei loodud eraldiseisvat struktuuri ja eraldiseisvat konstitutsioonikohtu.⁴⁵ Konstitutsioonikohtu vastutusrikas ülesanne on muuhulgas ühiskonnas korrapära loomine ja selle toetamine.

Eesti naaberriigis Leedus loodi 1992. a põhiseadusega konstitutsioonikohus, mis ehitati üles Austria-Saksa mudelile, eesmärgiga tagada põhiseaduslikke väärtusi, sh õigusriigi põhimõtteid, milles tagatakse ka inimõiguste kaitse.⁴⁶ Erinevalt Eestist ei ole Leedu Vabariigi konstitutsioonikohus üks osa tavapärasest mitmeastmelisest kohtusüsteemist, vaid on iseseisev sõltumatu õigusasutus, millele on antud pädevus hinnata nii parlamendi poolt vastu võetud seaduste ja muude õigusaktide kui ka presidendi ja valitsuse poolt vastu võetud õigusaktide vastavust põhiseadusele ja teistele õigusaktidele.⁴⁷

Saksamaal on konstitutsioonikohtu pädevus määratletud riigi põhiseaduses ja liidukonstitutsioonikohtu seaduses. Saksa Liidukonstitutsioonikohus tegeleb kõrgemate riigiorganite vaheliste vaidluste põhiseaduslikkuse järelevalvega, samuti normikontrolliga, sh abstraktse normikontrolliga ja valimisvaidluste lahendamise menetlusega. Saksa Liidukonstitutsioonikohus vaatab läbi ka üksikisikute esitatud põhiseaduslikke kaebusi, mille esitamise õigus on isikutel olukorras, kus on rikutud nende põhiõigusi.⁴⁸ Põhiseadusliku kaebuse võib esitada igaüks, kes suudab piisavalt hästi ära tõendada, et on toimunud põhiõiguste rikkumine.⁴⁹ Saksa põhiseaduslikkuse kohtuliku järelevalve mudelit peetakse Euroopa täiuslikumaks mudeliks.⁵⁰

⁴³ Heinrich Schneider, koostaja Arno Almann (viide 42), lk 13.

⁴⁴ Rait Maruste. Õiguskantsler püüab eksitada seadusandjat ja avalikkust. Elektrooniliselt kättesaadav: <https://arvamus.postimees.ee/4045813/rait-maruste-oiguskantsler-puuab-eksitada-seadusandjat-ja-avalikkust> 21.01.2019.

⁴⁵ Heinrich Schneider, koostaja Arno Almann (viide 42), lk 426.

⁴⁶ Nora Chronowski, Timea Drinoczi, Tamara Takacs. Teaching European Constitutionality. Warszawa 2011, lk 474.

⁴⁷ LITHUANIA-European Union Agency for Fundamental Rights, lk 2, 2011. Elektrooniliselt kättesaadav: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1535-access-to-justice-2011-country-LT.pdf. 21.01.2019.

⁴⁸ Ralf Rogowski, Thomas Gawron. Constitutional courts in comparison.- The U.S Supreme Court and The German Federal constitutional court. Berhjabn Books, New York, Oxford, 2002, lk 62.

⁴⁹ Samas, lk 63.

⁵⁰ Eivind Smith. Konstitutsioonilise juristiktsiooni kujunemine ja areng demokraatlikus ühiskonnas.- Konstitutsioonikohtute probleemid ja arengukavad. Tartu 1999, lk 14.

Nii Eesti kui Leedu Vabariigis oli 1992. a ja 1993. a loodud konstitutsiooniline jurisdiktsioon uus asi, millega pandi alus demokraatliku riigi õigussüsteemile, kus on võimalik kontrollida õigustloovate aktide vastavust põhiseadusele ning kus kaitstakse isikute põhiõigusi.⁵¹ See oli murranguline üleminek võimukeskselt ühiskonnalt demokraatlike väärtusi kandvaks ühiskonnaks.⁵²

Erinevalt Leedust otsustas Eesti mitte luua eraldiseisvat konstitutsioonikohut. Rait Maruste on kirjutanud, et Eestis kasutusele võetud konstitutsioonikohtu mudel oli suhteliselt harvaesinev kontinentaalses õigusruumis ning selle mudeli kasuks rääkis selle ökonoomsus ja poliitilisest võimust eraldatus.⁵³ Puudusteks on aga see, et Eesti konstitutsioonikohtu süsteem on liigselt riigivõimu keskne, mis tähendab seda, et põhiseaduslikkuse järelevalve küsimusi saab Riigikohus lahendada üksnes presidendi, õiguskantsleri ja kohtute taotlusel, mitte aga füüsilise või juriidilise isiku põhiseaduslikkuse järelevalve taotluse ehk kaebuse alusel.⁵⁴

Samas on oluline märkida, et Eesti põhiseaduslikkuse kohtuliku järelevalve süsteem ei sea ainult Riigikohtule kohustust kontrollida seaduste ja õigusaktide põhiseadusele vastavust, vaid tulenevalt PS §-st 152 koostoimes §-ga 15 on selline kohustus kõigil kohtuastmetel ehk kohtud peavad jätma kohtuasja lahendamisel kohaldamata mis tahes seaduse või muu õigusakti, kui see on vastuolus põhiseadusega.⁵⁵

1997. a analüüsis Justiitsministeeriumi Põhiseaduse juriidilise ekspertiisi komisjon eraldiseisva konstitutsioonikohtu loomist, võrreldes seda Eestis kehtiva süsteemiga. Analüüsi käigus jõuti seisukohale, et oluline on kasutusele võtta üksikisiku kaebeõiguse võimalus, kuid konsensus puudus selles osas, kas see peab olema kasutusele võetud kasutusel olevas süsteemis või tuleks luua eraldiseisev konstitutsioonikohus.⁵⁶

1.3 Põhiõiguse kaitse Euroopa Liidus ja Eestis

EL-i algusaastatel oli põhiõiguste kaitse tagaplaanil ning liidu peamiseks eesmärgiks majandusliku integratsiooni süvendamine. 1992. a Maastrichti lepingus sõnastati põhiõiguste

⁵¹ Rait Maruste. Ettekanne põhiseaduse viienda aastapäeva konverentsil. Juridica 1997/9, lk 438.

⁵² Rait Maruste. Põhiseaduslikkuse järelevalve Eestis – areng ja kogemused.- Konstitutsioonikohtute probleemid ja arengukavad. Riigikohus Tartu 1999, lk 25.

⁵³ Rait Maruste (viide 51), lk 438.

⁵⁴ Rait Maruste (viide 51), lk 430-431.

⁵⁵ Uno Lõhmus. Õigusriik ja inimese õigused. IlmAmaa 2018, lk 50.

⁵⁶ Sergio Bartole. Konstitutsioonikohtu reform Eestis, lk 2. Elektroonselt kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/prof_sergio_bartole_konstitutsioonikohtu_reform_eestis.pdf, 03.01.2019.

kaitse lepingu sätena, mis ütleb, et EL austab põhiõigusi kui ühenduse õiguse põhimõtteid, nagu need on tagatud EIÕK-ga, mis on alla kirjutatud Roomas 04.11.1950. a ning nagu need tulenevad liikmesriikide ühesugustest õiguslikest tavadest.⁵⁷

Euroopa Liidu põhiõiguste harta preambul ütleb, et Euroopa rahvad on üha tihedamalt omavahelist liitu luues otsustanud jagada rahulikku ja ühistele väärtustele rajatud tulevikku ja, et hartaga kinnitatakse EL pädevuse ja ülesannete ning subsidiaarsuse põhimõtte kohaselt õigusi, mis tulenevad ennekõike liikmesriikide ühistest põhiseaduslikest tavadest ja rahvusvahelistest kohustusest, EL ja EN poolt vastuvõetud sotsiaalharta- ning Euroopa Liidu Kohtu ja EIK kohtupraktikast.⁵⁸ EL põhiõiguste harta on alates 01.12.2009. a õiguslikult siduv põhiõiguste kaitse allikas, mida liikmesriigid peavad järgima. EL liikmesriigid tunnustavad inimeste puutumatute ja võõrandamatute õiguste universaalseid põhiväärtusi nagu vabadus, demokraatia, võrdõiguslikkus ja õigusriigi põhimõte.⁵⁹ Eeltoodust saab järeldada, et EL on tunnustanud inimõigusi ja peab vajalikuks nende kaitset liikmesriikides.⁶⁰

Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 47 sätestab, et igal ühel, kelle liidu õigusega tagatud õigusi või vabadusi rikutakse, on selles artiklis kehtestatud tingimuste kohaselt õigus tõhusale õiguskaitsevahendile kohtus. Igaühel on õigus õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus kohtus.⁶¹ Julia Laffranque on öeldnud, et „Eesti austab üldiselt põhiõiguste hartas toodud põhimõtteid nii meie põhiseaduse kui ka Eesti poolt varem alla- kirjutatud rahvusvaheliste konventsioonide ja lepingute, eelkõige inimõiguste konventsiooni kaudu.“⁶²

1.4 Vahekokkuvõtte

Esimene peatükk andis sissejuhatava ja üldise ülevaate sellest, mis on seotud kohtukaebeõigusega, mis on tugevalt seotud põhiõiguste kaitsega ja sätestatud põhiseaduse II peatükis. Tegemist on väärtustega, mis on olulised demokraatlikus ühiskonnas. Selleks, et kohtukaebeõigus saaks realiseeruda, peab seadusandja looma menetluskorra, mille järgi kohus

⁵⁷ Uno Lõhmus (viide 55), lk 72-73.

⁵⁸ Euroopa Liidu põhiõiguste harta. Elektroonselt kättesaadav: <https://www.humanrightsestonia.ee/el-i-pohioiguste-harta/>, 26.02.2019.

⁵⁹ EKo 05.02.1963, C-26/62 *Van Gend en Loos*; EKo 15.07.1964, C-6/64 *Costa vs. ENEL*.

⁶⁰ Uno Lõhmus (viide 55), lk 72-73.

⁶¹ Euroopa Liidu põhiõiguste harta. Elektroonselt kättesaadav: <https://www.humanrightsestonia.ee/el-i-pohioiguste-harta/>, 26.02.2019.

⁶² Julia Laffranque: Põhiõiguste Harta ja meie Põhiseadus. Postimees 11.02.2005, Elektroonselt kättesaadav: <https://www.postimees.ee/1455157/julia-laffranque-pohioiguste-harta-ning-meie-pohiseadus>, 26.02.2019.

kui õiguse mõistja tööd teeb. Meil on kolmeastmeline kohtusüsteem, kuid mitte alati ei ole võimalik läbida kõiki neid astmeid. Meil puudub eraldiseisev konstitutsioonikohus ja kindel selgus sellest, kas individuaalkaebusel meie õiguskorras on koht olemas.

2 EDASIKAEBEÕIGUS KOHTUPRAKTIKA NÄITEL

PS § 24 lg 5 sätestab, et igal ajal on õigus tema kohta tehtud kohtuotsuse peale seadusega sätestatud korras edasi kaevata kõrgemalseisvale kohtule,⁶³ mis aga iseenesest ei tähenda piiramatut edasikaebeõigust, sest seadusandjal on õigus seadustega sätestada edasikaebeõigusele piiranguid.⁶⁴ Järgnevalt analüüsib autor siseriiklikke kohtulahendeid, kus kaebeõigusega seotud küsimusi on käsitletud. Esitatud kohtupraktika on autori valik võimalikest menetlustest, kus kaebeõiguse kitsaskohad võivad esineda. Õiguskirjanduses on leitud, et PS § 24 lg-s 5 sätestatud edasikaebeõiguse kaitseala on laiem kui on silmas peetud EIÕK lisaprotokolli nr 7 artikkel 2 lg-s 2.⁶⁵ Endine riigikohtu esimees Priit Pikamäe on öelnud, et kehtivates kohtumenetluse seadustikes sätestatud edasikaebevõimalused võivad osutuda mõnes olukorras ebaotstarbekas ja ei aita kaasa õigusrahu saavutamisele, vaid võimaldavad kohtulahendi seadusjärgsust edasi lükata edasikaebeõiguse kasutamise teel.⁶⁶ Edasikaebeõigus on aga autori arvates oluline põhiõiguste osa, mistõttu vajab see suuremat tähelepanu.

2.1 Määruse kui kohtulahendi peale edasi kaebamine

Riigikohus on asunud seisukohale, et edasikaebeõigus ei saa olla tagatud kõigi kohtulahendite puhul. Kohtu efektiivse toimimise ja mõistliku menetlusaja rakendamise takistuseks saaks kõigi kohtumääruste vaidlustamiseks antav edasikaebeõigus. Samas rõhutab kohus, et määruskaebemenetluse raames peab saama vaidlustada neid kohtumäärusi, mis edasikaebamise võimaluse puudumise korral muudaks menetluse jätkamise võimatuks.⁶⁷ Menetluse jätkamise võimatus tähendab olukorda, kus määruse näol on tegemist lõpplahendiga ning muud lahendit samas kohtuastmes enam ei järgne.⁶⁸

Edasikaebe kord ja selle piirangud moodustavad ühtse terviku siseriikliku menetluskorra loomisel. Eelnevalt selgus, et kohtumääruste hulk on suurem kui otsuste oma sest määrusega lahendatakse kõik kohtus tehtavad menetluslikud taotlused menetlusliigist olenemata. Seega on oluline piirata määruste peale edasikaebeõigust, et tagada kohtutes üldiselt kiire ja

⁶³ Eesti Vabariigi põhiseadus RT I, 15.05.2015, 2.

⁶⁴ RKKK 30.06.2016, 3-1-1-54-16 p 17 Kent Kuntsel.

⁶⁵ Julia Laffranque. Euroopa inimõiguste kohus ja Eesti õigus. Juura 2017, lk 79.

⁶⁶ Priit Pikamäe. Ülevaade kohtukorralduse, õigusemõistmise ja seaduse ühetaolise kohaldamise kohta. - Ettekanne Riigikogu 2018. a kevadistungjärgul, 7. juuni 2018. Elektroonselt kättesaadav: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/õiguslased%20materjalid/RK%20esimehe%20ülevaade%20Riigikogus%202018/Ettekanne_Riigikogu_2018.pdf, 06.02.2019.

⁶⁷ RKKKm 18.02.2013, 3-1-1-5-13, p 10 Ailis Kurg.

⁶⁸ RKKKm 15.12.2006, 3-1-1-110-06, p 13.2 OÜ Difusio.

efektiivne kohtumenetlus. Aja kui ressursi optimaalne kasutamine on oluline nii riigile kui menetlusosalistele, aga sellest on veel olulisem, et isikute kohtusse pöördumise juurdepääs ei muutuks näiliseks.

2.2 Hagi tagamine ja esialgne õiguskaitse

TsMS § 390 lg 1 sätestab määruskaebuse esitamise korra hagi tagamise, ühe tagamisabinõu teisega asendamise või hagi tagamise tühistamise määruse peale.⁶⁹ Seadusega ei ole piiratud määruskaebuse esitamist esimese astme kohtu lahendile, kuid piiratakse hagi tagamise lahendi edasikaevatavust Riigikohtule, edasikaebust saab esitada üksnes juhul, kui tagatava hagi hind ületab 100 000 eurot. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadusega, mis võeti vastu 20.02.2019. a ja jõustus 19.03.2019. a asendati hagi hind 63 900 eurot hagi hinnaga 100 000 eurot.⁷⁰

TsMS § 390 lg 1 ei anna võimalust esitada määruskaebust hagi tagamata jätmise määrusele. Riigikohtu Põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium nõustub, et TsMS-is ei ole ette nähtud hagi tagamata jätmise määruse vaidlustamise võimalust, kuid leiab, et antud olukord ei takista menetlust ning hagi tagamise määrus on põhimenetlusega seotud.⁷¹ Hagita asjades esialgse õiguskaitse määrusele määruskaebuse esitamisel lähtutakse hagi tagamise kohta käivatest sätetest, kuid määruskaebeõigust ei saa sel juhul tuletada hagi hinna suurusest.⁷²

Riigikohtu seisukoht on, et ei saa vanema ja lapse suhtluskorra kindlaksmääramise avaldusega taotletu harilikule väärtusele hinnangut anda või veel enam, jõuda hinnangu andmisel järeldusele, et taotletu harilik väärtus ületab mingi kindla rahasumma. Seega ei võimalda TsMS § 390 lg 1 teine lause tuletada hagita asjas määruskaebeõigust.⁷³ Samas leiab Riigikohus, et teistkordne kaebeõiguse puudumine lapse ja vanema suhtluskorra asjades ei ole vastuolus põhiseadusega.

Seadusandja poolt on järgitud põhimõtet, et esimese kohtuastme lahendite peale oleks olemas edasikaebeõigus, piiratud on ringkonnakohtu lahendite Riigikohtusse edasikaebamise võimalust. Kohtupraktikas on leitud, et intensiivse edasikaebeõiguse riivega on tegemist siis, kui seadus ei näe üldse ette esmakordset kaebuse esitamise võimalust kõrgemalseisvale

⁶⁹ Tsiviilkohtumenetluse seadustik RT I, 19.03.2019, 22

⁷⁰ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus RT I, 19.03.2019, 2.

⁷¹ RKPJK 09.04.2018, 3-4-1-20-07 p 14 OÜ Aviso Kinnisvara ja Bestmarki Suurkööride Aktsiaselts

⁷² TlnRnKm 25.10.2018 2-14-53904, p 16 YY,CC,QQ,AA.

⁷³ Samas, p 16.

kohtule ja põhiõiguste riive on väiksem olukordades, kus edasikaebeõigust on piiratud üksnes osas, mis ei võimalda kaebuse esitamist Riigikohtule ehk menetlusosalisele on tagatud vaid ühekordne edasikaebeõigus.⁷⁴ Ka EIK on öelnud, et kui siseriiklikul tasandil puudub võimalus esimese astme kohtu otsust vaidlustada, siis on tegemist enamasti artikli 6 lg 1 rikkumisega.⁷⁵

2.3 Lihtmenetlus tsiviilkohtumenetluses

TsMS § 405 lg-s 1 on sätestatud lihtmenetluse regulatsioon, millest tuleb välja, et kohus menetleb hagi oma õiglase äranägemise kohaselt lihtsustatud korras, näiteks määrates menetlustähtjad seaduses sätestatust erinevalt või teeb asjas otsuse ilma kirjeldava ja põhjendava osata jms, kuid kohus peab lähtuma asjaolust, et menetluse käigus oleks tagatud menetlusosalise põhiõiguste ja vabaduste kaitse ning oluliste menetlusõiguste tagamine.⁷⁶ Lihtsustatud menetluse kohaldamine teatud rahalistele nõuetele on võimalik esimese astme kohtus ning on kantud ideest tagada tõhusam õigusemõistmine väiksemates ja lihtsamates kohtuasjades, millega hoitakse kokku kohtumenetlusega kaasnevaid menetluskulusid.⁷⁷

Riigikohus on mitmes lahendis juhtinud tähelepanu sellele, et TsMS § 405 alusel on kohtul võimalus lihtsustatud korras hagi menetleda, kui on täidetud TsMS § 405 lg 1 tingimused ehk kui nõue on varaline ja põhinõue ei ületa 2000 eurot. Sellisel juhul võib maakohus vaidluse lahendada lihtsustatud korras ja seejuures pole oluline, kas maakohus tegelikult ka menetluskorda lihtsustas. Riigikohus on rõhutanud, et lihtmenetluse näol ei ole tegemist hagimenetluse eriliigiga.⁷⁸ See tähendab, et lihtmenetluse asjad on olemuselt tavalised hagimenetluse nõuded.

2.3.1 Edasikaebeõiguse piirangud

Kohtul on õigus TsMS § 637 lg 2¹ alusel otsustada kas anda luba edasikaebamiseks. Edasikaebamine on võimalik, kui kohus on otsusesse märkinud, et ta annab loa edasikaebamiseks.⁷⁹ Kui esimeses kohtuastmes välistatakse edasikaebeõigus, siis apellatsioonkaebuse esitamise korral peab ringkonnakohus otsustama selle menetlusse võtmise või menetlusse võtmisest keeldumise. Riigikohus selgitas, et hagi lihtsustatud korras

⁷⁴ RKÜKm 21.04.2015 3-2-1-75-14, p-d 60, 63 Siiri Seero.

⁷⁵ EIKo 27.02.2018 *Aydogan vs. Türgi*; EIKo 13.02.2018, *Belek ja Özkürk vs. Türgi*.

⁷⁶ Kai Härmand, Inga Järvekülg. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku 10. osa; Hagimenetlus.- Tsiviilkohtumenetluse seadustik II: kommenteeritud väljaanne. Juura 2017, lk 790-791.

⁷⁷ Samas.

⁷⁸ RKTkm 01.12.2010 3-2-1-102-10, p 12, J. Ošlankova; RKTkm 06.04.2010 3-2-1-20-10, p-d 10, 11, A.O Silvo; RKTkm 29.03.2011 3-2-1-6-11, p 10, Osaihing Ingermika.

⁷⁹ Kaupo Paal. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku 12. osa; menetlus ringkonnakohtus.- Tsiviilkohtumenetluse seadustik III: kommenteeritud väljaanne. Juura 2018, lk 1046.

menetlemise õigus on antud ainult maakohtule ja lihtmenetluse reeglid ei ole siduvad asja lahendamisel apellatsioon- ja kassatsioonimenetluses.

Kui maakohus ei anna TsMS 442 lg-st 10 tulenevalt edasikaebeõigust lihtmenetluse korras lahendatud kohtuasjas, siis ringkonnakohus ei pea TsMS § 637 lg 2¹ järgi apellatsioonkaebust menetlema.⁸⁰ Ringkonnakohus saab menetlusökonoomia kaalutlustel lihtmenetluses tehtud kohtulahendi peale esitatud kaebuse menetlemisest keelduda üksnes siis, kui kaebus tervikuna on ilmselgelt põhjendamatu.⁸¹ Kui ringkonnakohus keeldub apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest lihtmenetluse asjas, siis apellatsioonikohus lahendab kaebuse ka sisuliselt.⁸²

Riigikohus on märkinud, et ringkonnakohus ei saa apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest TsMS § 637 lg-le 2¹ alusel keelduda, kui on täidetud kolm tingimust: maakohus on lihtmenetluse asja otsuses kindlaks määranud menetluskulude rahalise suuruse; menetlusosaline vaidlustab apellatsioonkaebuses ka menetluskulude rahalise suuruse ja täidetud on TsMS § 178 lg-s 2 sätestatud eeldus ehk vaidlustatav menetluskulude summa ületab 200 eurot.⁸³ Lisaks, kui maakohtu otsuse tegemisel on selgelt eksitud materiaaõiguse või menetlusõiguse normi kohaldamise vastu. Apellatsioon võetakse menetlusse ka siis, kui tõendeid on ebaõigesti hinnatud ja see võis kaasa tuua selgelt ebaõige lahendi.⁸⁴

2.3.2 Edasikaebeõiguse piirangu kooskõla põhiseadusega

Riigikohus arutles esmakordselt M. Kozina määruskaebuse lahendamisel TsMS § 637 lg-s 2¹ sisalduva edasikaebeõiguse piirangu põhiseaduspärasuse üle. Määruskaebuse esitaja on seisukohal, et nimetatud sättes sisalduv edasikaebeõiguse piirang riivab ulatuslikult kohtusse pöördumise õiguse kui põhiõiguse olemust ja on seega vastuolus PS §-des 11, 14 ja 15 kindlaks määratud õiguste ja kohustustega. Riigikohus asus seisukohale, et TsMS § 637 lg 2¹ ei ole põhiseadusega vastuolus, kuna sättest tulenev põhiõiguste riive ei ole piisavalt intensiivne ning on sobiv, vajalik ja mõõdukas. Lihtmenetluse asjades on menetlusosalistele tagatud kaebeõigus maakohtu otsuste peale ning ka ringkonnakohtu menetlusse võtmisest keeldumise määruse peale on võimalik esitada kassatsioonkaebus Riigikohtule. Riigikohus on mitmel korral ringkonnakohtule ette heitnud, et apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest

⁸⁰ RKTkm 06.04.2010, 3-2-1-20-10, p 12, 15 A.O. Silvo; RKTkm 25.05.2011 3-2-1-38-11, p 9 D. Rumjantsev ja O. Rumjantseva.

⁸¹ RKTkm 03.10.2018, 2-16-13477, p 9 D. Maloletnikov.

⁸² RKTkm 22.11.2010, 3-2-1-114-10, p 12 O. N.

⁸³ RKTkm 29.03.2011, 2-17-102708, p 10 N. Shtolf.

⁸⁴ Kaupo Paal (viide 79), lk 1046.

keeldumise määrusega ei ole ringkonnakohus vaadanud asja läbi sisuliselt, kuid peaks seda tegema. Kohtuasja sisuline läbivaatamine on igal juhul tagatud menetlusosalistele kõigis kolmes kohtuastmes, isegi siis kui ringkonnakohus keeldub asja menetlusse võtmast.⁸⁵

2.3.3 Ringkonnakohtu eksimused seoses apellatsioonkaebuste menetlemisega

Riigikohus on mitmes lahendis leidnud, et ringkonnakohus on rikkunud oluliselt menetlusõiguse normi, kui jättis apellatsioonkaebuse lihtmenetluse asjas menetlusse võtmata. Riigikohus nõustus ringkonnakohtuga osas, mis puudutas maakohtu poolt edasikaebeõiguse andmise puudumist ja selgitas, et TsMS § 637 lg 2¹ kohaselt võetakse maakohtu otsuse peale esitatud apellatsioonkaebus menetlusse juhul, kui maakohus on andnud selleks loa, ja asus seisukohale, et edasikaebamise korra ja tähtaja märkimine otsuses ei ole võrdsustatav TsMS § 442 lg-s 10 sätestatud maakohtu loaga otsuse edasikaebamiseks. Edasikaebeõigus on antud, kui see on välja toodud maakohtu eraldi otsustusena. Küll aga leidis Riigikohus, et kuigi ringkonnakohus leidis õigesti, et edasikaebeluba ei ole antud, siis jättis ringkonnakohus täitmata oma kohustuse kontrollida, kas esines mõni muu TsMS § 637 lg-s 2¹ kirja pandud alus.⁸⁶

Aktsiaselts Textuur kohtuasjas leidis Riigikohus, et ringkonnakohus on eiranud maakohtu poolt antud edasikaebeõiguse luba. Riigikohus möönab, et maakohus ei ole kohtulahendis viidanud sätetele, mille alusel edasikaebeõigus lihtmenetluses antakse, kuid on tahteavalduse sõnaselgelt väljendanud kirjutades, et „kohus annab loa kaebuse esitamiseks“. Ringkonnakohtu teistsugune tõlgendus ei ole kooskõlas otsuses oleva lausega ja on seega meelevaldne.⁸⁷

Eeltoodust lähtuvalt jääb mulje, et ringkonnakohus jätab teinekord üsna kergekäeliselt maakohtu lahendi peale esitatud apellatsioonkaebused menetlemata. Tuginedes üsna formaalselt lihtsalt asjaolule, kas maakohus on andnud menetlusloa või mitte.

⁸⁵ RKTkm 01.04.2015, 3-2-1-175-15, p-d 6,10 M.Kozina; RKTkm 14.06.2017, 3-2-1-69-17, p 11 Keila Tarbijate Ühistu.

⁸⁶ RKTkm 07.06.2011, 3-2-1-44-11 p-d 6, 7 J. Knjažev; RKTkm 06.04.2010, 3-2-1-20-10 p-d 13, 14 A. O. Silvo; RKTkm 14.09.2011 3-2-1-73-11, p-d 6, 7 D.Bahmatov; RKTkm 01.04.2015, 3-2-1-183-14, p 12 M.M; RKTkm 17.01.2018, 2-17-101031 p 11 Mittetulundusühing Ühinenud Metsaomanikud.

⁸⁷ RKTkm 11.03.2013, 3-2-1-3-13, p 8 Aktsiaseltsi Textuur.

2.3.4 Riigikohtu soovitusel lihtmenetluse asjade menetlemisel

Riigikohus soovib maakohtule, et lihtmenetluse asjades, kus on tegemist materiaaõiguse normide kohaldamisega valdkonnas, milles varasem Riigikohtu praktika puudub, oleks mõistlik anda luba edasikaebamiseks, ja ringkonnakohus peaks võtma sellistes vaidlustes apellatsioonkaebused menetlusse isegi, kui maakohus ei ole selleks luba andnud.⁸⁸ Riigikohus on seisukohal, et selliselt tegutsedes suunaks ringkonnakohus oma tegevusega maakohut ning ühtlustuks ka kohtupraktika, mis omakorda tagaks tõhusama õigusemõistmise.⁸⁹

2.3.5 Lihtmenetlus kui kergetele õigusvaidlustele avatud menetlus

Riigikohus on mitu korda rõhutanud, et TsMS § 405 lg 1 kohaldamise eelduseks on, et tegu on varalise nõudega, põhinõudelt arvestatud hagihind ei ületa 2000 eurot ja koos kõrvalnõuetega ei ületa hagihind 4000 eurot. Riigikohtu hinnangul võib selle sätte kohaldamine olla problemaatiline, kui tegemist on korduvatel kohustustel põhinevate perioodiliste rahaliste maksete üle peetava vaidlusega. Kohus saab asja lahendada lihtmenetluse korras üksnes siis, kui juba sissenõutavaks muutunud nõue ja tulevikku suunatud perioodilised maksed ei ületa eelduslikult TsMS § 405 lg-s 1 sätestatud rahalist piiri. Lisaks tuleb lihtmenetlusest loobuda juhul, kui tegemist on õigusvaidlusega, mille sisu on asjaolude või seaduse kohaldamise osas keerukas, näiteks isikukahju hüvitamise nõuded. Riigikohus selgitab, et lihtmenetluse sätte eemärk ei ole anda kohtule õigust lahendada mistahes varaline vaidlus lihtsustatud korras lihtsalt seetõttu, et varaline nõue jääb lihtmenetluse piirmäära sisse.⁹⁰

2.4 Maksekäsu kiirmenetlus

Maksekäsu kiirmenetluse eesmärk on sarnaselt lihtmenetlusele teatud lihtsamate nõuete kiirem menetlemine menetlusökonoomia tagamiseks. Maksekäsu kiirmenetlus on väga formaliseeritud, võlausaldajal on oluliselt väiksem nõude tõendamiskoormus kui hagimenetluses, sest avalduse juurde tõendeid ei lisata ja kohus lähtub üksnes avaldusse märgitud andmetest.⁹¹ Küll aga menetluse kiirus ja lihtsustatus võib seada ohtu võlgniku

⁸⁸ RKTkm 17.06.2011, 3-2-1-49-11 p 7 Placet Group OÜ; RKTkm 30.03.2012, 3-2-1-30-12 p 10 Tartu Ülikool; RKTkm 14.06.2017, 3-2-1-69-17 p 12 Keila Tarbijate Ühistu.

⁸⁹ RKTkm 14.06.2017, 3-2-1-69-17 p, 12 Keila Tarbijate Ühistu.

⁹⁰ RKTkm 15.06.2016, 3-2-1-51-16, p 15 J. Kõrts.

⁹¹ Margit Vutt. Maksekäsu kiirmenetluse kohtupraktika probleeme. Riigikohus, Tartu 2011, Lk 3. Elektroonselt kättesaadav: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analysid/2011/maksek2sukiirmenetlus_margit_vutt.pdf, 14.04.2019.

põhiseadusest tulevad õigused ausale ja läbipaistvale kohtumenetlusele.⁹² Seetõttu peab autor vajalikuks analüüsida, kuidas on tagatud edasikaebeõigus maksekäsu kiirmenetluses.

TsMS § 489¹ lg-st 1 tulenevalt võib võlgnik maksekäsu peale esitada määruskaebuse 15 päeva jooksul ning maksekäsu välismaal kättetoimetamise korral 30 päeva jooksul alates maksekäsu kättesaamisest. Kui maksekäsk on kätte toimetatud avalikult, siis on võimalik määruskaebus esitada 30 päeva jooksul alates päevast, kui võlgnik sai maksekäsust või tema suhtes algatatud täitemenetlusest teada.⁹³ Seega on võimalik vähemalt esimese astme kohtulahendi peale edasi kaevata kõrgemalseisvale kohtule.

TsMS § 489¹ lg 5 kohaselt ei saa esimese astme lahendi peale esitatud määruskaebuse kohta tehtud ringkonnakohtu määruse peale edasi kaevata Riigikohtusse.⁹⁴ TsMS § 489¹ lg-st 5 tulenev edasikaebeõiguse piirang ei ole Riigikohtu üldkogu seisukohalt vastuolus PS § 24 lg-s 5 sätestatuga ning tegemist on proportsionaalse ning lubatud riivega, mis tagab menetlusökoonoomia ja kohtu töökiiruse. Üldkogu hinnangul vähendab edasikaebeõiguse riive ulatuslikkust asjaolu, et võlgnikul on võimalik maksekäsu määruse tegemist ära hoida, esitades sellele vastuväite. Vastuväite esitamise korral liigub nõue edasi hagimenetlusse, mille raames on menetlusosalistele tagatud kaebeõigus kõigis kolmes kohtuastmes.⁹⁵

Mitte kõik riigikohtunikud ei ole eelnevaga nõus ja on asunud seisukohale, et olukorras, kus isik pole saanud mitte ühtegi põhjendatud kohtulahendit, näiteks ringkonnakohus jätab määruskaebuse läbi vaatamata, on TsMS § 489¹ lg-st 5 tulenev kaebeõiguse piirang vastuolus PS §-ga 15 ja § 24 lg-ga 5. Isikutele ei ole tagatud sellisel juhul aus õigusemõistmine.⁹⁶ Samuti ei nõustu eriarvamusele jäänud kohtunikud seisukohaga, nagu korvaks põhiõiguste riivet asjaolu, et võlgnikul on maksekäsu vältimiseks olnud võimalus esitades sellele vastuväide. Vastuväide makseettepanekule ja määruskaebus maksekäsu peale on üksteisest sõltumatud ja täiesti erineva tagajärjega õiguskaitsevahendid. Maksekäsk kui lõpplahend on täitedokument, mille peale on õigus esitada määruskaebus. Vastuväide on aga maksekäsu eelne vaidlustus, mille tulemusel maksekäsu kiirmenetlus lõpetatakse. Menetlusökoonoomia ei kaalu üles isiku põhiõigusi ning kui Ringkonnakohus lahendab määruskaebuse põhjendusi

⁹² Margit Vutt. Maksekäsu kiirmenetluse kohtupraktika probleeme. Riigikohus, Tartu 2011, lk 3. Elektroonselt kättesaadav: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analyytid/2011/maksek2sukiirmenetlus_margit_vutt.pdf, 14.04.2019.

⁹³ Tsiviilkohtumenetluse seadustik RT I, 19.03.2019, 2.

⁹⁴ Tsiviilkohtumenetluse seadustik RT I, 19.03.2019, 2.

⁹⁵ RKÜKm 21.04.2015, 3-2-1-75-14, p-d 70 – 71 Siiri Seero.

⁹⁶ RK eriarvamus 21.04.2015, 3-2-1-75-14 p 1 Siiri Seero.

esitamata, siis on tegemist intensiivse põhiõiguse riivega, millega ei tagata kohtulahendite õigsuse kontrolli, mis on aga edasikaebeõiguse peamine eesmärk. Maksekäsu kohta esitatud määruskaebused tuleb läbi vaadata ja põhistatud määrusega lahendada.⁹⁷

2.5 Määruskaebused kriminaalmenetluses

Kriminaalmenetluse seadustik (KrMS) § 385 loetleb kohtumäärused, mida ei saa vaidlustada määruskaebuse lahendamise menetluses.⁹⁸

Olenemata edasikaebeõiguse puudumisest on riigikohtusse jõudnud määruskaebused määrustele, mille osas on vaidlus asjaolu üle, kas tegemist on menetlust korraldava määrusega või mitte. Kui tegemist ei ole korraldava määrusega, peaks vastava sisuga menetlusotsustuse seaduslikkust saama kaebemenetluses kontrollida ja selle vaidlustamisele KrMS § 385 p-s 20 ette nähtud edasikaebepiirang ei laiene.⁹⁹

Määruskaebuse esitamise õigus esimese astme lahendile puudub ka juhul, kui kohus lõpetab menetluse KrMS § 202 lg 1 alusel, mille kohaselt menetlus lõpetatakse avaliku menetlushuvi puudumisel ja kui isiku süü ei ole suur. Problemaatika võib tekkida juhul, kui edasikaebe õigust välistav lahend hõlmab kohtu otsustuse, millega kohus lõpetab menetluse, kuid samas teeb otsustuse ka tsiviilhagi kohta. Riigikohus on leidnud, et kaalutlused, millest lähtudes on seadusandja KrMS § 385 p-s 10 välistanud avaliku menetlushuvi puudumise tõttu kriminaalmenetluse lõpetamise vaidlustamise, ei pruugi kehtida kõigi kriminaalmenetluse lõpetamisel tehtavate (sellega kaasnevate) otsustuste puhul. Järelikult tuleb seaduse eesmärgipärase tõlgendamise abil välja selgitada, kas üks või teine KrMS § 202 alusel tehtud kriminaalmenetluse lõpetamise määruks sisalduv otsustus on KrMS § 385 p-s 10 ette nähtud edasikaebepiiranguga hõlmatud või mitte.¹⁰⁰

Kolleegium on jõudnud seisukohale, et KrMS § 385 p-s 10 ette nähtud edasikaebepiirang, mis ei võimalda esitada määruskaebust KrMS § 202 alusel tehtava kriminaalmenetluse lõpetamise määruse peale, ei hõlma kriminaalmenetluse lõpetamisel tehtavat kohtu otsustust tsiviilhagi tagamise tühistamise kohta.¹⁰¹

⁹⁷ RK eriarvamus 21.04.2015, 3-2-1-75-14 p-d 4, 7, 8 Siiri Seero.

⁹⁸ Kriminaalmenetluse seadustik RT I, 13.03.2019, 7.

⁹⁹ RKKKm 22.03.2018, 1-16-10503, Priit Kutser; RKKKm 21.12.2018 1-16-10503, E. S.

¹⁰⁰ RKKKm 29.03.2017, 3-1-1-3-17 p 31 S. AS.

¹⁰¹ RKKKm 29.03.2017, 3-1-1-3-17 p 49 S. AS.

J. Ž. kohtuasjas tekkis kahtlus, et KrMS § 403 lg 4 ei vasta põhiseadusele osas, milles see ei võimalda psühhiaatrilisele sundravile allutatud isikul esitada taotlust sundravi lõpetamiseks.¹⁰² Sellest tulenevalt puudub isikul endal seaduse järgi õigus kohtusse pöörduda ravi lõpetamise avaldusega ja seega ei ole isikule tagatud PS §-st 15 tulenev igapäevane õigus kohtusse pöörduda. Riigikohus asus seisukohale, et kohtul tuleb psühhiaatrilisele sundravile allutatud isiku sundravi lõpetamise taotluse alusel määrata talle riigi õigusabi tema esindamiseks sundravi lõpetamise menetluses, vaatamata sellele, kas ta on riigi õigusabi määramist eraldi taotlenud, ja et ravi lõpetamise menetluse käivitab seega ka ravil viibiva isiku ravi lõpetamise taotlus.¹⁰³

2.6 Teistmine

Teistmismenetlus on erakorraline õiguskaitsevahend, mis võimaldab isikutel esitada avaldust Riigikohtule kohtuasja uueks läbivaatamiseks, seda aga üksnes siis, kui ilmnevad uued asjaolud. Teistmine ei ole lubatud juhul, kui menetlusosalisel oli varasema menetluse käigus võimalus tugineda teistmist võimaldavatele asjaoludele, esitades kaebus või vastuväide ja samuti kui vastuväide või kaebus jäi varasemas menetluses rahuldamata.¹⁰⁴ Teistmismenetlus ei ole osa tavapärasest kaebeõigusest kuna teistmise korral vaadatakse läbi juba jõustunud kohtulahend.¹⁰⁵

EIK on võtnud seisukoha, et kohtuasja lõplik lahendamine ja lõpplahendi õigusjõud on oluline osa õiglasest kohtumenetlusest EIÕK artikkel 6 lg 1 mõttes, kuid teatud olukordades võib siiski olla vajalik õiguskindluse põhimõtte murdmine, kui sellega kõrvaldatakse olemusliku tähendusega puudus või õiguse valesti kohaldamise tagajärjed. Olukorras, kus kohtulahendi tegemisel on oluliselt rikutud menetlusõigust või kohtulahend tugineb olulises osas ebaõigetele asjaoludele, võib üksnes teistmismenetlus olla viis mille läbi tagatakse isiku põhiõigus tõhusale ja õiglasele kohtumenetlusele.¹⁰⁶ Seadusjõustunud kohtuasja uue läbivaatamise võimaldamise üheks oluliseks eesmärgiks on kaitsta kohtu autoriteeti ja üldsuse usaldust õigusemõistmise suhtes.

¹⁰² RKKKm 19.12.2016, 3-1-1-62-16 J. Ž.

¹⁰³ RKÜKm 05.06.2017, 3-1-1-62-16 p-d 37-38 J. Ž.

¹⁰⁴ RKTkm 12.03.2019, 2-10-57660, p 13, Helena Matkinen.

¹⁰⁵ Inga Järvekülg, Villu Kõve. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku 13. osa; menetlus riigikohtus.- Tsiviilkohtumenetluse seadustik III: kommenteeritud väljaanne. Juura 2018, lk 1038.

¹⁰⁶ Samas, lk 1039.

Teistmise alused on sätestatud Eestis nii TsMS-is kui ka KrMS-is. Võttes arvesse seadusjärgsuse olulisust õigusrahu saabumise kontekstis ja teistmisavalduse kui õiguskaitsevahendi erakordsust, vaatleb autor, kui palju teistmisavaldusi on rahuldatud ajaperioodil 2014-2018.

2.6.1 Teistmisavaldused Tsiviilkohtumenetluses perioodil 2014-2018

Teistmise alused on reguleeritud TsMS §-s 702.¹⁰⁷ Vaadeldaval perioodil on tsiviilmenetlusasjades teistmismenetlustes tehtud Riigikohtu poolt 18 lahendit, millest 1 juhul jäi avaldus teistmisavalduse puudumise tõttu rahuldamata, kuid saadeti uueks läbivaatamiseks maakoh tule, 4 juhul jäi avaldus täielikult rahuldamata. Osaliselt rahuldati 3 teistmisavaldust ning täielikult rahuldati 10 teistmisavaldust.

Nr	Asja number	Lahendi kuupäev	Lahendatus
1	2-18-55382	17.12.2018	Jätta rahuldamata
2	2-17-17889	16.05.2018	Jätta rahuldamata
3	2-17-7049	07.03.2018	Rahuldada teistmisavaldus
4	3-2-2-4-16	14.11.2016	Rahuldada teistmisavaldus
5	3-2-2-3-16	13.04.2016	Jätta rahuldamata
6	3-2-2-1-16	03.03.2016	Rahuldada teistmisavaldus
7	3-2-2-3-15	17.06.2015	Rahuldada teistmisavaldus
8	3-2-2-2-15	27.05.2015	Rahuldada teistmisavaldus
9	3-2-2-1-15	06.05.2015	Rahuldada osaliselt
10	3-2-1-11-15	15.04.2015	Rahuldada teistmisavaldus
11	3-2-1-20-15	01.04.2015	Jätta rahuldamata
12	3-2-2-5-14	12.03.2015	Rahuldada teistmisavaldus
13	3-2-2-6-14	04.02.2015	Rahuldada osaliselt
14	3-2-2-4-14	21.01.2015	Rahuldada teistmisavaldus
15	3-2-2-3-14	07.01.2015	Rahuldada teistmisavaldus
16	3-2-2-1-14	03.12.2014	Rahuldada teistmisavaldus
17	3-2-2-2-14	03.12.2014	Rahuldada osaliselt
18.	3-2-2-2-13	21.02.2014	Jätta rahuldamata, kuid saata uueks läbivaatamiseks maakoh tule

¹⁰⁷ Tsiviilkohtumenetluse seadustik RT I, 19.03.2019, 22.

Allikas: Andmed võetud elektroonilise riigi teataja andmebaasist, aluseks võetud lahendatud avalikustatud kohtulahendid perioodil 2014-2018.a.

2.6.2 Teistmisavaldused kriminaalmenetluses perioodil 2014-2018

Teistmise alused on reguleeritud KrMS §-s 366.¹⁰⁸ Vaadeldaval perioodil on kriminaalmenetluses teistmismenetlustes tehtud Riigikohtu poolt 15 lahendit, millest 6 teistmisavaldust on jäänud teistmise aluste puudumise tõttu rahuldamata. Osaliselt rahuldati 2 teistmisavaldust ja 7 teistmisavaldust rahuldati täielikult ning lahenduseks on kas kriminaalmenetluse uuendamine või maakohtu otsuse tühistamine ning Riigiprokuratuurile saatmine uue kohtueelse menetluse korraldamiseks.

Nr	Asja number	Lahendi kuupäev	Lahendus
1	3-1-2-3-17	26.04.2017	Rahuldada teistmisavaldus
2	3-1-2-1-17	20.03.2017	Jätta rahuldamata
3	3-1-2-4-16	28.02.2017	Jätta rahuldamata
4	3-1-2-2-16	20.01.2017	Rahuldada teistmisavaldus
5	3-1-2-1-16	26.09.2016	Rahuldada teistmisavaldus
6	3-1-2-7-15	28.10.2015	Rahuldada teistmisavaldus
7	3-1-2-3-15	21.10.2015	Jätta rahuldamata
8	3-1-2-5-15	21.10.2015	Jätta rahuldamata
9	3-1-2-4-15	05.10.2015	Rahuldada teistmisavaldus
10	3-1-2-6-15	05.10.2015	Rahuldada teistmisavaldus
11	3-1-2-2-15	07.05.2015	Rahuldada teistmisavaldus
12	3-1-2-4-14	18.03.2015	Jätta rahuldamata
13	3-1-2-5-14	05.02.2015	Rahuldada osaliselt teistmisavaldus
14	3-1-2-2-14	29.09.2014	Rahuldada osaliselt teistmisavaldus
15	3-1-2-1-14	30.05.2014	Jätta rahuldamata

Allikas: Andmed võetud elektroonilise riigi teataja andmebaasist, aluseks võetud lahendatud avalikustatud kohtulahendid perioodil 2014-2018.a.

2.6.3 Teistmismenetluse vahetuvõtte

Ajaperioodil 2014-2018 lahendati tsiviil-ja kriminaalmenetluse asjades kokku 33 teistmisavaldust. Nendest 18 teistmisavaldust lahendati tsiviiasjades ja 15 teistmisavaldust esitati kriminaalasjades. Tabelitest nähtuvalt on kohus lahendanud vaadeldaval perioodil

¹⁰⁸ Kriminaalmenetluse seadustik RT I, 13.03.2019, 7.

peaaegu samas mahus teistmisavaldusi nii tsiviil kui ka kriminaalmenetluse asjades. Seega ei saa öelda, et ühe menetlusliigi asjades jõuab kohtusse kordades enam teistmisavaldusi kui teises. Tsiviilmenetluses esitatud teistmisavaldustest rahuldati täielikult 10 ja osaliselt 3 teistmisavaldust. Kriminaalmenetluses esitatud teistmisavaldustest rahuldati täielikult 7 ja osaliselt 3 teistmisavaldust. Nii tsiviil kui ka kriminaalmenetluses jäi kokku rahuldamata 11 avaldust, millest 5 tulid tsiviilasjadest ja 6 kriminaalasjadest. Tabelitest tulenevate numbrite alusel ei saa öelda, et teistmist kui erakorralist kaebeõigust palju kasutatakse. Mis on õiguskindluse ja õigusrahu seisukohalt väga hea näitaja.

Tabelites esitatud andmed näitavad autori hinnagul seda, et teistmisavaldused on jõudnud kohtuni enamasti põhjendatult ning läbi teistmise on isikutele olnud tagatud õigus õiglasele kohtumenetlusele.

2.7 Vahekokkuvõte

Analüüsitud kohtulahenditest selgus, et meie kehtivad menetlusseadustikud on üsna hästi reguleeritud ning isikute põhiõigusi tagavad. Isegi, kui isikul pole võimalik kaitsta oma õigusi kõigis kolmes kohtuastmes, siis vähemalt ühekordne kaebeõigus on kõigis analüüsitud menetlustes olemas. Kõige problemaatilisemaks osutus küsimus lihtmenetluses tehtud otsuse peale edasikaebamise osas. Ringkonnakohus oli enamikes kohtuasjades otsustanud, et läheneb nende menetlusse võtmisel väga formaalselt ehk lähtuvalt sellest, kas maakohus oli menetlusloa andnud või mitte. Riigikohus rõhutas mitmes lahendis, et isegi kui maakohus menetlusloa ei ole andnud, siis tuleb ringkonnakohtul kontrollida, ega ei esine mõni muu TsMS § 637 lg-s 2¹ kirja pandud alus. Oluliseks asjaoluks, mis analüüsist välja tuli, oli kindlasti see, et enamikel juhtudel on jõustunud kohtuotsuste peale esitatud teistmisavaldused olnud põhjendatud ja seeläbi on isikutele olnud tagatud õiglane kohtumõistmine.

2.8 Autori seisukoht

Autori hinnangul on maksekäsu kiirmenetluse puhul tegemist problemaatilise menetlusega oma kiiruse ja formaalsuse tõttu. Autor nõustub seisukohaga, mille kohaselt ringkonnakohtul tuleks maksekäsu peale esitatud määruskaebus põhistada ka selle läbi vaatamata jätmise korral, et oleks tagatud isikutele läbipaistev ja aus kohtumõistmine. Seega tuleb autori hinnangul ringkonnakohtul igal juhul oma mis tahes lahendit põhjendada. Vastasel juhul on edasikaebeõigus illusoorne. Autor ei ole nõus asjaoluga, nagu leevendaks maksekäsu kiirmenetluses edasikaebeõiguse riivet võimalus esitada enne maksekäsu tegemist sellele vastuväide.

Kõige suuremat muret tekitas autorile lihtmenetlus. Lihtmenetlusega seotud kohtupraktikast tuleb selgelt välja, millised kohustused on ühel või teisel kohtuastmel lihtmenetluse asjade lahendamisel ja seega ei tohiks kohtud neisse kergekäeliselt suhtuda lihtsalt seetõttu, et tegemist ei ole keeruka õigusküsimusega, ja aega, kui väärtuslikku ressursi, tuleb kokku hoida. Riigikohus rahuldab suure hulga ringkonnakohtu menetlusse võtmisest keeldumise määruse peale esitatud määruskaebusi ning tuvastas, et teise astme kohtud kasutavad põhjendamatult õigust jätta apellatsioonkaebused menetlusse võtmata, kui maakohus ei ole andnud selleks luba, jättes analüüsima muud alused. Autori seisukohalt on siin oht nii õigusemõistmise kvaliteedile kui ka tõhusale õigusemõistmisele. Autori järeldust toetab Riigikohtu esimehe Villu Kõve öeldu „kohati jääb mulje, et lihtmenetluse varjus üritavad kohtud teinekord kiiresti n-ö kaelast ära saada selle sisusse tungimata, mis toob kaasa arusaamatuid ja vastuolulisi kohtulahendeid.“¹⁰⁹ Samas artiklis on riigikohtu esimees Villu Kõve toonud probleemkohana välja, et ringkonnakohtud jätavad liialt kergelt apellatsioonkaebused menetlusse võtmata.¹¹⁰

Kohtupraktikast selgus, et menetlusosaliste poolt on tõstatatud lihtmenetluse TsMS § 637 lg-s 2¹ sisalduva edasikaebeõiguse piirangu ning TsMS § 401 lg-st 1 tuleneva edasikaebe loa nõutavuse põhiseadusele vastavuse küsimus. Autor on nõus riigikohtuga, kelle sõnul praegu kehtiv regulatsioon on kooskõlas põhiseadusega, sest olenemata ringkonnakohtus tehtud lahendist on isikutel õigus pöörduda Riigikohtusse.

TsMS-is kehtestatud lihtmenetlus aitab kindlasti kaasa menetlusökoonoomia tagamisele, kuid seda üksnes siis, kui väheneb riigikohtusse edasikaevatavate nõuete hulk. Ringkonnakohtul tuleb hakata tõsisemalt suhtuma lihtmenetluse asjadesse. Samas leiab autor, et juhul, kui ringkonnakohus hakkab põhistama sisulisemalt menetlusse võtmist või mitte võtmist, võiks kaaluda menetlusökoonoomia tagamiseks kehtiva seaduse muutmist selliselt, et rakendatav on ühekordne edasikaebeõigus.

Muus osas sai autor kinnitust, et üldiselt on meie menetlusseadustikud üles ehitatud selliselt, et isikute põhiõigused enamasti ei saa jääda kaitseta. Hea oli tõdeda, et ka meie

¹⁰⁹ Villu Kõve. Kohtute aastaraamat 2013. - Tsiviilkohtumenetluse põhiprobleemid riigikohtuniku ja õppejõu vaatevinklist, lk 28. Elektroonselt kättesaadav: <http://www.ekou.ee/mat/Kohtute-aastaraamat-2013.pdf>, 01.03.2019.

¹¹⁰ Villu Kõve. Kohtute aastaraamat 2013. - Tsiviilkohtumenetluse põhiprobleemid riigikohtuniku ja õppejõu vaatevinklist, lk 28. Elektroonselt kättesaadav: <http://www.ekou.ee/mat/Kohtute-aastaraamat-2013.pdf>, 01.03.2019.

teistmismenetlus toimib efektiivselt. Küsimuseks jääb, kas meil on täna kehitavate menetlusseadustike järgi võimalik esitada konstitutsioonilist individuaalkaebust otse riigikohtule? Seda hakkab autor analüüsima järgnevas peatükis.

3 KONSTITUTSIOONIKOHUS JA INDIVIDUAALKAEBUS

Autor kordab üle, et üksikisiku konstitutsioonilise kaebuse esitamise võimalust põhiseaduslikkuse järelvalve kohtule peetakse üheks demokraatia kaitse olulisemaks vormiks.¹¹¹ Kohtusse pöördumise õigus, sh õigus tõhusale õiguskaitsevahendile on põhiseaduslikkuse järelvalve asjades määrava tähtsusega, kui kohus hindab üksikisiku konstitutsioonilise kaebuse menetlemise võimalikkust.¹¹²

Eestis ei ole otsesõnu individuaalkaebust kui õiguskaitsevahendit seadustes kirjas. Põhiseaduse kommentaaridest leiame, et põhiseaduslikkuse järelvalve ülesanded saab jagada kolme gruppi, milleks on normikontroll, riigivõimusesse konfliktide lahendamine ja individuaalsete põhiseaduslike kaebuste lahendamine. Põhiseaduse kommentaarides on avatud ka individuaalkaebuse mõiste, mille kohaselt individuaalne põhiseaduslik kaebus on füüsilise või juriidilise isiku õiguskaitsevahend oma põhiõiguste kaitseks. Klassikalise individuaalse põhiseadusliku kaebusega saab isik võimaluse esitada kaebus põhiseaduslikkuse järelvalve pädevust omavale kohtule, kui avalikku võimu teostav organ või ametiisik on rikkunud isiku põhiõigusi või vabadusi ning tingimusel, et muud õiguskaitsevahendid puuduvad või on ammendunud.¹¹³ Eeltoodu kinnitab, et Eesti õiguskorras tunnustatakse suure individuaalkaebuse esitamise eeldusi.¹¹⁴

Suure individuaalkaebuse temaatikaga käsikäes on Eestis käinud eraldiseisva konstitutsioonikohtu loomise vajalikkuse arutelu. Alates 1992.a on Eestis kasutusel integreeritud mudel, kus kokku on pandud nii riigikohus kui ka konstitutsioonikohus, mida peetakse väikeriigi kontekstis oluliselt ökonoomsemaks mudeliks erinevalt kohtusüsteemist, kus konstitutsioonikohus on eraldiseisev.¹¹⁵ Samas on õiguskirjanduses leitud, et praegune põhiseaduslikkuse järelvalve kohtu mudeli puhul on probleemiks see, et sellest ei kerki esile konstitutsioonilise jurisdiktsiooni ülimuslikkus.¹¹⁶ Endine kohtunik Rait Maruste on avaldanud arvamust, et inimõiguste ja põhivabaduste kaitse on piisavalt tagatud ainult siis, kui

¹¹¹ Rait Maruste (viide 25), lk 162.

¹¹² Eve Rohtmets. Euroopa inimõiguste kohtu praktika Riigikohtu lahendites, Riigikohus, Tartu 2012, lk 10. Elektroonselt kättesaadav: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analyygid/2012/eik_praktika_rk_lahendites_analuus_jaan2012_e_rohtmets.pdf. 03.04.2019.

¹¹³ Uno Lõhmus (viide 21), lk 895.

¹¹⁴ Madis Ernits (viide 23), lk 228.

¹¹⁵ Märt Rask. Riigikohtu 90. Aastapäeva kõne Tartu Ülikooli aulas 14.jaanuar 2010. Elektroonselt kättesaadav: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/mart_rask_riigikohtu_aastapaev2010.pdf. 30.03.2019.

¹¹⁶ Kalle Merusk (viide 41), lk 134.

eksisteerib konstitutsioonilise kaebuse esitamise võimalus üksikisikute poolt, mida menetleb eraldiseisev põhiseaduslikkuse järelvalve kohus.¹¹⁷

Tänapäevani on selgeks vaidlemata, kas suur individuaalkaebus on Eesti õiguskorras olemas või mitte? Kui ei ole, siis kas me peaksime selle selgesõnaliselt sätestama Eesti seadustes? Kas eraldiseisva konstitutsioonikohtu loomine oleks tõesti ainus viis, et efektiivselt tagada inimõiguste ja põhivabaduste kaitse? Järgnevalt asub autor otsima oma küsimustele vastuseid.

3.1 S. Brusilovi lahend kui teerajaja individuaalkaebuse lubatavusele

Eestis

Eesti jaoks on üks olulisemaid ja ühtlasi esimene individuaalkaebust puudutav lahend 17.02.2003. a Riigikohtu üldkogu otsus¹¹⁸, millega lahendati kaebaja S. Brusilovi kohtuvigade parandamise avaldus, mille kaebaja esitas pärast seda, kui oli ära kandnud viis aastat talle määratud kuue aasta pikkusest vanglakaristusest. Kaebaja oli seisukohal, et tema karistusemäär tuleb vähendada, kuivõrd 01.09.2002 jõustus Karistusseadustik (KarS), mis nägi ette samasuguse teo eest, mille eest kaebajat kriminaalkoodeksi alusel karistati, sanktsioonina maksimaalselt viieaastase vangistuse.¹¹⁹ Riigikohtu üldkogu nägi probleemi selles, et karistusseadustiku rakendamise seadus oli vastuolus PS § 23 lg 2 teise lausega, kuivõrd seadus ei näe ette kriminaalkoodeksi järgi mõistetud vangistust kandva isiku karistuse vähendamist uue KarS-i eriosa vastavas paragrahvis ettenähtud kergema karistuse ülemmäärani.¹²⁰

S. Brusilovi kaebus oli esitatud jõustunud kohtulahendi peale. Jõustunud kohtulahend tagab õiguskindluse põhimõtet. Iga vaidlus peab leidma ükskord oma lõpu. Selleks, et kohtuvaidlused lõpu leiaks, on seadusandja loonud regulatsiooni, mille alusel saab öelda, millal kohtuotsus jõustub. Eeltooduga tagatakse õiguskindluse põhimõte, ehk olukorrale on

¹¹⁷ Märt Rask. Riigikohtu 90. Aastapäeva kõne Tartu Ülikooli aulas 14.jaanuar 2010. Elektroonselt kättesaadav: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/mart_rask_riigikohtu_aastapaev2010.pdf. 30.03.2019.

¹¹⁸ Katri Jaanimägi, Ulrika Paavle. Põhiseaduslikkuse järelvalve kohtumenetluse seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. Elektroonselt kättesaadav: <http://eelvoud.valitsus.ee/main#tkD7qN2u> 01.04.2019.

¹¹⁹ RKÜKo 17.03.2003, 3-1-3-10-02, p-d 1, 2, S. Brusilov

¹²⁰ Conferenc of European Constitutional Courts. Seadusandliku tegematajätmise probleemid Põhiseaduslikkuse järelvalves, lk 4. Elektroonselt kättesaadav: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analyygid/2008/seadusandliku_tegematajätmise_probleemid_psjv-s.pdf, 03.04.2019.

antud lõplik hinnang ning see ei muutu.¹²¹ Vaatamata sellele võttis Riigikohtu üldkogu S. Brusilovi kaebuse menetlusse.

3.1.1 Asjaosaliste vastuväiteid Brusilovi kaebuse lahendamise osas

Riigikogu õiguskomisjon, Justiitsministeerium ja Riigiprokuratuur olid seisukohal, et PS § 23 lg-s 2 sätestatu ei laiene isikutele, kelle suhtes on menetlus lõpetatud ja kes juba jõustunud kohtuotsuse alusel karistust kannavad.¹²² Riigikogu õiguskomisjon suhtus väga kriitiliselt sellesse, et Riigikohtu kriminaalkolleegium kaebaja avalduse menetlusse võttis, ja leidis, et kriminaalkolleegium on rikkunud avalduse menetlusse võtmisega põhiseaduse sätteid, mistõttu saab kahtluse alla seada selle õiguspärasuse.¹²³

Õiguskantsler jõudis asjaosalistega üsnagi samale järeldusele, et riigil ei ole kohustust vaadata uuesti läbi juba jõustunud kohtuotsuse alusel karistust kandvate isikute kohtuotsuseid, kuid selgitas, et PS § 23 lg 2 teine lause sätestab eelise, mis ulatub klassikalisest *nulla poena* põhimõttest kaugemale, ehk, et selle sätte alusel on igal ühel õigus, et tema suhtes rakendataks kergemat karistust, kui seadus sätestab pärast õiguserikkumise aset leidmist kergema karistuse.¹²⁴ Õiguskantsler leidis, et õiguskindluse põhimõttest lähtuvalt on mõistlik PS § 23 lg 2 tulenevat põhiõigust piirata selliselt, et see ei laiene juba jõustunud kohtuotsustele.¹²⁵

3.1.2 Riigikohtu põhjendused S. Brusilovi kaebuse menetlemiseks

Vastupidiselt menetluse käigus arvamust esitanud ajaosalistele leidis Riigikohtu üldkogu, et on pädev S. Brusilovi kohtuvigade parandamise avaldust igal juhul menetlema, olenemata sellest, et apellatsiooni ja kassatsiooni kriminaalkohtumenetluse seadustiku (AKKS) §-s 77⁷ sätestatud üheaastane kohtuvigade parandamise avalduse esitamise tähtaeg oli kaebuse esitamise ajaks möödunud ja kaebaja kandis karistust jõustunud kohtuotsuse alusel.¹²⁶ Riigikohus oli seisukohal, et kuivõrd S. Brusilov ei vaidlustanud kohtuotsuse õigsust, vaid tõstatas hoopis põhiseaduses sätestatud õiguse rakendamise küsimuse, mille alusel oleks kaebajal õigus kergemale karitusele, siis ei saa käsitleda antud avaldust teistmis- ega kohtuvigade parandamise avaldusena.¹²⁷

¹²¹ Laura Feldmans, Tristan Ploom. Kas jõustunud kohtuotsus on jõustunud kohtuotsus? Riigikohtu roll karistusõiguse reformi elluviimisel. Riigikohtu lahendid Eesti õiguskorras: tähendus ja kriitika, Riigikohtu teadustööde kogumik. Tartu 2005, lk 61.

¹²² Laura Feldmanis, Tristan Ploom (viide 121), lk 63.

¹²³ RKÜKo 17.03.2003, 3-1-3-10-02, p-d 1, 2 S. Brusilov.

¹²⁴ Samas, p-d 9,10.

¹²⁵ Samas, p-d 9,10.

¹²⁶ Samas, p 16.

¹²⁷ Samas, p 16.

Kuivõrd Riigikohus oli seisukohal, et neil on pädevus S. Brusilovi kaebust lahendada, asusid nad otsima avalduse sisuliseks menetlemiseks õiguslikku alust ning leidsid, et kuigi PSJKS järgi ei oma üksikisik otse Riigikohtule individuaalkaebuse esitamise õigust, ei saa siiski mööda vaadata PS §-st 15, mis tunnustab igapäheõigust pöörduda oma õiguste ja vabaduste kaitseks kohtusse ning kõnealuses asjas oleks saanud Riigikohus kaebuse menetlemisest keelduda üksnes juhul, kui S. Brusilovil oleks olnud muul tõhusal viisil võimalik realiseerida PS §-st 15 tulenevat õigust kohtulikule kaitsele.¹²⁸

Riigikohus viitas oma varasemale lahendile, kus kohus selgitas, et õigus tõhusale menetlusele tuleb EIÕK artiklist 13 ja PS §-st 13, 14 ja 15. Tõhusaks peetakse õiguskaitsevahend, mis on nii tõhus kui ka võimalik.¹²⁹ Riigi kõrgeim kohus oli veendunud, et S. Brusilovi kaebuste läbivaatamine teiste kohtuastmete poolt võtaks nii kaua aega ja seetõttu jõutaks lõpplahenduseni kaebaja võimaliku põhiõiguste rikkumise küsimuses alles siis, kui kaebaja on juba kandnud lõpuni talle määratud karistuse.¹³⁰ Võttes arvesse kaebaja jaoks kaalul olnud põhiõigusi ja kantud karistuse kestust, ei saanud Riigikohus jätta kaebust sisuliselt läbi vaatamata.¹³¹

Põhiõiguste, demokraatia ja õigusriigi tegelikkuse tagab PS § 149 lg 3 teise lause järgi Riigikohus, kes on ühtlasi põhiseadusliku järeelvalve kohus, ning S. Brusilovi lahendiga Riigikohus põhimõtteliselt seadustas üksikisiku põhiseadusliku individuaalkaebuse esitamise võimaluse.¹³²

3.2 Õigusliku aluse olemasolu Eesti põhiseaduses põhiseadusliku individuaalkaebuse esitamiseks

S. Brusilovi lahendiga lõi riigikohus omaalgatuslikult suure konstitutsioonilise kaebuse menetluse,¹³³ millega laiendati põhiõiguste kaitse võimalusi. Riigikohtu üldkogu tuletas

¹²⁸ RKÜKo 17.03.2003, 3-1-3-10-02, p 18 S. Brusilov.

¹²⁹ RKÜKm 22.12.2000, 3-3-1-38-00, p 19 AS Divec.

¹³⁰ Rene Värk, Carri Ginter, edited by Leonard Hammer & Frank Emmert. Estonia, The constitutional system and the position of the international agreements in general and the European Convention on human rights and fundamental freedoms (ECHR) in Particular in the national order.- The European convention on human rights and fundamental freedoms in central and eastern europe. Eleven International publishing 2012, lk 191.

¹³¹ RKÜKo 17.03.2003, 3-1-3-10-02, p 18, S. Brusilov.

¹³² Madis Ernits (Viide 13), lk 4.

¹³³ Erik Kergandberg. Mõned teeside sarnased mõttekillud konverentsiks: 10 mälestusväärset ja teguderohket aastat alates Riigikohtu otsusest Brusilovi asjas (2013). Elektroonselt kättesaadav: <http://www.oigus-selts.ee/konverentsid/kumme-aastat-brusiloviga-kuidas-edasi>, 03.04.2019.

individuaalkaebuse õigusliku aluse PS §-st 15.¹³⁴ PS §-i 15 tuntakse kui üldist kohtutee garantii sätet, mille kohaselt kohtusse pöördumise õigus on põhiõigus, mis peab tagama õiguste lünkadeta kohtuliku kaitse.¹³⁵ S. Brusilovi taotlust lahendades oli üldkogu olukorras, kus pidas vajalikuks anda juhiseid kohtule, kuidas lahendada sarnaseid olukordi, kui puudub tõhus õiguskaitsevahend isiku põhiõiguste kaitseks.¹³⁶

Peaaegu, aasta hiljem menetles Riigikohtu üldkogu erikaebust, milles nentis küll, et põhiõiguse rikkumise korral peab isikul olema õigus pöörduda oma õiguste kaitseks kohtusse, kuid erikaebust on halduskohtul ja riigikohtul õigus läbi vaadata üksnes juhul, kui seadustega ei ole ette nähtud muud menetluskorda. Riigikohus asus seisukohale, et kuivõrd kaebaja suhtes oli käimas kriminaalmenetlus, siis just selle menetluse raames tuleb hinnata asjassepuutuvate normide põhiseaduspärasust.¹³⁷

Eeltoodu tekitab kahtlemata segadust, kas konstitutsioonilise individuaalkaebuse lubatavus otse Riigikohtule on Eesti õiguskorras tunnustatud või mitte. Põhiõigus tõhusale menetlusele kohtus on oluline väärtus, mida demokraatlik riik peab tagama. Mida tõhusam on kohtumenetlus isiku põhiõiguste tagamiseks, seda paremini praktikas isikute põhiõigused teostuvad.¹³⁸

3.3 Riigikohtu lahendite analüüs seoses individuaalkaebuse lubatavusega

S. Brusilovi lahend avaldas mõju riigikohtu järgnevale praktikale seoses üksikisiku individuaalkaebuse lubatavusega ning taaskäivitas arutelu konstitutsioonilise individuaalkaebuse otsesõnu seadusesse sissekirjutamise vajalikkuse üle.¹³⁹

Riigikohtu poolt läbi vaatamata jäänud individuaalkaebused perioodil 2003-2019:

Aasta	Individuaalkaebus
2003	1
2004	1
2005	3
2006	1
2007	3

¹³⁴ RKÜKo 17.03.2003, 3-1-3-10-02, p 17, S. Brusilov.

¹³⁵ RKÜKm 22.12.2000, 3-3-1-38-00, p 15 AS Divec.

¹³⁶ RKÜKo 17.03.2003, 3-1-3-10-02, p 17 S. Brusilov.

¹³⁷ RKÜKm 30.04.2004, 3-3-1-77-03, p-d 19, 23, 25 P. Ludvig.

¹³⁸ Madis Ernits (viide 24), lk 55.

¹³⁹ Riigikohus: ettepanud kujul individuaalkaebuse esitamine vajab täiendavaid seisukohti. Elektroonselt kättesaadav: <https://www.riigikohus.ee/et/uudiste-arhiiv/riigikohus-ettepanud-kujul-individuaalkaebuse-esitamine-vajab-taiendavat-analusi>, 01.04.2019.

2008	3
2009	1
2010	4
2011	5
2012	0
2013	5
2014	2
2015	3
2016	1
2017	8
2018	1
2019 jaan.- aprill	
Kokku	41 läbi vaatamata individaalkaebust.

Allikas: Andmed võetud elektroonilise riigi teataja andmebaasist, aluseks võetud lahendatud avalikustatud kohtulahendid perioodil 2003-2019.

3.3.1 Lubamatu individaalkaebus / Abstraktne normikontroll

Analüüsid Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi (RKPKJ) lahendeid selgus, et mitmel juhul oli taotluste tagasilükkamise põhjuseks asjaolu, et kohtu kujundatud seisukohade järgi oli tegemist pelgalt abstraktse normikontrolli taotlustega. Riigikohus on selgitanud, et isegi siis, kui menetlusosalisele ei ole tagatud muud tõhusat õiguskaitsevahendit oma PS § 15 tuleneva kohtuliku kaitseõiguse tagamiseks, saab isik riigikohtu poole pöörduda põhiõiguste kaitseks individaalkaebusega üksnes siis, kui isik viitab enda õiguste tegelikule riivele või selle võimalusele.¹⁴⁰ Kui üksikisik leiab, et soovib kaebust esitada otse RKPKJ-le, peab kaebaja kaebuses ära näitama, kuidas konkreetselt tema õigusi rikutakse.¹⁴¹ Abstraktse normikontrolli taotluse esitamise õigus, mis ei tulene normide kohaldamisest konkreetse vaidluse lahendamisel, on põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seadusest (PSJKS) tulenevalt Vabariigi Presidendil, õiguskantsleril, kohaliku omavalitsuse üksuse volikogul ja riigikogul.¹⁴²

Autor toob töös välja tabeli, kus on esitatud 7 käesolevas töös analüüsitud abstraktse normikontrolli taotlust. Tabel annab ülevaate sellest, millise sisuga kaebuseid üksikisikud on soovinud, et RKPKJ sisuliselt menetleks, kuid millel polnud puutumust üksiksiku subjektiivsete õigustega ega tema suhtes käiva konkreetse menetlusega.

¹⁴⁰ RKPKJm 23.01.2014, 3-4-1-43-13, p-d 10,11,12 R. Paala, T. Raatsin.

¹⁴¹ RKPKJm 25.05.2005, 3-4-1-8-05, p 16 R. Raudsepp.

¹⁴² RKPKJm 23.01.2014, 3-4-1-43-13, p-d 10,11,12 R. Paala, T. Raatsin.

RKPJK poolt tagasi lükatud abstraktse normikontrolli taotlused.

Kuupäev	Taotluse esitaja	Kaebuse sisu
RKPJKm 25.05.2005 ¹⁴³	R. Raudkepp	Kuus kaebust Riigikohtu ja Vabariigi Presidendi otsuste tühistamiseks, mis ei rikkunud kaebaja subjektiivseid õigusi.
RKPJKm 08.09.2005 ¹⁴⁴	M. Markus, E. Oja, H. Põlluaas	Taotlused kontrollida Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni vahelise Eesti-Vene riigipiiri lepingu ning Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni vahelise Narva ja Soome lahe merealade piiritlemise lepingu ratifitseerimise seaduse põhiseadusele vastavust.
RKPJKm 17.09.2008 ¹⁴⁵	J. Okk	Taotlus tunnistada TsMS § 218 lg 3 esimene lause põhiseadusega vastuolus olevaks, kuna see piirab isiku õigust kaitsta Riigikohtus oma õigusi ilma vandeadvokaadi vahendusega. Taotluses märkimata, kuidas see rikub kaebaja subjektiivseid õigusi.
RKPJKm 10.06.2010 ¹⁴⁶	R. Paala	Taotlused tuvastada maksukorralduse seaduse (MKS) § 64 lg 1 p 6 vastuolu PS § 22 lg-ga 3 ning inimõiguse ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 6 lg-tega 1 ja 2 ja kontrollida MKS § 56 vastavust PS §-le 22 koosmõjus EIÕK artikli 6 lg-ga 1.
RKPJKm 22.02.2011 ¹⁴⁷	O. Ossinovski	Taotlus KrMS § 366 sätte põhiseadusvastaseks tunnistamiseks. Taotlus oli esitatud menetluses, milles protsessinorm ei kuulunud kohaldamisele.
RKPJKm 03.03.2011 ¹⁴⁸	R. Paala	Tuvastada, et isikul puudub Eesti õigussüsteemis tõhus õiguskaitsevahend õigusnormi PS pärasuse kontrolliks, kui normi kohaldatakse kohvuvälises mentluses. Samuti taotles R. Paala välja selgitada, kas isikul on võimalik olukorras, kus põhiõigusi soovetakse kohtuvälises menetluses piirata, pöörduda kohtusse, piirangu proportsionaalsuse kontrollimiseks, mille läbi tagatakse põhiõiguse kaitse PS § 15 tähenduses.
RKPJKm 23.01.2014 ¹⁴⁹	R. Paala, T. Raatsin	Taotlused PSJKS põhiseaduspärasuse kontrolliks.

Allikas: Autori poolt Riigikohtu veebilehe otsinguga leitud lahendid, mis puudutasid individuaalkaebuse lubatavust seoses abstraktse normikontrolliga.

¹⁴³ RKPJKm 25.05.2005, 3-4-1-8-05 R. Raudkepp.

¹⁴⁴ RKPJKm 08.09.2005, 3-4-1-12-05 M. Markus, E. Oja, H. Põlluaasa.

¹⁴⁵ RKPJKm 17.09.2008, 3-4-1-13-08 J. Okk.

¹⁴⁶ RKPJKm 10.06.2010, 3-4-1-3-10 R. Paala.

¹⁴⁷ RKPJKm 22.02.2011, 3-4-1-18-10 O. Ossinovski.

¹⁴⁸ RKPJKm 03.03.2011, 3-4-1-15-10 R. Paala.

¹⁴⁹ RKPJKm 23.01.2014, 3-4-1-43-14 R. Paala. T. Raatsin.

3.3.2 Lubamatu individuaalkaebus / otsusekaebus

Kohtulahendite analüüsist tuli välja, et tänases praktikas on absoluutselt välistatud individuaalkaebused Riigikohtu tsiviil-, kriminaal- ja halduskohtukolleeegiumi poolt tehtud lõplike lahendite peale.¹⁵⁰ Kui menetlusosalise suhtes on olemas jõustunud kohtuotsus, siis reeglina on isikutel olnud võimalus oma põhiõiguste kaitseks kasutada kõiki Eesti õiguskorras ettenähtud võimalusi, mis eelnesid lõplikule jõustunud kohtuotsusele.¹⁵¹ Riigikohus toob olulise seisukohana välja, et RKPJK ei ole PSJKS kohaselt Riigikohtust kõrgemalasetsev eraldiseisev kohtuinstants, kuhu edasi kaevata.¹⁵² Asjaolu, et menetlusosalised ei nõustu tema suhtes tehtud jõustunud kohtulahendiga, ei ole aluseks väitele, et isiku põhiõigusi on seetõttu rikutud ja rikkumise kõrvaldamiseks puudus muu tõhus õiguskaitsevahend.¹⁵³ Riigikohus selgitab, et PS §-st 15 tulenev põhiõigus oma õiguste kohtulikule kaitsele ei ole absoluutne. Seadusandjal on õigus seada kaebeõigusele piirid, võttes arvesse teisi põhiseaduslikke väärtusi.¹⁵⁴ Kohtu hinnangul on seadusandja otsuse kaebuse keeluga leidnud tasakaalu õigusrahu ja isiku kaebeõiguse vahel.¹⁵⁵

3.3.3 Individuaalkaebuse lubatavus

Sarnaselt S. Brusilovi lahendile tõi Riigikohus arvukates lahendites välja seadusliku aluse individuaalkaebuse esitamiseks. Põhiseaduslikkuse kohtumenetluse seadus ei näe otsesõnu ette võimalust esitada Riigikohtule individuaalkaebust, kuid tunnistab, et erandkorras saab siiski PS §-de 13, 14, 15 alusel ning Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse kohaldamise praktikast tulenevalt pöörduda oma põhiõiguste kaitseks otse Riigikohtusse. Seda võimalust saab kasutada ainult juhul, kui isikul puuduvad muud tõhusad õiguskaitsevahendid PS § 15 lg-ga 1 tagatava õiguse realiseerimiseks. See tähendab eelkõige sellist olukorda, kus riik ei ole taganud põhiõiguste kaitse võimalust korralises kohtumenetluses.¹⁵⁶ Riigikohus on asunud seisukohale, et olukorras, kus seadusandaja ei ole loonud mingi põhiõiguse kaitsmiseks sellist menetluskorda, mis põhiõigusi tõhusalt kaitseks, on kohtul õigus tunnistada isiku õiguste kaitset mittevõimaldava menetluse

¹⁵⁰ Madis Ernits (Viide 23), lk 229.

¹⁵¹ RKPJKm 11.03.2009, 3-4-1-19-08, M.Kilic.

¹⁵² RKPJKm 11.04.2013, 3-4-1-8-13, p 15 Aktsiaselts VINNAL (pankrotis).

¹⁵³ RKPJKm 23.03.2005, 3-4-1-4-06, p 12 AS-i Adonis Baltic Timber Group.

¹⁵⁴ RKPJKm 07.07.2015, 3-4-1-24-15 R. Paala.

¹⁵⁵ RKPJKm 09.05.2006, 3-4-1-4-06, p 11 AS Adonis Baltic Timber Group

¹⁵⁶ RKPJKm 11.04.2013, 3-4-1-8-13, p-d 1, 3 Aktsiaselts VINNAL (pankrotis); RKPJKo 01.07.2014 3-4-1-27-14, p 27 T. Tunis; RKPJKm 23.01.2014, 3-4-1-43-13, p 9 R. Paala, T. Raatsin; RKPJKm 19.04.2016, 3-4-1-34-15, p 26 Kaebaja; RKPJKm 27.01.2017, 3-4-1-14-16 p 22 B. Shauhani; RKPJKm 11.05.2017, 3-4-1-4-17, p-d 15, 19 E. Solom; RKPJKm 15.02.2013, 3-4-1-4-13, p 20 Kalev Tartu.

põhiseadusvastaseks ning on seejärel pädev lahendama kohtuasja, lähtudes menetluskorrast, mille seadusandja oleks pidanud olema kehtestanud põhiõiguste kaitseks.¹⁵⁷

Kuigi Riigikohus oma õigused tõlgendanud üsna laiaks, siis tegelikult järgnev kohtupraktika seda ei kinnita. Riigikohus selgitas, et PS § 15 lg 1 teises lauses tagatud põhiõiguse realiseerimine on võimalik konkreetse normikontrolli taotluse kaudu selles menetluses, kus kaebaja on menetlusosaliseks ja mille raames vaidlustatud sätet tuleks kohaldada. PS § 15 lg-st 2 ja § 152 lg-st 1 tulenevalt peab kohus kas omal algatusel või menetlusosalise taotluse alusel jätma kohaldamata mistahes menetlusnormi, mille kohaldamine võib kaasa tuua isiku põhiõiguste rikkumise ning tunnistama selle asjassepuutuvas osas põhiseadusvastaseks.¹⁵⁸ PS §-de 15 ja § 152 mõtte kohaselt lasub igal kohtuastmel kohustus hinnata kohaldatava õiguse põhiseaduspärasust, kui tekib kahtlus, et normi rakendamisega võivad isiku põhiõigused saada rikutud. Eeltoodu tähendab ühtlasi seda, et isikule ei pea olema kindlustatud võimalus tõstatada kohaldatava õigustloova akti põhiseadusele vastavuse küsimus lõppastmes Riigikohtu ees.¹⁵⁹

3.3.4 Kohtupraktika kokkuvõte

Kokkuvõtvalt tuli kohtupraktika analüüsist välja, et Riigikohus küll peab võimalikuks erandkorras konstitutsioonilise kaebuse esitamise võimalust PS § 15 alusel, kuid pole pärast S. Brusilovi otsust rahuldanud ühtegi individuaalkaebust. Analüüsist selgus, et välistatud on individuaalkaebus, mis on esitatud pelgalt abstraktseks normikontrolliks. Abstraktse normikontrolli õiguspärasuse välistab tegelikult juba PS § 15 lg 1 sõnastus, mis selgelt rõhutab, et kohtutee garantii, kui põhiõigus, peab olema tagatud olukorras, kus rikutud on isiku subjektiivseid õigusi.¹⁶⁰ Samas on Rait Maruste kommenteerinud, et PS § 15 lg-t 1 tuleks tõlgendada laiemalt, kui seda tänaseni tehtud on, ning selle sätte alusel peaks olema õigus esitada konstitutsiooniline kaebus ka ilma, et isiku suhtes oleks käimas nõ „oma“ kohtuasi.¹⁶¹

Lisaks on Riigikohus oma praktikaga välistanud individuaalkaebuse esitamise võimaluse jõustunud kohtuotsuse peale. Põhiseaduse kommentaarides on öeldud, et põhiseadus ei välista tegelikult individuaalkaebuse esitamist põhiõigust rikkuva viimase astme lihtkohtu lahendi

¹⁵⁷ RKPJKm 07.12.2009, 2-3-1-22-09, p 10 R. Paala.

¹⁵⁸ RPJKm 15.02.2013, 3-4-1-4-13, p 23 Kalev Tartu.

¹⁵⁹ RPJKm 07.12.2009, 3-4-1-22-09, p-d 10, 11 R. Paala.

¹⁶⁰ Eesti Vabariigi põhiseadus, RT I, 15.05.2015, 2.

¹⁶¹ Rait Maruste. Kohtute seadus 4. Peatükk Riigikohus. Kohtute seaduse kommenteeritud väljaanne. Juura 2018, lk 142.

peale, kuid sellise taotluse menetlemist raskendaks asjaolu, et riigikohus, kui kõrgeim lihtkohtuaste, on institutsiooniliselt seotud põhiseaduslikkuse järelvalve kohtuga.¹⁶² Riigikohus kinnitas mitmes lahendis, et põhiseaduslikkuse järelvalve kolleegium ei ole Riigikohtu ülejäänud kolleegiumitest kõrgemalseisev kohtuaste, kuhu saab edasi kaevata lõpliku kohtuotsuse peale. Muudel juhtudel lükkas Riigikohus taotlused tagasi põhjusel, et nende hinnangul olid menetlusosaliste käsutuses piisavalt tõhusad õiguskaitsevahendid oma põhiõiguste realiseerimiseks ja seega pole individuaalkaebuse esitamine põhjendatud.

3.4 Põhiseadusliku individuaalkaebuse regulatsiooni sisse kirjutamise

vajadus põhiseaduslikkuse järelvalve kohtumenetluse seadustikku.

Riigi jaoks on oluline väljakutse tagada, et põhiseadusest tulenevaid väärtusi ja põhimõtteid austatakse praktikas ning et riigiorganite poolt oleks tagatud nende kaitse.¹⁶³ Kohtusse pöördumise põhiõigus, sealhulgas kohtukaebeõigus on tagatiseks kõigile teistele põhiõigustele.¹⁶⁴

Eesti seadustest me täna ei leia konkreetset normi, millega konstitutsioonilise individuaalkaebuse esitamine on otse Riigikohtule lubatud. Küll aga selgus arvukatest lahenditest, et konstitutsioonilise individuaalkaebuse esitamise õigus on tuletatav PS § 15 lg-st 1. PSJKS § 4 lg 2 välistab täielikult üksikisiku individuaalkaebuse esitamise võimaluse, andes õigustloova akti, selle andmata jätmise või välislepingu põhiseadusele vastavuse kontrolliks esitatava taotluse võimaluse Vabariigi presidendile, õiguskantslerile, Kohalikule omavalitsusele, Riigikogule ja kohtutele.¹⁶⁵

PS § 24 lg 5 sätestab, et igal on õigus tema kohta tehtud otsuse peale edasi kaevata kõrgemalseisvale kohtule.¹⁶⁶ Olukorras, kus edasikaebevõimalust pole võimalik mingil põhjusel rakendada, seda kas pole või on ammendunud, tuleks tagasi pöörduda üldise kohtutee garantii ehk üldklausli, st PS § 15 poole, mis tähendab seda, et kohtul on PS-st tulenevalt pädevus võtta menetlusse ja vaadata sisuliselt läbi kaebus, mis on esitatud põhiõiguste rikkumise tuvastamiseks.¹⁶⁷

¹⁶² Madis Ernits (viide 22), lk 229.

¹⁶³ Maartje De Visser. *Constitutional Review in Europe, A Comparative Analysis*. Hart Publishing, Oxford and Portland Oregon 2014, lk 1-2.

¹⁶⁴ Erik Kerandberg. Põhiõiguste menetlikust dimensioonist. *Juridica I/2003*, lk 12.

¹⁶⁵ Põhiseaduslikkuse järelvalve kohtumenetluse seadus (RT I, 07.03.2019, 3).

¹⁶⁶ Eesti Vabariigi põhiseadus (RT I, 15.05.2015).

¹⁶⁷ Madis Ernits (viide 22), lk 210.

2017. a põhiseaduslikkuse järelvalve kohtumenetluse seaduse muutmise seaduse eelnõus, mis jäi kooskõlastamata, sooviti avardata põhiseaduslikkuse järelvalve menetluse raames Riigikohtusse pöördumise võimalusi. Teisisõnu sooviti menetlusseadustikku selgelt sisse kirjutada üksikisiku õigus esitada konstitutsiooniline individuaalkaebus õigustloova akti põhiseaduspärasusele vastavuse kontrolliks.¹⁶⁸

Regulatsiooni sissekirjutamine seadusesse aitaks kaasa õigusselguse põhimõttele, menetlusosalisel oleks lihtsam hinnata oma kaebuse perspektiivikut ja ta ei pea selleks eelnevalt läbi töötama riigikohtu praktikat. Ühtlasi oleks Riigikohtul selge seaduslik alus kaebuse menetlemiseks või menetlemata jätmiseks.¹⁶⁹ Konstitutsioonikohtu ülesanne on valvata põhiseaduslikkuse üle kõigi talle põhiseaduse alusel ja teiste seaduste alusel antud võimaluste ja vahenditega,¹⁷⁰ mistõttu tundub vastava sätte sissekirjutamine PSJKS-i loogilise mõttena.

Seoses justiitsministeeriumi algatusega muuta kehtivat põhiseaduslikkuse järelvalve kohtumenetluse seadust, kerkis ülesse aktiivne arutelu erinevate poliitikute ning õigusteadlaste vahel. Arutelu puudutas ka eraldiseisva konstitutsioonikohtu loomise temaatikat. Järgevalt vaatleb autor esitatud pool- ja vastuargumente.

3.4.1 Individuaalkaebuse legaliseerimise pooltargumendid

Kõige tulihingelisemalt pooldab individuaalkaebuse legaliseerimist Rait Maruste, kes soovib ühtlasi riigil kaaluda eraldiseisva konstitutsioonikohtu loomist, mis tähendaks seda, et Riigikohtust eraldataks põhiseaduslikkuse kohtuliku järelvalve funktsioon.¹⁷¹ Rait Maruste tunnustab Riigikohtu üldkogu, kes S. Brusilovi kohtuasjas oli sunnitud tuletama individuaalkaebuse esitamise võimaluse otse põhiseadusest.¹⁷²

Ta toob välja, et PS §-i 15, mida tuntakse kui üldist kohtutee garantiid sätestavat klauslit, mis asub põhiseaduse põhiõiguste ja vabaduste peatükis, ei tohiks vaadelda kitsalt, vaid tuleb

¹⁶⁸ Katri Jaanimägi, Ulrika Paavle. Põhiseaduslikkuse järelvalve kohtumenetluse seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri, lk 2. Elektroonselt kättesaadav: <http://eelroud.valitsus.ee/main#tkD7qN2u>, 25.01.2019.

¹⁶⁹ Katri Jaanimägi, Ulrika Paavle. Põhiseaduslikkuse järelvalve kohtumenetluse seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri, lk 6. Elektroonselt kättesaadav: <http://eelroud.valitsus.ee/main#tkD7qN2u>, 25.01.2019.

¹⁷⁰ Rait. Maruste (viide 161), lk 142.

¹⁷¹ Rait Maruste. Põhiseaduse asjatundjate kogu tegevuse aruanne. Tallinn 2018: elektroonselt kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/pohiseaduse_asjatundjate_kogu_tegevusaruanne_06.12.2018.pdf, 04.01.2019.

¹⁷² Rait Maruste. Õiguskantsler püüab eksitada seadusandjat ja avalikkust. Elektrooniliselt kättesaadav: <https://arvamus.postimees.ee/4045813/rait-maruste-oiguskantsler-puuab-eksitada-seadusandjat-ja-avalikkust>, 25.01.2019.

tõlgendada võimalikult laialt ning kindlasti ei saa selle sätte kaitsealast välja jätta igaihe õigust pöörduda põhiõiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse.¹⁷³ Eeltoodust lähtuvalt on tema hinnangul igati tervitatav Justiitsministeeriumi soov viia asjakohane regulatsioon põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seadusesse. Asjakohase regulatsiooni viimine põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seadusesse tagaks õigusselguse.¹⁷⁴ Rait Marustet üllatas õiguskantsleri raevukas vastasseis konstitutsioonilise individuaalkaebuse legaliseerimise osas ning ta leiab, et me ei saa hinnata, kas praegune süsteem on hästitoimiv või mitte, üksnes selle järgi, et individuaalkaebuseid on tänaseni esitatud vähe. Tema hinnangul võib pöördumisi olla lihtsalt seetõttu vähe, et konkreetset menetlust pole senini ette nähtud.¹⁷⁵ Asjakohase regulatsiooni viimine PSJKS-sse tagaks õigusselguse.¹⁷⁶

Uno Lõhmus on öelnud, et ta ei suhtu sama positiivselt kui õiguskantsler sellesse, et meie praegune põhiseaduslikkuse järelevalve süsteem tagab kõigi põhiõiguste lünkadeta kaitse. Kuid samas jäi ta seisukohale, et antud hetkel on Justiitsministeeriumi algatus PSJKS muudatuste osas toores ja vajaks asjatundjatega läbiarutamist.¹⁷⁷ Seega ta otseselt ei toetanud ideed lubada otsekaebuse esitamist üksikisikutele, kuid pidas võimalikuks antud teema sisulisemaks arutamiseks asjatundjate poolt.

3.4.2 Individuaalkaebuse legaliseerimise vastuargumendid

Õiguskantsler asus seisukohale, et seadust muuta pole vaja ja seda eelkõige sellepärast, et seaduses puudub lünk, mida tuleks konkreetse sätte lisamisega täiendada. Konstitutsioonilise individuaalkaebuse tunnustamise osas piisab tänasest Riigikohtu praktikast.¹⁷⁸ Õiguskantsleri sõnul ei saa rääkida konstitutsioonilise individuaalkaebuse vajadusest ainuüksi seetõttu, et Riigikohus on ühe individuaalkaebuse menetlusse võtnud ja otsusega lahendanud. Tänane kohtupraktika on näidanud, et konstitutsioonilise individuaalkaebuse mehhanismi puudumine

¹⁷³ Rait Maruste (viide 161) lk 142.

¹⁷⁴ Rait Maruste. Õiguskantsler püüab eksitada seadusandjat ja avalikkust. Elektrooniliselt kättesaadav: <https://arvamus.postimees.ee/4045813/rait-maruste-oiguskantsler-puuab-eksitada-seadusandjat-ja-avalikkust> 25.01.2019.

¹⁷⁵ Rait Maruste. Põhiseaduse asjatundjate kogu tegevuse aruanne. Tallinn 2018: elektroonselt kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/pohiseaduse_asjatundjate_kogu_tegevusaruanne_06.12.2018.pdf, 04.01.2019.

¹⁷⁶ Rait Maruste. Õiguskantsler püüab eksitada seadusandjat ja avalikkust. Elektrooniliselt kättesaadav: <https://arvamus.postimees.ee/4045813/rait-maruste-oiguskantsler-puuab-eksitada-seadusandjat-ja-avalikkust> 25.01.2019.

¹⁷⁷ Uno Lõhmus. Võimalus pöörduda otse riigikohtusse väärib arutelu. Elektroonselt kättesaadav: <https://www.err.ee/584528/uno-lohmus-voimalus-poorduda-otse-riigikohtusse-vaarib-arutelu>, 04.04.2019.

¹⁷⁸ Arvamus põhiseaduslikkuse järelvalve kohtumenetluse seaduse muutmise seaduse eelnõu väljatöötamis kavatsusele, 10.03.2017. Elektrooniliselt kättesaadav: https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Arvamus%20pohiseaduslikkuse%20järelevalve%20kohtumenetluse%20seaduse%20muutmise%20kava%20kohta.pdf 26.01.2019.

ei ole jätanud isikuid ilma põhiõiguste kaitsest.¹⁷⁹ Õiguskantsler ennustas, et kui otsekaebus Riigikohtule seadusesse otsesõnu sisse kirjutataks, siis tabaks Riigikohut individuaalkaebuste tulv, mis tõstaks oluliselt kohtu töökoormust.¹⁸⁰ Sama seisukohta toetas Riigikohtu kohtunik Ivo Pilving.¹⁸¹ Ka Eesti president Kersti Kaljulaid ei toetanud individuaalkaebuse võimaluse loomist öeldes, et: „Kas tõesti peame riigireformi perioodil parandama seda, mis ei ole katki ja kaaluma ühe institutsiooni juurde loomist? Kahtlen, kas siin otsitakse ikka head demokraatliku tasakaalu.“¹⁸²

Õiguskantsleri seisukohta toetas ka endine Riigikohtu esimees Märt Rask, kelle arvates on tänases Eestis toimiv õigussüsteem ning kohtusse pöördumise õigus kõigile tagatud.¹⁸³ Märt Raski hinnangul ei tooks plaanitav muudatus kasu isikutele, kes oma õiguste kaitseks kohtult abi on otsimas. Ta viitas teiste riikide praktikale, millest on selgunud, et tegelikult väga väike osa individuaalkaebustest võetakse päriselt menetlusse ning enamik neist jäävad rahuldamata. Kohtusse individuaalkaebusega pöördunud isik ootab kohtult vaidluste lahendamist ja probleemile lahendust, mitte aga kohtu seisukohta, et kohus kaebust ei menetle.¹⁸⁴

Riigikohtunik Ivo Pilving oli veendunud, et tänane kolmeastmeline kohtusüsteem on piisav isikute põhiõiguste kaitseks, ja väitis ühtlasi, et riikides, kus individuaalkaebused on seadusega lubatavad, on tekkinud nendega seoses palju probleeme.¹⁸⁵ Õiguskantsleri hinnangul tagab põhiseaduslikkuse järelevalve meie toimiv tasakaalustatud põhiseaduslikkuse

¹⁷⁹ Arvamus põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse muutmise seaduse eelnõu väljatöötamis kavatsusele, 10.03.2017. Elektrooniliselt kättesaadav: https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Arvamus%20pohiseaduslikkuse%20jarelevalve%20kohtumenetluse%20seaduse%20muutmise%20kava%20kohta.pdf 26.01.2019.

¹⁸⁰ Ülle Madise. Petukaup ehk kuidas rohkem on vähem. Elektrooniliselt kättesaadav: <https://arvamus.postimees.ee/4048205/ulle-madise-otsekaebuse-petukaup-ehk-kuidas-rohkem-on-tegelikult-vahem>, 12.04.2019.

¹⁸¹ Ivo Pilving. Kas Eestis on vaja individuaalkaebust?.- Kohtute aastaraamat 2016. Lk 87. Elektrooniliselt kättesaadav: <http://www.ekou.ee/mat/Kohtute-aastaraamat-2016.pdf>, 03.03.2019.

¹⁸² Indrek Kuus, toimetaja. President Kaljulaid on vastu inimeste otse Riigikohtusse pöördumisele. Elektrooniliselt kättesaadav: <https://www.err.ee/584238/president-kaljulaid-on-vastu-inimeste-otse-riigikohtusse-poordumisele>, 12.04.2019.

¹⁸³ Merilin Pärli, toimetaja. Võimalus otse riigikohtusse pöörduda tekitab tugevaid erimeelsusi. Elektrooniliselt kättesaadav: <https://www.err.ee/584986/voimalus-otse-riigikohtusse-poorduda-tekitab-tugevaid-erimeelsusi>, 25.01.2019.

¹⁸⁴ Märt Rask. Rask näeb otsekaebuse lubamise plaanis katset õiguskantsler tasulilitada. Elektrooniliselt kättesaadav: https://www.postimees.ee/4046031/rask-naeb-otsekaebuste-lubamise-plaanis-katset-oiguskantsler-tasalulitada?_ga=2.68640273.1674821822.1554832165-1948181202.1445723092, 12.04.2019.

¹⁸⁵ Ivo Pilving. Kas Eestis on vaja individuaalkaebust. Kohtute aastaraamat 2016, lk 87. Elektrooniliselt kättesaadav: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/õiguslased%20materjalid/Riigikohtu%20trüki-ed/Kohtute_raamat_2016.pdf, 13.04.2019.

järelevalve mudel, mille osalisteks on õiguskantsler, riigikogu, president ja lõppastmes ka Riigikohus, kes on oma rolli tõhusalt täitnud.¹⁸⁶

3.5 Kohtuvõimu politiseerimine

Õiguskantsler leiab, et seadusemuudatus ohustaks praegust põhiseaduslikkuse järelevalve süsteemi tasakaalu, mis on osutunud senini mõistlikuks ning mis on lahus olnud päevapoliitikast ja on taganud lünkadeta põhiseadusjärelvalve.¹⁸⁷ Riigikohtunik Ivo Pilvingu sõnul antaks individuaalkaebuse legaliseerimisega Riigikohtule võimu juurde, mille tulemusena võib Riigikohus justkui täita seadusandja rolli. Võimude lahususe põhimõte hägustuks veelgi enam ja lõpuks jõutakse järelduseni, et segipaisatud süsteem vajab uut institutsiooni, milleks oleks eraldiseisev konstitutsioonikohus.¹⁸⁸

3.6 Vahekokkuvõte

S. Brusilovi lahendile järgnenud Riigikohtu praktikast jäi mulje, et tegelikult toimib meie praegune põhiseaduslikkuse järelvalve hästi. Ka mõned Eesti õiguspraktikud on kinnitanud, et Eesti õigussüsteemis puudub lünk, mida tuleks otsekaebusega täiendada.¹⁸⁹ Enamike käesolevas töös välja toodud isikute arvamustes leitakse, et individuaalkaebuse legaliseerimise tagajärg oleks Riigikohtu massiline üleujutamine otsekaebustega, mis viiks töökooruse tõusmiseni, menetluse venimiseni ja mille tulemusel üksikisikud saavutaks oma põhiõiguste tõhusama kaitse.

3.7 Autori seisukoht

Nii kohtulahenditest kui ka analüüsitud poolt ja vastuargumentidest koorub justkui välja praktikute soov vaadata mööda asjaolust, et S. Brusilovi lahend on meie kohtupraktikas

¹⁸⁶ Merek Kuul, toimetaja. Maruste: Madise vastaseis põhiõiguste kaitse paremaks muutmisele on üllatav. Elektroonselt kättesaadav: <https://www.err.ee/584149/maruste-madise-vastuseis-pohioiguste-kaitse-paremaks-muutmisele-on-ullatav>. 13.04.2019.

¹⁸⁷ Arvamus põhiseaduslikkuse järelvalve kohtumenetluse seaduse muutmise seaduse eelnõu väljatöötamis kavatsusele, 10.03.2017. Elektroonselt kättesaadav: https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Arvamus%20pohiseaduslikkuse%20jarelevalve%20kohtumenetluse%20seaduse%20muutmise%20kava%20kohta.pdf, 26.01.2019.

¹⁸⁸ Ivo Pilving. Kas Eestis on vaja individuaalkaebust. Kohtute aastaraamat 2016, lk 88. Elektroonselt kättesaadav: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/õiguslased%20materjalid/Riigikohtu%20trükis%20ed/Kohtute_raamat_2016.pdf, 13.04.2019.

¹⁸⁹ Ivo Pilving. Kas Eestis on vaja individuaalkaebust. Kohtute aastaraamat 2016, lk 89. Elektroonselt kättesaadav: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/õiguslased%20materjalid/Riigikohtu%20trükis%20ed/Kohtute_raamat_2016.pdf, 13.04.2019.

olemas, sellisele järeldusele on jõudnud ka riigikohtunik Erik Kerganberg.¹⁹⁰ Põhiseaduslik individuaalkaebus ei ole osa tavapärasest kohtukaebeõigusest, vaid tegemist on erakorralise õiguskaitsevahendiga, mille käigus kohus kontrollib ainult seda, kas kohaldatud õigusaktid on vastavuses põhiseadusega või mitte.¹⁹¹ Autori hinnangul ei pea me niivõrd rääkima individuaalkaebuse otsesõnu PSJKS-i sissekirjutamisest, vaid pigem individuaalkaebuse kui õiguskaitsevahendi olemasolu tunnistamisest demokraatliku õigusriigi osana. Seda on teinud PS § 15 kommentaaride autor tuginedes Riigikohtu praktikale.¹⁹² Seda lähenemisviisi on kritiseerinud Riigikohtu kohtunik Erik Kerganberg, kelle sõnul jääb selline tõlgendamine tegelikkusest liiga kaugeks.¹⁹³

Kui hinnata soovi individuaalkaebuse seadusesse otsesõnu sissekirjutamise osas, siis leiab autor, et ehk seda siiski teha pole vaja ja avab võimaliku alternatiivi. Täna kehtiva PSJKS § 2 lg 1 punkt 1 järgi on Riigikohtu pädevuses kontrollida õigustloova akti või selle andmata jätmise vastavust põhiseadusele.¹⁹⁴ Individuaalkaebuse eesmärk on kaitsta isikute põhiõigusi olukorras, kus on aset leidnud üksikisiku subjektiivsete õiguste rikkumine ja isikul puuduvad muud tõhusad õiguskaitsevahendid oma õiguste kaitseks. Rikkumine, millele isikud individuaalkaebuses tuginevad, tulenevad õigust loovatest aktidest ja PS § 15 sätestab, et igäiks võib oma kohtuasja läbivaatamisel nõuda mis tahes asjasse puutuva seaduse, muu õigusakti või toimingu põhiseaduse vastaseks tunnistamist.

Autori hinnangul PSJKS § 2 lg 1 sõnatusest tuleneb Riigikohtu pädevus menetleda individuaalkaebust ja mida üksikisikul on õigus kooskõlas PS §-dega 15 ja 14 esitada otse Riigikohtule, vaatamata sellele, et PSJKS § 4 piirab individuaalkaebuse esitajate ringi.¹⁹⁵ Õigusnormide koosmõjus tõlgendamise abil saame avada õigusnormide sisu ja mõtte. Autor ei leia, miks peaks antud juhul nimetatud sätteid piiravalt tõlgendama.

¹⁹⁰ Erik Kerganberg. Individuaalkaebus kui riigisaladus. Kohtute aastaraamat 2016, lk 91. Elektroonselt kättesaadav: <https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/õiguslased%20materjalid/Riigikohtu%20trükis ed/Kohtute raamat 2016.pdf>, 13.04.2019.

¹⁹¹ Constitutional Complaint. Elektroonselt kättesaadav: https://www.bundesverfassungsgericht.de/EN/Verfahren/Wichtige-Verfahrensarten/Verfassungsbeschwerde/verfassungsbeschwerde_node.html, 25.01.2019.

¹⁹² Erik Kerganberg. Individuaalkaebus kui riigisaladus. Kohtute aastaraamat 2016, lk 92. Elektroonselt kättesaadav: <https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/õiguslased%20materjalid/Riigikohtu%20trükis ed/Kohtute raamat 2016.pdf>, 13.04.2019.

¹⁹³ Erik Kerganberg. Individuaalkaebus kui riigisaladus. Kohtute aastaraamat 2016, lk 92. Elektroonselt kättesaadav: <https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/õiguslased%20materjalid/Riigikohtu%20trükis ed/Kohtute raamat 2016.pdf>, 13.04.2019.

¹⁹⁴ Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtu seadus (RT I, 07.03.2019, 3).

¹⁹⁵ Samas.

Nagu Madis Ernits on öelnud – „Põhiõiguste, demokraatia ja õigusriigi tegelikkuse tagab PS § 149 lg 3 teise lause järgi põhiseaduslikkuse järelevalve kohus“.¹⁹⁶ Eeltoodust tulenevalt on autor seisukohal, et individuaalkaebuse lubatavust ei ole vaja Eesti seadustesse veel täpsemini sisse kirjutada kui see täna PSJKS-ses ja põhiseaduses juba kirjas on. Oluline on mõista, et individuaalkaebus ei ole osa tavapärasest edasikaebeõigusest. Individuaalkaebust peetakse õiguskirjanduses üheks oluliseks instrumendiks isikute põhiõiguste kaitsel. Seega individuaalkaebuse veelgi täpsemini seadusesse kirja panemisest olulisem on selle õiguskaitsevahendi tunnustamine eesti õiguskorra osana.

¹⁹⁶ Madis Ernits (Viide 13), lk 4.

4 PÕHIÕIGUSED JA NENDE KAITSE KOOSKÕLAS PÕHISEADUSE JA EIÕK-GA

Põhiõigusi koos demokraatiaga nähakse lääne kultuuriruumis poliitilise korra alusväärtustena.¹⁹⁷ EIÕK on inimõigusi käsitlev rahvusvaheline leping. Euroopa inimõiguste kaitse süsteemi ülesehitus on rajatud siseriiklike ametiasutuste ja kohtute ning EL-i koostööle, mille eesmärk on tagada inimõiguste ja põhivabaduste kaitse. Lepinguosalised on kohustatud tagama EIÕK-s kirja pandud õigused ja vabadused kõigile, kes on nende jurisdiktsiooni all,¹⁹⁸ seda aitab siseriiklikul tasandil saavutada EIK praktika, kust nähtub kuidas EIK on mingeid küsimusi lahendanud.¹⁹⁹

Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse üle peab järelevalvet EIK.²⁰⁰ *Tyer vs. Ühendkuningriik* kohtuasjast saati on EIK kirjeldanud EIÕK-d kui elavat instrumenti, mida tuleb tõlgendada kaasaegset olustikku arvesse võttes.²⁰¹ Ajas muutuvad EIK tõlgendused peaksid peegeldama sotsiaalseid muutusi ühiskonnas.²⁰² Eeltoodu tähendab, et EIÕK sätted on piisavalt abstraktsed ja nende sisu on võimalik tõlgendada kooskõlas ühiskonnas kehtivate õigusaktidega ja väljakujunenud kohtupraktikaga.

Eesti põhiseaduse sätete koostamisel on aluseks võetud EIÕK sätteid²⁰³, seega saab öelda, et osad konstitutsioonilised õigused on tuletatud rahvusvahelisest õigusest, kuid ometi annab nii põhiseaduse sätteid kui ka konventsiooni sätete kaitseala ulatust erinevalt tõlgendada. Järgnevalt püüab autor analüüsida EIÕK ja EIK praktika mõju Eesti kohtupraktikale ning ka Eesti ühiskonnale tervikuna ja seega on oluline välja selgitada, milline on EIÕK kui välislepingu staatus eesti õiguskorras.

¹⁹⁷ Uno Lõhmus (viide 55), lk 67.

¹⁹⁸ Uno Lõhmus (viide 55), lk 33.

¹⁹⁹ Mart Susi. Euroopa inimõiguste kohtu 2010. Aasta kohtulahendite ülevaade. Tartu, OÜ Greif trükikoda 2011, lk 5.

²⁰⁰ Jukka Viljanen, Edited by Peter Wahlgren. Constitutional Law: Constitutions. - Scandinavian Studies in Law Volume 52. Stockholm 2007, lk 300.

²⁰¹ EIK 25.04.1978 *Tyer vs. Ühendkuningriik*.

²⁰² Jukka Viljanen. The Interpretation of ECHR as a living Instrument: Demise of the Margin of Appreciation Doctrine. 07.12.2015. Elektroonselt kättesaadav: <https://blogs.uta.fi/ecthrworkshop/2015/12/07/rachaelita/05.04.2019>.

²⁰³ Julia Laffranque (viide 65), lk 17.

4.1 EIÕK ja EIK praktika asukoht Eesti õiguskorras

Riigikohus on viidanud EIÕK-le oma praktikas juba enne seda, kui sai nimetatud konventsiooni liikmeks, tuues välja, et Eesti Vabariigi põhiseaduse kõrval tuleb arvestada ka Euroopa nõukogu ja EL organite poolt välja töötatud üldpõhimõtetega.²⁰⁴ Julia Laffranque'i sõnul on Riigikohus sihikindlalt tegutsenud eesmärgiga aidata kaasa õigusriigi põhimõtte arengule ja on olnud EIK praktika maaletoojaks.²⁰⁵

Üks tähtsamaid lahendeid on RKKK otsus, kus kohus väga selgelt väljendas oma seisukohta sellest, millist rolli omavad EIÕK ja EIK lahendid Eesti õiguskorras. Riigikohus selgitas, et tulenevalt PS § 3 lg-st 2 ja § 123 lg-st 2 on EIK praktika seisukohad abiks EIÕK tõlgendamisel ning ühtlasi on need Eesti õiguskorra lahutamatuks osaks, mis on prioriteetsed ka Eesti seaduste suhtes.²⁰⁶ Eesti kõrgeim kohus märkis, et potentsiaalne konflikt Eesti seaduste ja Euroopa Liidu õiguse vahel ei tähenda seda, et siseriiklik õigus oleks vastuolus Eesti põhiseadusega.²⁰⁷ PS § 123 lg 2 sätestab, et kui Eesti seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid – tegemist on normiga, mis lülitab välislepingud Eesti õiguskorda.²⁰⁸ Eeltoodu tähendab, et EIÕK sätted on otsekohalduvad ning ülimuslikud siseriiklike seaduste suhtes, kuid hierarhias madalamal positsioonil kui põhiseadus, kuivõrd Eesti ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega.²⁰⁹

4.1.1 Rahvusvahelise õiguse ülimuslikkus

Rait Maruste on kirjutanud, et välislepingute mõju siseriiklikule õiguskorrale sõltub sellest, millist õigusdoktriini riigis järgitakse.²¹⁰ Monistliku käsitluse järgi eksisteerivad paralleelselt nii rahvusvaheline õigus kui ka siseriiklik õigus, mis moodustavad ühtse terviku, ning kui need lähevad omavahel vastuollu, siis kohaldatakse välislepingu sätteid.²¹¹ Eeltoodust tulenevalt leiab Rait Maruste, et PS § 123 lg 2 sõnastusest tuleneb, et Eesti tunnustab

²⁰⁴ Julia Laffranque. The Protection of Fundamental Rights Post-Lisbon: The Interaction between the Charter of Fundamental Rights of the European Union, the European Convention on Human Rights and National Constitutions, Volume I. Tartu University Press 2012, lk 391.

²⁰⁵ Julia Laffranque. Eesti Tõusku inimõiguste lipulaevaks ja eksportijaks. Elektroonselt kättesaadav: <https://arvamus.postimees.ee/1219270/julia-laffranque-eesti-tõusku-inimõiguste-lipulaevaks-ja-eksportijaks>. 05.04.2019.

²⁰⁶ RKKKo 20.09.2002, 3-1-1-88-02, p 7.1, S.Vaarmets ja Ardo Org.

²⁰⁷ Julia Laffranque (viide 204), lk 410.

²⁰⁸ Eesti Vabariigi põhiseadus (RT I, 15.05.2015, 2).

²⁰⁹ Rene Värk, Carri Ginter, edited by Leonard Hammer & Frank Emmert (viide 130), lk 184.

²¹⁰ Rait Maruste (viide 25), lk 73.

²¹¹ Lauri Madise. Rahvusvahelise õiguse käsitlusest 1992. Aasta põhiseaduses. 1998/7, lk 361-369. Elektroonselt kättesaadav: https://www.juridica.ee/article_full.php?uri=1998_7_rahvusvahelise_õiguse_käsitlusest_1992_aasta_eesti_põhiseaduses 16.04.2019.

monistlikku süsteemi, mille kohaselt olukorras, kus Eesti seadused või muud õigusaktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid, mis on otsekohalduvad ja prevaleerivad üle siseriikliku õiguse.²¹²

Autor ei lükka ümber, et PS § 123 lg 2 sõnastusest loeb välja rahvusvahelise õiguse ülimuslikkuse. Tunnustades rahvusvahelise õiguse ülimuslikkust, oleme ära andnud suure osa oma riigi otsustusõigusest. Rahvusvahelisi lepinguid otse kohaldades ja jättes need kooskõlas põhiseadusega tõlgendamata kaotab autori hinnangul põhiseadus, kui riigi kõrgeim õigusakt, oma mõtte.

4.1.2 Põhiseaduse ja EIÕK koostoime

PS § 123 lg 1 järgi Eesti ei sõlmi välislepinguid, mis on põhiseadusega vastuolus. Eeltoodu kinnitab põhiseaduse ülimuslikkust ja seega ei saa lähtuda sellest, et PS § 123 lg 2 sõnastusest tuleneb, et rahvusvahelised lepingud asuvad põhiseadusest kõrgemal positsioonil. EIÕK peaks kõigi eelduste kohaselt selle teooria kohaselt asuma põhiseadusest madalamal positsioonil. Ometi on nii, et isikul, kes kaotab vaidluse Riigikohtus või ka põhiseaduslikkuse järelevalve kohtus, on õigus EIÕK sätete alusel pöörduda kaebusega EIK võimaliku riigi poolse põhiõiguse rikkumise küsimuses.²¹³ Antud olukord ei tähenda seda, et põhiseadus oleks alamal positsioonil välislepingust, kuid välislepinguga liitudes võtab riik kohustuse teiste lepingupartnerite ees, mitte rikkuda EIÕK-st tulenevaid üksikisikute õigusi. Selle tagamisele aitab kaasa siseriikliku õiguse EIÕK-ga kooskõlla viimine.²¹⁴ Seega praktikas moodustavad põhiseadus ja EIÕK koos EIK praktikaga tervikliku standardi ehk aluse, mille järgi isikute põhiõigusi paremini kaitsta. Nende aluste järgimine võimaldab Riigikohtul tuvastada väidetavaid põhiõiguste rikkumisi.²¹⁵

Autori arvates on oluline välja tuua riigikohtu seisukoht, mille kohaselt teatud juhtudel on põhiseaduse sätete mõtte avamisel võimalik lähtuda EIÕK-st ja EIK praktikast.²¹⁶ Selline tõlgendus aitab elus hoida meie põhiseaduse sätteid, mis võivad küll olla kitsama sõnastusega, kuid mis võivad leida uue elu läbi tõlgendamise.

²¹² Rait Maruste (viide 25), lk 73.

²¹³ Madis Ernits. Põhiõiguste mõiste ja tähtsus õigusüsteemis. Juridica 1996/9 lk 463-471. Elektroonselt kättesaadav: https://www.juridica.ee/article_full.php?url=1996_9_p_hi_iguste_m_iste_ja_t_htsus_iguss_steemis, 16.04.2019.

²¹⁴ Madis Ernits. Põhiõiguste mõiste ja tähtsus õigusüsteemis. Juridica 1996/9 lk 463-471. Elektroonselt kättesaadav: https://www.juridica.ee/article_full.php?url=1996_9_p_hi_iguste_m_iste_ja_t_htsus_iguss_steemis, 16.04.2019.

²¹⁵ Julia Laffranque (viide 65), lk 17.

²¹⁶ RKKKo 20.09.2002, 3-1-1-88-02, p 7.1 S. Vaarmets.

4.1.3 Ühiskonna areng ja üha laienev integratsioon

Uno Lõhmus on kirjutanud, et põhiõiguste üha süveneva integratsiooni ja riikide kuulumise tõttu mitmesugustesse rahvusvahelistesse ühendustesse muutuvad põhiõiguste kaitse süsteemid üha keerulisemaks.²¹⁷ See toob paratamatult kaasa vajaduse anda ära osa riigi otsustusõigusest üle rahvusvahelistele organisatsioonidele ühiste eesmärkide saavutamiseks. Näiteks oleme me osa riigi otsustusõigusest ära andnud, astudes EL-i ja olles EIÕK liikmesriik. EIÕK eesmärk on tagada ühtne konventsioonis kirja pandud õiguste tunnustamine ja järgimine kõigis välislepinguga liitunud riikides.²¹⁸ Riigi suveräänsete õiguste delegerimisel on paratamatult vajalik silmas pidada, et ära ei anta olulist osa riigi otsustusõigusest, mille tagajärjel omariiklus muutub pelgalt illusiooniks.²¹⁹ Eeltoodu tõttu on Põhiseaduse asjatundjate kogu võtnud nõuks arutada, kas täna kehtiva põhiseaduse IX peatükis välissuhteid ja välislepinguid käsitlevaid sätteid, sh autori analüüsitud, PS § 123 tuleks muuta eesmärgiga tugevdada põhiseaduse kultuuri ja vajadusest kaitsta riiki lepingute eest, millega ei tagata õigusriigi ja demokraatia põhimõtteid.²²⁰

4.2 EIÕK artiklite 6 ja 13 olemus

4.2.1 EIÕK artikkel 6 õigusemõistmise juurdepääsu õiguse tagaja

EIÕK artiklist 6 lg 1 tuleneb igapäevane õigus õiglasele ja avalikule kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul, sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud kohtus.²²¹ Seega tuleneb artiklist 6 menetluslik tagatis isikutele, kes leiavad, et nende õigusi ja vabadusi on rikutud. Õigus õiglasele kohtumenetlusele hõlmab endas ka õigusemõistmisele juurdepääsu õiguse. EL-i liikmesriikidele tuleneb sellest kohustus siseriiklikul tasandil luua kohtusüsteem, mis aitab tagada konventsiooni artiklist 6 tulenevaid õigusi.²²²

²¹⁷ Uno Lõhmus (viide 55), lk 67.

²¹⁸ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (RT II 2010, 14, 54).

²¹⁹ Madis Ernits. XI. Euroopa Liit ja suveräänsus. Põhiseaduse asjatundjate kogu tegevuse aruanne. Justiitsministeerium 2018, lk 97-98. Elektroonselt kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/pohiseaduse_asjatundjate_kogu_tegevusaruanne_06.12.2018.pdf, 11.04.2019.

²²⁰ Põhiseaduse asjatundjate kogu tegevuse aruanne. Justiitsministeerium 2018, lk 12. Elektroonselt kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/pohiseaduse_asjatundjate_kogu_tegevusaruanne_06.12.2018.pdf, 11.04.2019.

²²¹ Inimõiguste ja põhivabaduste konventsioon (RT II 2010, 14, 54).

²²² Stephanos Stavros. The Guarantees for Accused Persons Under Article 6 of the European Convention on human Rights. Martinus Nijhoff Publishers 1993, lk 273.

4.2.2 EIÕK artikkel 13 õigus tõhusale menetlusele enda kaitseks

EIÕK artiklist 13 tuleneb igäihe õigus tõhusale õiguskaitsevahendile riigivõimude eest, kui on rikutud konventsioonist tulenevaid õigusi ja vabadusi. EIÕK artikkel 13 ei oma iseseisvat tähendust, vaid on seotud konventsiooni artikliga 6, ehk liikmesriigil tuleb leida tõhus õiguskaitsevahend, et tagada lünkadeta ja tõhus põhiõiguste kaitse.²²³ EIÕK artikli 13 alusel ei saa vaidlustada siseriiklikke seadusi, mis on vastuolus konventsiooni või samaväärsete õigusnormidega,²²⁴ küll aga saab EIK hinnata riigi poolt kohtule juurdepääsu piiramise vastavust EIÕK-le.²²⁵

4.3 EIK praktika kohtusse pöördumise õiguse, sh kaebeõiguse küsimustes

EIK on inimõiguste kaitse organ, kellel on õigus vastu võtta kaebusi igalt üksikisikult, vabaühenduselt ja rühmalt, kes leiab, et nende EIÕK-st tulenevaid õigusi on rikkunud konventsiooni osalisriik. EIÕK artikli 35 lg 1 kohaselt saab EIK kaebust menetleda üksnes siis, kui riigisiselt on kõik õiguskaitsevahendid ammendatud.²²⁶ See tähendab seda, et siseriiklikul tasandil on valitsuse, parlamendi ja kohtute põhiroll tagada tõhus inimõiguste kaitse. Tegemist on subsidaarsuspõhimõttega ehk konventsiooniga loodud järelevalvemehhanismiga, mille aktiivset järgmist riikidelt oodatakse. Riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamise nõue annab EIÕK osalisriikidele võimaluse ennetada või heastada oma väidetavad rikkumised enne kui üksikisik pöördub riigi vastu EIK-sse.²²⁷ EIK on öelnud, et riigid on vabastatud vastutusest rahvusvahelise organi ees seni, kuni neil on olnud võimalus heastada rikkumised oma õiguskorras.²²⁸

EIÕK artikkel 6 on küll menetluslikuks garantiiks, kuid oluline on teada, et EIK saab pöörduda alles siis, kui kõik riigisiselised õiguskaitsevahendid on ära kasutatud. Isiku kahtlus õiguskaitsevahendi tõhususe osas ei vabasta teda selle proovimisest.²²⁹ *Pak vs. Ukraina* kohtuasjas selgitas EIK, et siseriiklike õiguskaitsevahendite ammendamise reegel tähendab seda, et nende õiguskaitsevahendite mittekasutamisel peavad isikul olema väga mõjuvad põhjendused, väitmaks, et siseriiklik õiguskaitsevahend ei ole tõhus.²³⁰ Siseriikliku

²²³ Mart Susi (viide 199), lk 236.

²²⁴ Christoph Grabenwarter. *European Convention on Human Rights*, C. H. Beck/Hart/Nomos/Helbing Lichtenhahn Verlag 2014, lk 331.

²²⁵ Mart Susi (viide 199), lk 106.

²²⁶ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (RT II 2010, 14, 54).

²²⁷ Maris Kruuberg. Tõhusad õiguskaitsevahendid ebamõistlikult pika menetluse heastamiseks Eestis. *Juricica IX/2012*, lk 677-678.

²²⁸ Samas, lk 677-678.

²²⁹ Maris Kruuberg. Eesti 20 aastat inimõiguste konventsiooni osalisena. *Juridica VII/2016*, lk 522.

²³⁰ EIKo 16.03.2010, *Pak vs. Ukraina*.

õiguskaitsevahendi mittekasutamine ei tähenda selle ammendamist.²³¹ *Selmouni vs. Prantsusmaa* asjas märkis EIK, et EIK-le esitatava kaebuse asjaolud peavad olema tõstatatud eelnevalt siseriiklikus menetluses ning olema kooskõlas siseriiklikus õiguses kirja pandud vorminõuete ja menetlusreeglitega.²³² Seega ei ole EIK neljas kohtuaste, kuhu isikul on õigus pöörduda juhul, kui tal puudub usk siseriiklikusse kohtusüsteemi ja siseriiklikul tasemel on veel kasutamata õiguskaitsevahendeid.

4.3.1 EIK pädevus hinnata siseriiklike kohtute tegevust siseriiklike õiguste kohaldamisel

Popivcak vs. Slovakkia kohtuasjas jäi rahuldamata kaebaja siseriiklik kaebus advokaadi vastu kahju hüvitamise nõudes. Siseriiklik kohus selgitas, et kuigi nad tuvastasid advokaadi poolt oma ülesannete hooletu täitmise, ei saa nad välja mõista hüvitist spekulatsioonide alusel, st, milliste lahendusteni oleks jõutud siis, kui advokaat oleks oma kohustust korrektselt täitnud. EIK jõudis seisukohale, et EIK pädevuses ei ole hinnata siseriiklike kohtute tegevust siseriikliku õiguse kohaldamisel, ja ei tuvastanud artikli 6 rikkumist. Kaasuse lahendamisel oli aga kohtunikke, kes jäid eriarvamusele, mööndes küll, et EIK pädevuses ei ole hinnata siseriiklike kohtute tegevust siseriikliku õiguse kohaldamisel, kuid asudes seisukohale, et antud juhul ei saavutanud avaldaja advokaadi vastu esitatud nõude sisulist arutamist menetlusnormidest tulenevate piirangute tõttu ning seega tulnuks EIK-l vaadelda laiemat konteksti ning hinnata riigi õigusliku olukorra vastavust EIÕK artikli 6 lg-le 1.²³³

4.3.2 Kaebeõigus kui õiguskaitsevahend

EIK ei ole alati ühel meelel sellises küsimuses, et kust algab kohtule juurdepääsuõiguse riive ja lõpeb siseriikliku kohtu ainupädevus menetlusõiguse kohaldamiseks ja tõlgendamiseks.

Sultan vs. Moldova kohtuasjas esitas kaebaja siseriiklikule kohtule nõude kohaliku omavalitsuse vastu saamata jäänud töötasu saamiseks ja kohtukulude väljamõistmiseks. Esimese astme kohus kaebaja nõuet ei rahuldatud ning apellatsioonikohus jäi samale seisukohale nagu esimese astme kohus. Kaebaja esitas kassatsiooni ülemkohtule, kes jättis kassatsiooni käiguta põhjusel, et apellatsioonikohtu otsus jõustus selle teatavaks tegemisega. Kassatsioonikohus keeldus jõustunud kohtuasja menetlemast. Hiljem selgus, et tegemist oli kohtu kantselei eksimusega. EIK selgitas, et kuigi EIÕK artiklist 6 lg 1 ei tulene otseselt

²³¹ EIKo 30.03.2010, *Šubašić vs. Horvaatia*.

²³² EIKo 28.07.1999, *Selmouni vs. Prantsusmaa*.

²³³ EIKo 06.02.2011, *Popivcak vs. Slovakkia*.

konventsiooni osalistele riikidele kohustust tagada edasikaebeõigus tsiviilasjades, kuid kui siseriiklikul tasandil on loodud tsiviilkohtumenetlus, milles on edasikaebeõigus tagatud, siis tuleb edasikaebeõigust kohaldada kooskõlas EIÕK artiklist 6 tulenevate garantiidega.²³⁴

EIK on korduvalt öelnud, et õigus pöörduda kohtusse on EIÕK artiklis 6 sätestatud kaitsemeetmete lahutamatu osa. Tagatud ei pea olema üksnes õigus kohtumenetluse algatamisele. Isikutel on õigustatud ootus saada vaidlust lahendav otsus.²³⁵

4.3.2.1 Kaebeõigus kui õiguskaitsevahend kriminaalmenetluses

Sonbahar Erdem vs. Türgi kohtuasjas tuvastas EIK EIÕK artikli 6 lg 1 rikkumise seoses sellega, et kriminaalmenetluse raames rahatrahviga karistatud isikul puudus siseriikliku menetlusseadustiku järgi kassatsiooni esitamise õigus. Kassatsiooni esitamise õigus oli sõltuvusse seatud määratava sanktsiooni raskusest. EIK kinnitas, et selline menetluskord pole lubatav, igale ühele tuleb tagada võimalus esitada oma kriminaalasjas kassatsioon.²³⁶

4.3.3 Menetlusnormide formaalne järgimine

Farcas jt vs. Rumeenia kohtuasjas tuvastas EIK konventsiooni artikli 6 lg 1 rikkumise seoses sellega, et siseriiklik kohus järgis formaalseid menetlusreegleid ja jättis apellatsioonkaebuse läbi vaatamata selle esitamise tähtaja ületamise tõttu, põhjendades, et kaebajale oli avatud võimalus kohtuotsusega tutvuda ja seega oli avatud võimalus esitada apellatsioonkaebus tähtaegselt. EIK selgitas, et põhiõiguste tagamise juures on oluline analüüsida, kas on saavutatud tasakaal tõhusa õigusemõistmise ja teiselt poolt isikute õiguste vahel. Antud kaasuses tulnuks apellatsioonikohtul hinnata kaebaja isiklikku olukorda, kuid antud juhul jäi kohtu formaalse lähenemise tõttu isiku kaebeõigus kohtule illusoorseks.²³⁷

4.3.4 Kohtu põhjendused menetlusse võtmisest keeldumisel

EIK on näinud probleemina ka asjaolu, et mõningatel juhtudel suhtutakse siseriiklikul tasandil kergekäeliselt kassatsiooni menetlusse võtmisest keeldumise põhjendamisse ning põhjendused jäävad lühikeseks ja formaalseks. EIK selgitas *Bar-Bau Sp.z o. o vs. Poola* kohtuasjas, et tulenevalt kaasuse asjaoludest võib ette tulla olukordi, kus on nõutav, et riigi kõrgem kohus põhjendab detailselt, miks kassatsioonkaebusele menetlusbata ei anta. Nimetatud kaasuses põhjendas riigi kõrgeim kohus, et ei pidanud vajalikuks menetlusloa

²³⁴ EIKo 05.06.2018, *Sultan vs. Moldova*.

²³⁵ EIKo 05.03.2019, *Negura jt. vs. Moldova*.

²³⁶ EIKo 15.01.2019, *Sonbahar Erdem vs. Türgi*; EIK 15.01.2019 *Alinak vs. Türgi*.

²³⁷ EIKo 05.06.2018, *Farcas jt vs. Rumeenia*.

andmisest keeldumist põhjendada, kuivõrd menetluses olnud asjas ei olnud vaja siseriiklikul tasandil kohtupraktikat ühtlustada. EIK selle seisukohaga ei nõustunud ning leidis, et siseriiklikul tasandil oli jõutud sarnases kaasus erinevatele järeldustele ning kõrgeim kohus oleks pidanud põhjendama, miks kassatsioonkaebust menetlusse ei võeta.²³⁸ Autor on seisukohal, et mistahes kohtulahendi põhjendamine aitab kindlasti kaasa õigusrahu saabumisele ning on meetmeks, mis hoiab ära põhjendamatuid kaebusi riigi suhtes EIK-le.

4.4 EIK praktika seoses Eestiga

EIK on teinud ka Eesti suhtes mitmeid lahendeid nii kaebuse vastuvõetavuse kui ka nimistust kustutamise osas, kuid nendest veelgi olulisemad on meie riigi suhtes tehtud sisulised otsused. Analüüsitaval perioodil 2014-2019 on tehtud Eesti suhtes 22 sisulist EIK otsust ja 2019. aasta seisuga on lisandunud veel üks, kokku 23.²³⁹ See on väga väike number, arvestades, et samal perioodil on EIK Eesti suhtes kokku teinud 871 lahendit.

Alljärgnev tabel näitab EIK poolt Eesti suhtes tehtud lahendite hulka. Arvestades, et sisulisi otsuseid on tehtud analüüsitaval perioodil vaid 22, võiks järeldada, et põhiõiguste kaitse on Eestis tugev.

2014 ²⁴⁰	2015 ²⁴¹	2016 ²⁴²	2017 ²⁴³	2018 ²⁴⁴
187 lahendit	190 lahendit	206 lahendit	156 lahendit	132 lahendit

Allikas: Autori poolt struktureeritud andmed, mis pärinevad EIK aastaraamatutest. Näitab EIK poolt lahendatud asjade arvu Eesti suhtes perioodil 2014-2018.

4.4.1 EIK praktika seoses kaebeõigusega Eestis

Jüssi Osave vs. Eesti kohtuasja aluseks oli üksikisiku kaebus seoses sellega, et väidetavalt on rikutud kaebaja kohtusse pöördumise õigust, mis seisnes selles, et kaebajal puudus võimalus kohtus vaidlustada lapse sünniakti tehtud isa kannet, sest ta ei teadnud sinna kantud isiku aadressi. Seega puudus kaebajal võimalus algatada lapse põlvnemise tuvastamise menetlust

²³⁸ EIKo 10.04.2012, *Bar-Bau Sp. z o. o vs. Poola*.

²³⁹ Eesti suhtes tehtud otsuste tõlked. Elektroonselt kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/viited/Leht.html?id=3>, 11.04.2019.

²⁴⁰ European Court of Human Rights. Annual Report 2014. Strasborg 2015, lk 172. Elektroonselt kättesaadav: https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_Report_2014_ENG.pdf, 21.04.2019.

²⁴¹ European Court of Human Rights. Annual Report 2015. Strasborg 2016, lk 194. Elektroonselt kättesaadav: https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_Report_2015_ENG.pdf, 21.04.2019.

²⁴² European Court of Human Rights. Annual Report 2016. Strasborg 2017, lk 198. Elektroonselt kättesaadav: https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2016_ENG.pdf, 21.04.2019.

²⁴³ European Court of Human Rights. Annual Report 2017. Strasborg 2018, lk 170. Elektroonselt kättesaadav: https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2017_ENG.pdf, 21.04.2019.

²⁴⁴ European Court of Human Rights. Annual Report 2018. Strasborg 2019, lk 174. Elektroonselt kättesaadav: https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2018_ENG.pdf, 21.04.2019.

isast, kes oli teada. Riik sellega ei nõustunud, ning ütles, et isikul oleks olnud võimalik oma õigusi kohtulikult kaitsta, kui ta oleks järginud menetluse reegleid. Menetluslikuks piiranguks oli antud asjas asjaolu, et enne teise hagi esitamist tulnuks kaebajal vaidlustada eelnevalt olemasolev isaduse kanne. Isik oleks pidanud läbima kaks menetlust.²⁴⁵

EIK ei tuvastanud, et Eesti oleks konventsiooni rikkunud ja selgitas, et kaebajal ei olnud takistusi kohtusse pöördumiseks. Kaebaja ei olnud riigisiselt ära kasutanud kõiki olemasolevaid õiguskaitsevahendeid nagu EIÕK artikkel 35 lg-s 1 nõutud. Asjaolu, et kaebaja pidi siseriikliku õiguskorra tõttu läbima kaks järjestikust menetlust, mida polnud võimalik läbi viia samal ajal, ei tähenda veel, et isiku põhiõigusi on EIÕK artikli 6 lg 1 mõistes rikutud. EIK selgitas, et nende ülesanne ei ole hinnata, kas riigisisene õigussüsteem toimib kaebaja jaoks kõige mugavamalt. EIK ülesanne on kindlaks teha ega kaebaja kohtusse pöördumise õigus ole ebaproportsionaalselt piiratud.²⁴⁶

EIK rõhutab väljakujunenud praktikat, mille kohaselt kohtusse pöördumise õigus ei ole absoluutne ja siseriiklikul tasemel võib sellele seada menetluslikke piiranguid. EIÕK artikli 6 lg-ga 1 ei ole kooskõlas piirang, mis ei ole proportsionaalne kasutusele võetud meetme ja isiku õiguste vahel. EIK ülesanne ei ole asendada riigi kohtuid. Riigisiseste õigusaktide tõlgendamisel tõusnud probleemide lahendamine on eelkõige siseriiklike kohtute pädevuses. EIK ülesanne on analüüsida, kas siseriikliku õiguse tõlgendamise mõju piirab isiku õigusi, ehk näiteks, kas kaebaja kohtule juurdepääsu õiguse piirang oli proportsionaalne EIÕK kaitsvate õiguste suhtes või mitte.²⁴⁷

Kashlev vs. Eesti kohtuasjas EIK ei tuvastanud riigipoolset EIÕK rikkumist seoses kaabeõigusega ning leidis, et kuivõrd kaebajal oli võimalus teise astme kohtu lahendi peale edasi kaevata kassatsioonikohtusse, siis oli kohtule juurdepääsuõigus tagatud ning seda ei muuda asjaolu, et kassatsioonkaebust menetlusse ei võetud.²⁴⁸ Seega tunnustas EIK siseriiklikku menetluskorda.

Leuska jt. vs. Eesti kohtuasjas arutleb EIK kohtusse juurdepääsu õiguse olemuse üle ning selgitab oma korduvat seisukohta, et kohtusse pöördumise õigus sisaldab nii menetluse alustamise õigust kui õigust jõuda vaidlusega lõpplahendini. EIÕK artikli 6 lg-st 1 tulenevad

²⁴⁵ EIKo 31.06.2014, Jüssi Osawe vs. Eesti.

²⁴⁶ Samas.

²⁴⁷ Samas.

²⁴⁸ EIKo 26.04.2016, Kashlev vs. Eesti.

garantiid oleksid sisutühjad, kui puuduks reaalne võimalus neid realiseerida. EIK leidis, et antud kaasuses jäid kaebajad ilma õigusemõistmisele juurdepääsu õigusest EIÕK artikli 6 lg 1 mõistes, kuivõrd siseriiklik kohus ei lahendanud kohtulikku lahendamist nõudvat taotlust. Riik oli seisukohal, et seoses kokkuleppemenetlusega nõustumisega, millega kaasnevad menetluslikud piirangud, puudus kaebajatel õigus kohtule taotluse esitamiseks.²⁴⁹

4.4.2 Kohtule juurdepääsu õigus / vara konfiskeerimine

Veits vs. Eesti kohtuasi puudutas vara konfiskeerimist, kus kaebaja leidis, et tema õigusi rikub asjaolu, et teda ei kaasatud kohtu poolt menetlusse, kus otsustati tema tsiviilõiguste ja kohustuste üle. EIK nõustus riigi seisukohaga, et selles kaasuses ei olnud kaebaja õigused kaitseta. Kaebaja oli menetluse ajal alaealine ning faktiliselt kaitsetas kaebaja õigusi menetluses tema ema ja vanaema ja seega ei saa nõustuda, et on toimunud EIÕK artikli 6 lg 1 rikkumine.²⁵⁰

EIK kordas üle praktikas väljakujunenud üldise põhimõtte, mille kohaselt isikud, kelle vara konfiskeeritakse, tuleb kaasata menetlusse, kus vara konfiskeerimise üle otsustatakse.²⁵¹ EIK on sama seisukohta väljendanud ka teises Eesti vastu esitatud kaebuses, mis puudutas vara konfiskeerimist ning tuvastas seal riigipoolse konventsiooni rikkumise.²⁵²

4.4.2.1 Kohtule juurdepääsu õigus / Õigus kaitsta end kaitsja vahendusel

Tolmachev vs. Eesti kaebuse lahendamisel EIK tuvastas Eesti poolt EIÕK artikli 6 lg-te 1 ja 3 punkt c rikkumise. Kaebuse sisuks oli asjaolu, et isikul puudus võimalus kaitsta oma õigusi kaitsja vahendusel ja seega puudus tal ligipääs õigusemõistmisele. Kaebaja kaitsja palus kohtuistungiga edasi minna, kuna kaebaja viibis välismaal. Siseriiklik kohus ei pidanud võimalikuks asja lahendamist üksnes kaitsja osalusega kohtuistungil. Siseriiklik kohus pidas kohustuslikuks kaebaja istungil osalemist. Riigi hinnangul ei olnud kaebaja kohustus istungile ilmuda seotud kaitseõiguse kasutamisega, vaid tegemist oli kohtu õigustatud nõudega, mille kohaselt isik peab istungil osalema ning kohale ilmunata jätmise tagajärg on kaebuse läbi vaatamata jätmise.²⁵³

²⁴⁹ EIKo 07.11.2017, *Leuska jt vs. Eesti*.

²⁵⁰ EIKo 15.02.2015, *Veits vs. Eesti*.

²⁵¹ Samas.

²⁵² EIKo 15.01.2015 *Rummi vs Eesti*.

²⁵³ EIKo 09.07.2015 *Tolmachev vs Eesti*.

EIK riigi seisukohaga ei nõustunud ja leidis, et kohtute kohustus on tagada õiglane menetlus. Süüdistatavalt ei saa võtta ära õigust olla kaitsja vahendusel esindatud olukorras, kus ta ise istungil osaleda ei saa. EIK selgitas veel, et õigus olla kaitsja vahendusel esindatud on tugevalt seotud kohtule juurdepääsu õigusega. EIK ei saa anda hinnangut, kas kohtuasja oleks saanud lahendada üksnes kaitsja kohalolekuga. Siseriiklik kohus oleks saanud hinnata võimalust kohtuistung edasi lükata, kui tõepoolest ei pidanud võimalikuks asja sisulist lahendamist kaitsja vahendusel. Õigeks ei saa pidada seda, et maakohus keeldus kaebuse läbivaatamisest, mille tagajärjeks oli kohtumenetluse lõpetamine ja politsei poolt kaebajale määratud sanktsiooni jõustumine. Eeltoodust järelduvalt jäid isiku EIÕK-st tulenevad õigused kaitseta.²⁵⁴

4.5 Vahekokkuvõte

Eesti on EL liige ja EIÕK osalisriik, millest tulenevalt on meil kohustus EIÕK kui ka välislepinguid täita. Nagu eelnevast selgus, on välislepingutel üldiselt tugev mõju siseriiklikule õigusele. Riigikohus on eeskujulikult EIK praktika üle kandnud riigisisesse kõrgema kohtuastme praktikasse.

EIK on üsna stabiilselt järginud praktikast väljakujunenud põhimõtteid. Nii Eesti kui ka teiste osalisriikide suhtes tehtud lahenditest hakkasid silma läbivad ja korduvad põhjendused. Olulised seisukohad, mida EIK läbivalt on väljendanud, on, et õigus pöörduda kohtusse peab olema praktiline ja tõhus, mitte aga teoreetiline.²⁵⁵ Samas on EIK öelnud, et kohtusse pöördumise õigus sh kaebeõigus ei ole absoluutne inimõigus ning seda õigust võib siseriiklikul tasandil piirata, kuid piirangud ei tohi olla nii laiaulatuslikud, et need hakkaksid kahjustama kohtusse pöördumise õiguse olemust, ja õiguste realiseerimise võimalus ei või muutuda illusoorseks.²⁵⁶ *Aadu Oll vs. Eesti* lahendis selgitas EIK, et EIÕK ei näe sõnaselgelt ette, et liikmesriigid peavad siseriiklikul tasandil igal juhul tagama edasikaebeõiguse võimaluse. Kui aga riik sellise õiguse annab, siis peavad olema olemas ka vastavad menetlusreeglid, mis näevad ette tingimused edasikaebeõiguse realiseerimiseks.²⁵⁷ Üldiselt on osalisriikidele antud lai otsustusruum kohtusse juurdepääsu tingimuste loomise osas, kuid

²⁵⁴ EIKo 09.07.2015, *Tolmachev vs. Eesti*.

²⁵⁵ Christoph Grabenwarter (viide 224), lk 127.

²⁵⁶ L. J. Clements. *European Human Rights, Taking A Case Under The Convention*. London Sweet & Maxwell 1994, lk 141-142.

²⁵⁷ EIKo 01.07.1988, *Aadu Oll vs. Eesti*.

seejuures on praktikas leitud, et menetlusnormide liiga paindumatu järgimine siseriiklikes kohtutes võib jätta isiku ilma praktilisest õigusest kaitsta oma rikutud õigusi.²⁵⁸

Ka Eesti suhtes on EIK teinud otsuseid, kus on tuvastatud kohtule juurdepääsu õiguse rikkumisi. EIK poolt tehtud lahenditel, nagu Julia Laffranque on tabavalt öelnud, on peegeleffekt, mis tähendab seda, et läbi EIK kriitika saab Eesti teada, milline on inimõiguste ja demokraatia kvaliteet riigis, ja ühtlasi saame me teada, kuidas nähakse meid väljastpoolt.²⁵⁹

4.6 Autori seisukoht

Autor on seisukohal, et ühtse inimõiguste kaitse tagab just nimelt EIK praktika, mida siseriiklikul tasandil tuleks jälgida. EIK tuvastatud konventsiooni rikkumised annavad mõtteainet seadusandjale meie seaduste paremaks muutmiseks, sh saab kohus õiguse rakendajana juurde ainekst siseriikliku õiguse, EIÕK ja EIK praktika koosmõjus tõlgendamiseks ja rakendamiseks.

Kuna EIÕK on välisleping, siis pidas autor vajalikuks hinnata välislepingu staatust Eesti õiguskorras ja jõudis järeldusele, et EIÕK ja EIK praktikal on tugev jõud siseriikliku õiguse tõlgendamisel. Tänapäeval ei saa nõustuda Rait Maruste käsitlesega, mille kohaselt välislepingute riigiõiguslikku toimet saaks hinnata kindla ajaloos väljakujunenud õigusdoktriini alusel, kuivõrd nende käsitus ei võimalda analüüsida neid probleeme, mis kerkivad praeguses ühiskonnas üles seoses siseriikliku ja rahvusvahelise õiguse paralleelselt toimimisega. EIÕK on otsekohalduv ja seega võib üksikisik nõuda konventsoonist tulenevate õiguste kaitset siseriiklikul tasandil, minnes mööda põhiseadusest.

²⁵⁸ Mart Susi (viide 199), lk 106.

²⁵⁹ Julia Laffranque (viide 65), lk 17.

KOKKUVÕTE

Põhiseadusest tulenevad põhiõigused ja vabadused reguleerivad riigi ja isikute suhete vahekorda. Põhiseadus kohustab riiki tagama isikutele nende põhiõigused ja vabadused. Põhiõigustel ning vabadustel puuduks mõte, kui isikutel puuduks võimalus neid õigusi ellu viia.

Põhiõigused ei ole sugugi absoluutsed, riigil on õigus neid riivata, ent riive ei tohi moonutada riivatava põhiõiguse olemust. Seadus näeb ette mehhanismid, mis võimaldavad isikutel realiseerida oma põhiõigusi ja vabadusi. Meil on kolmeastmeline kohtusüsteem, mille menetlusi reguleerivad vastavalt kohtuharule kas TsMS, KrMS või HKMS, millest viimasega seotud probleeme autor oma töös ei käsitlenud.

Töö läbiv eesmärk oli leida Eesti õiguskorras lünk või piirang, mis osutuks põhiseadusvastaseks seoses kohtusse juurdepääsu õiguse, sh kaebeõiguse realiseerimisega.

PS § 15 sätestab üldise kohtusse pöördumise õiguse kui põhiõiguse ja edasikaebeõiguse tagab PS § 24 lg 5. Edasikaebeõigus ei pea isikutele olema tagatud läbi kõigi kolme kohtuastme. Oluline on, et vähemalt esimese astme kohtulahendi peale on võimalik edasi kaevata. Seejuures on oluline, et isik saab vähemalt ühe piisavalt põhjendatud lahendi isegi siis, kui kohus jätab asja läbi vaatamata, vastasel juhul ei ole täidetud õiglase ja ausa õigusemõistmise põhimõte.

Siseriikliku kohtupraktika analüüsist selgus, et meie kehtivad menetlusseadustikud on üsna hästi reguleeritud ja tagavad üldiselt menetlusosaliste kohtukaebeõiguse kui põhiõiguse.

Töös olid vaatluse all TsMS-ist tulenev lihtmenetlus, maksekäsu menetlus, hagi tagamine ja esialgne õiguskaitse. KrMS-is oli pilk suunatud määruskaebustele.

Töö käigus selgus, et edasikaebeõigus ei ole absoluutne põhiõigus ja ligipääs õigusemõistmisele ei pea olema tagatud läbi kõigi kolme kohtuastme. Sellest võib järeldada, et meie menetlusseadustikud on isikute põhiõiguseid austavad. Isegi kui isikul pole võimalik kaitsta oma õigusi läbi kõigi kolme kohtuastme, siis vähemalt ühekordne kaebeõigus on kõigis analüüsitud menetlustes olemas.

Probleemkohana nägi autor TsMS-is sätestatud lihtmenetluse edasikaebe regulatsiooni, mis on kehtestatud peamiselt menetlusökoonoomia tagamiseks, kuid mis täna seda eesmärki ei täida. Lihtmenetluse asjades on maakohutul kaalutusõigus, kas anda edasikaebe luba või mitte. Juhul kui maakohus jätab vastava loa andmata, võib ringkonnakohus jätta avalduse menetlusse võtmata. Isikutele on aga kindlustatud võimalus ringkonnakohtu lahendi peale kaevata edasi Riigikohtusse, mis tähendab seda, et menetlusosalistele on avatud kolmeastmeline kohtusüsteem, mis muidugi põhiõiguste kaitse vaatenurgast on positiivne.

Analüüsitud kohtupraktikast tuli välja, et Riigikohus rahuldab suure hulga ringkonnakohtu menetlusse võtmisest keeldumise määruse peale esitatud määruskaebustest. Riigikohus tuvastas, et teise astme kohtud kasutavad põhjendamatult õigust jätta apellatsioonkaebus menetlusse võtmata, kui maakohus ei ole andnud selleks luba, jättes analüüsimata muud alused, mille alusel tulnuks apellatsiooni siiski menetleda. Arvestades, et suur hulk lihtmenetluse vaidlusi jõuab Riigikohtusse, saab järeldada, et selline kaebeõiguse regulatsioon ei taga soovitud menetlusökoonoomia eesmärki.

Riigikohus on sunnitud lahendama rohkearvulisi kaebusi, mille menetlemine oleks võinud lõpu saada juba teises kohtuastmes. Menetlusökoonoomiat oleks võimalik tagada autori hinnangul seeläbi, et ringkonnakohus täidaks oma lahendi põhjendamise kohustust ka siis, kui apellatsioon jääb läbi vaatamata. See tagaks ka õigusemõistmise kvaliteedi ja tõhususe.

Autori hinnangul oleks võimalik lihtmenetluste asjades menetlusökoonoomia saavutada küll, kui muuta menetlusseadustikus edasikaebeõiguse regulatsiooni selliselt, et isikutele tagatakse lihtmenetluses vähemalt ühekordne edasikaebeõigus ringkonnakohtusse ja piiratakse edasikaebeõigust Riigikohtusse. Muudatuse läbi peaks ringkonnakohus hakkama põhistama oma otsuseid ka asja menetlusse võtmisest keeldudes. Selliselt ei kaasneks edasikaebeõigusele piiranguid.

Autorile osutus positiivseks üllatuseks teistmismenetlus ja selle efektiivsus. Analüüsi tulemusel selgus, et enamik esitatud kohtumenetluse uuendamise avaldusi ka rahuldati. Analüüsitaval perioodil 2014-2018 oli menetletud tsiviil- ja kriminaalmenetlustes kokku 33 teistmisavaldust, millest kohus rahuldab 23 ja rahuldamata jäi 10. See tähendab ühtlasi seda, et inimestele on tagatud õiglane kohtumõistmine ja ligipääs sellele isegi siis, kui kohtuotsus on seadusjõustunud. Seda muidugi üksnes siis, kui ilmnevad uued olulised asjaolud, mille pinnalt kohus jõuab tehtud lahendist hoopis vastupidise lahenduseni.

Teistmise võimaldamine on oluline õiglase kohtumenetluse huvides, kuid samas kindlustab ka kohtu kui õigusemõistja autoriteeti ühiskonnas ning kasvatab isikutes usaldust õigusemõistmise suhtes. See on oluline, et isikud oleksid kindlad, et nende õigustel on kaalu ja riik ei pööra selga olukorras, kus eksimus võibki olla aset leidnud kohtu enda poolt ja seeläbi on jõutud ebaõige lahenduseni.

Põhiseaduse järgimise üle peab Eestis järelevalvet Riigikohus, kes peab kontrollima parlamendi poolt vastu võetud seaduste põhiseadusele vastavust. Riigikohus kui põhiseaduslikkuse järelevalve kohus jätab mis tahes seaduse või õigusakti kohaldamata, kui tuvastatakse vastuolu põhiseadusega. PS § 15 tuleneb, et igal ühel on õigus nõuda, mis tahes asjasse puutuva seaduse, muu õigusakti või toimingu põhiseaduse vastaseks tunnistamist oma kohtuasjas ning mis tahes kohtuastmes. Nii kaitseb põhiseaduslikkuse järelevalve kohus isikute põhiõigusi riigivõimu kuritarvitamise eest. Sellest joonistub hästi välja võimude lahususe ja tasakaalustatuse põhimõtte vajalikkus, sest kui seadused on õiguse kohaldamise aluseks, siis on vaja tagada, et seadusandja tagaks õigusaktide seaduslikkuse. Seega on konstitutsioonikohtul igas õiguskorras väga oluline roll.

Kohtukaebeõiguse temaatikat analüüsides ei ole autori hinnangul võimalik kuidagi mööda minna suure konstitutsioonilise kaebuse kui õigusekaitse vahendi analüüsimisest. 2003. aastal tegi Riigikohus S. Brusilovi lahendi, mis oli ja on tänaseni ainulaadne otsus. Menetluslikult oli tegemist kohtuvigade parandamise taotlusega, mille esitamise õigust S. Brusilovil ei olnud, kuna tema suhtes oli olemas jõustunud kohtulahend, mille alusel isik karistust ka kandis. Kaebaja oli seisukohal, et tema karistumäära tuleb vähendada, kuivõrd äsja jõustunud KarS nägi samasuguse teo eest, mille eest kaebajat kriminaalkoodeksi alusel karistati, sanktsioonina ette maksimaalselt viieaastase vangistuse. Kaebaja soov oli, et tema karistust tagasiulatuvalt vähendataks.

Tulenevalt S. Brusilovi kaebuse sisust leidis Riigikohus, et tegemist on materiaalses mõttes normikaebusega ja tuvastas, et karistusseadustiku rakendamise seadus on vastuolus põhiseadusega. Menetlusseadustikes puudus õiguskaitsevahend, mida S. Brusilov oleks saanud Riigikohtu hinnangul oma õiguste kaitseks kasutada. Riigikohus tuletas kaebuse esitamise õiguse PS §-st 15, mida tuntakse üldise kohtutee garantii paragrahvina. Sellega lõi Riigikohus individuaalkaebusele tee Eesti õiguskorda.

Edaspidises kohtupraktikas kuni tänaseni nentis Riigikohus küll individuaalkaebuse esitamise võimalust PS § 15 lg 1 alusel, kuid see on kasutatav üksnes siis, kui isik on kõik oma siseriiklikud õiguskaitsevahendid ammendanud. Sellist olukorda ei ole aga pärast S. Brusilovi lahendit Riigikohtu hinnangul tekkinud. Analüüsist jäi mulje, et Riigikohus on üha enam soovinud oma praktikaga vähendada individuaalkaebuse tähtsust, leides, et meie õiguskorras on isikutel menetluslikult mitmeid erinevaid võimalusi oma põhiõiguste kaitseks, näiteks edasikaebeõiguse kasutamine õigeaegselt korralises kohtumenetluses või juba jõustunud lahendi korral teistmise võimaldamine.

2017. aastal kerkis üles aktiivne debatt seoses konstitutsioonilise individuaalkaebuse otsesõnu seadusesse sissekirjutamise osas. Debatt sai alguse Justiitsministeeriumi poolt välja töötatud PSJKS muutmise seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsusest. Enamik Eesti austatud õiguspraktikuid leidsid, et Eesti õiguskord ei vaja individuaalkaebuse kui õiguskaitse vahendi otsesõnu seadusesse sisse kirjutamist. Tänapäevane kohtusüsteem ja põhiseaduslikkuse järelevalve süsteem on osutunud efektiivseks ja isikute põhiõigused ei ole jäänud kaitseta.

Teiste riikide kogemused on näidanud, et üksikisiku individuaalkaebuse legaliseerimine tõstaks oluliselt Riigikohtu töökoormust, mille läbi kannataks nii menetlusökoonoomia kui ka isikute õigus tõhusale menetlusele enda õiguste kaitseks. Ühtlasi kardetakse, et individuaalkaebuse legaliseerimine tooks kaasa Riigikohtu politiseerituse, mida täna on suudetud ära hoida. Üheks tülilingelisemaks individuaalkaebuse pooldajaks on Rait Maruste, kelle sõnul võiks tänases Eestis kaaluda konstitutsioonikohtu loomist ja kelle hinnangul individuaalkaebus tuleks legaliseerida.

Õiguskirjanduses on valdav seisukoht, et üksikisiku konstitutsiooniline individuaalkaebus on kõige efektiivsem õiguskaitsevahend põhiseadusest tulenevate õiguste ja vabaduste kaitsmiseks. Analüüsist tuli välja, et PSJKS ei näe otsesõnu ette üksikisiku individuaalkaebuse esitamist ja Riigikohus tuletas individuaalkaebuse esitamise võimaluse PS §-st 15. Töö autor jõudis individuaalkaebuse temaatikat analüüsides järelduseni, et me ei vaja individuaalkaebuse selgesõnalist sisse kirjutamist tänapäevases PSJKS-sse.

Autori hinnangul ei puudu PSJKS § 2 p-st 1 tulenevalt Riigikohtul pädevus individuaalkaebust lahendada, vaid vastupidi. Tegemist on sättega, millest saab tuletada, et konstitutsiooniline individuaalkaebus siiski on juba meie õiguskorras olemas ja koosmõjus PS §-ga 15 rakendatav, olenemata sellest, et PSJKS § 4 lg 2 sellise õiguse justkui välistab.

Tänapäevases demokraatlikus ühiskonnas, kus põhiõiguste kaitse on prioriteet, ei saa me kaotada ära individuaalkaebuse olemast ja tähtsust demokraatlikus ühiskonnas. Seadust muuta pole vaja, kuna täna kehtivat seadust on võimalik koosmõjus põhiseadusega tõlgendada põhiõiguste kaitset laiendavalt, mitte vastupidi. Seega on oluline, et kohtupraktikas tunnistatakse individuaalkaebuse esitamise lubatavust, vastasel juhul oleks tegemist kohtukaebeõiguse lüngaga.

Eesti on EIÕK liikmesriik. EIÕK näol on tegemist välislepinguga, mille täitmise kohustuse riik on endale võtnud. EIÕK eesmärk on tagada võimalikult paljudes õiguskordades universaalsete õiguste ehk põhiõiguste kaitse. EIÕK on otsekohalduv, mis tähendab, seda, et igal üksikisikul on õigus pöörduda kohtusse otse EIÕK sätete alusel. Samuti mängib liikmesriikide jaoks olulist rolli EIK praktika. Kohtupraktikast ilmnevad erinevate riikide probleemid seoses kohtule juurdepääsu õigusega.

Iga liikmesriik saab EIK poolt tehtud otsuste pinnalt hinnata, kas siseriiklikul tasandil on põhiõigused tagatud selliselt, nagu EIÕK ja selle praktika ette näeb. Põhiõiguste tagamist hinnatakse eelkõige selle järgi, kuidas ligipääs õigusemõistmisele on tagatud siseriiklikes menetluskordades. EIK ei kirjuta riikidele ette, milline siseriiklik menetluskord peab olema, kuid hindab siiski põhiõiguste kaitse EIÕK-le vastavust just selle järgi kuidas on kohtule juurdepääsu õigus sh edasikaebeõigus tagatud.

EIÕK artikkel 35 lg-st 1 tuleneb põhimõte, mille kohaselt saavad isikud pöörduda EIK-sse alles siis, kui kõik siseriiklikud õiguskaitsevahendid on end ammendanud. EIÕK-st tulenevat põhimõtet on Riigikohus analoogselt kasutanud oma põhjendustes seoses individuaalkaebuse lubatavusega. Üldiselt on Riigikohus EIK praktika hästi omaks võtnud ja viitab oma lahendites põhiseaduse sätete kõrval ka EIÕK vastavatele artiklitele ja EIK praktikale. Sellega on Eesti tunnistanud, et EIÕK on Eesti õiguskorra lahutamatu osa.

Autor ei tuvastanud töö käigus edasikaebeõiguse olulist rikkumist. Üldiselt on Eesti õiguskorras inimeste põhiõigused hästi kaitstud. Eesti seadusandja ja Riigikohus on võtnud omaks nii seaduste loomes kui ka kohtupraktikas EIÕK ja EIK praktika, mistõttu on Eestis põhiõigused kohtulikult hästi kaitstavad. Selle üle me saame riigina ainult uhked olla. Ka EIK praktikast nähtuvalt ei ole Eesti suhtes palju sisulisi otsuseid tehtud, mis näitab samuti, et Eesti põhiõiguste kaitse tase on hea. Küll aga ei saa selle alusel väita, et probleeme

siseriiklikul tasandil üldse ei esine. Samas, mida parem on siseriiklik menetluskord, seda vähem kaebuseid jõuab EIK.

Lõpetuseks saab öelda, et käesoleva töö sissejuhatuses püstitatud eesmärgid on saavutatud. Samas peab autor vajalikuks, et debatt individuaalkaebuse teemal meie ühiskonnas jätkuks. Et kujuneks välja ühtne arusaam, miks individuaalkaebus on oluline osa kohtukaebeõigusest isikute põhiõiguste kaitsel. Selleks, et individuaalkaebust kui õiguskaitsevahendit tunnistada, ei ole vaja luua eraldiseisvat konstitutsioonikohut.

Meie tänane põhiseaduslikkuse järelevalve süsteem on siiani hästi toiminud. Küll aga tuleb edasi liikuda suure individuaalkaebuse esitamise faasist. Enne kavandatavaid seadusemuudatusi võiksid asjatundjad kaaluda käesoleva töö autori seisukohta, mille kohaselt on individuaalkaebus tuletatav PSJKS § 2 lg-st 1 ehk juba meie õiguskorras kirjas. Seaduse muutmine ei ole ilmtingimata vajalik kui seadust on võimalik kooskõlas põhiseadusega tõlgendada. Seaduse tõlgendused aitab õiguskorda viia Riigikohus oma praktikaga.

Õigusselguse saavutamiseks on vajalik kindel Riigikohtu seisukoht tunnustamise osas. Täna on kindel seisukoht sellel teemal jäänud pisut segaseks nii seadusandjale, õiguspraktikutele kui ka isikutele kelle põhiõigusi individuaalkaebus kaitseks. Täna on individuaalkaebus õiguskaitsevahend, mis vaid vaikumisi on eesti õiguskorras legitimeeritud.

RESUME

The topic of this master's thesis is "Problems and Possible Solutions in Relation to the Right of Recourse to the Courts". Therefore, the object of the thesis is the right of recourse to the courts. It is the obligation of the state to create a court system on the national level in order to protect the fundamental rights of people. The aforesaid poses a challenge for legislators as the Constitution prescribes restrictions for the creation of an arrangement for proceedings by establishing substantive requirements. Analysing the topic of the right of recourse to the courts is both needed as well as topical as it is thereby possible to provide an assessment as to how the fundamental rights laid down are actually guaranteed in practice.

The objective of the thesis is to determine the problems related to the right of recourse to the courts in Estonia and their interconnections. The thesis is based on the hypothesis that there is a legal gap in the Estonian legal order when it comes to the judicial protection of fundamental rights.

The author commenced the observation of the established hypothesis through four chapters, of which the **first chapter** provides an overview of the constitutional importance of the right of recourse to the courts, including the right of appeal, the structure of the domestic courts, and the position of the constitutional court within this model. This chapter also includes an international insight as Estonia is a member of the EU and the protection of human rights does not stop at any national borders.

The **second chapter** is based on national judicial practice – mainly the practice of the Supreme Court of Estonia, where the court has discussed the subject matter of the right of appeal. Potential problems related to the right of appeal in civil proceedings in relation to simplified proceedings, expedited proceedings of payment orders, securing an action, and provisional legal protection have been analysed. With respect to criminal proceedings, the author has focused on issues related to the right of appeal in appeals of court rulings. The review procedure has also been included in the analysis as this is an extraordinary legal remedy that allows one to appeal a judicial decision that has already entered into force.

The **third chapter** comprises discussion as to whether the Estonian legal order includes a major constitutional appeal by means of which an individual can directly have the right of recourse to the Supreme Court for the latter to adjudge whether their fundamental rights have

been violated or not, and if there is no such means of appeal, whether it would be necessary for Estonia to explicitly provide for this in national law.

The **fourth chapter** links Estonian law with international law, explaining the impact of international law on national judicial practice and the creation of the national legal order.

The overarching aim of the thesis was to find a legal gap or restriction in the Estonian legal order that would be unconstitutional in relation to exercising the right of recourse to the courts, including the right of appeal. § 15 of the Constitution of the Republic of Estonia provides the right of recourse to the courts as a fundamental right while subsection 24 (5) of the Constitution provides the right of appeal. The right of appeal need not be ensured for persons throughout all three court instances. It is essential for it to be possible to at least appeal the judicial decision of the court of first instance.

The analysis of national judicial practice indicated that our currently applicable codes of procedure are rather well regulated and generally ensure the right of recourse to the courts of the parties to the proceedings as a fundamental right, and the possibility of at least a single right of appeal has been provided in legislation.

In legal literature, the prevalent opinion is that the constitutional individual complaint of an individual is the most efficient legal remedy for protecting the rights and freedoms arising from the Constitution. This is the focal issue of the master's thesis. The individual complaint is a legal remedy that allows an individual to have the right of recourse to the Supreme Court for protecting their subjective rights when all other legal remedies have been exhausted. Even though it was determined that the Constitutional Review Court Procedure Act – the law providing for constitutional review proceedings – does not explicitly provide for filing an individual complaint by an individual, the author, as set out in the thesis, reached the conclusion that the individual complaint need not be explicitly prescribed in legislation as it is already present in the currently applicable clause 2 1) of the Constitutional Review Court Procedure Act and it can be applied in conjunction with § 15 of the Constitution.

The European Convention of Human Rights as an international agreement is directly applicable and the European Court of Human Rights observes compliance with the Convention whereas any individual has recourse to the Court in order to protect their fundamental rights. It is only possible to have recourse to the European Court of Human

Rights once all national legal remedies have been exhausted. The constitutional individual complaint therefore has an important role arising from international law, as well as in ensuring the fundamental rights of people on the national level.

The author did not identify any material violations of the right of appeal upon composing the thesis. In general, the fundamental rights of people are well protected in the Estonian legal order. Estonian legislators and the Supreme Court have adopted the practice of the European Convention of Human Rights and the European Court of Human Rights in legislative drafting and judicial practice, and therefore, fundamental rights are judicially protected to an excellent extent in Estonia. As a country, we can only be proud of it.

The practice of the European Court of Human Rights also indicates that not many substantive decisions have been made in respect of Estonia, which also shows that the level of protection of fundamental rights in Estonia is excellent. However, the better the situation of the national arrangement of proceedings, the fewer complaints are received by the European Court of Human Rights.

KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU

1. Kasutatud kirjandus

1. Robert Alexy. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. Juridica 2001, eriväljaanne.
2. Robert Alexy. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. Justiitsministeerium 1997.
3. Nora Chronowski, Timea Drinoczi, Tamara Takacs. Teaching European Constitutionality. Warszawa 2011.
4. L.J Clements. European Human Rights, Taking A Case Under The Convention. London Sweet & Maxwell 1994.
5. Maartje De Visser. Constitutional Review in Europe, A Comparative Analysis. Hart Publishing, Oxford and Portland Oregon 2014.
6. Madis Ernits. Põhiõigused, demokraatia, õigusriik. Tartu Ülikooli kirjastus 2011.
7. Madis Ernits. Põhiseaduse II peatükk; õigused, vabadused ja kohustused. – Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. Juura 2008.
8. Madis Ernits. Põhiseaduse II peatükk; õigused, vabadused ja kohustused. – Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. Juura 2017.
9. Madis Ernits. Riigikohtu lahendid Eesti Õiguskorras: tähendus ja kriitika. - Riigikohtu teadustööde konkursi kogumik: Põhiõigused kui väärtusotsused Riigikohtu praktikas. Tartu 2005.
10. Laura Feldmanis, Tristan Ploom. Kas jõustunud kohtuotsus on jõustunud kohtuotsus? Riigikohtu roll karistusõiguse reformi elluviimisel.- Riigikohtulahendid Eesti Õiguskorras: tähendus ja kriitika. Riigikohtu teadustööde konkursi kogumik. Tartu 2005.
11. Christoph Grabenwarter. European Convention on Human Rights. C.H.Beck/Hart/Nomos/Helbing Lichtenhahn Verlag 2014.
12. Kai Härmand, Inga Järvekülg. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku 10. osa; Hagimenetlus.-Tsiviilkohtumenetluse seadustik II: kommenteeritud väljaanne. Juura 2017.
13. Inga Järvekülg, Villu Kõve. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku 13. osa; menetlus riigikohtus.- Tsiviilkohtumenetluse seadustik III: kommenteeritud väljaanne. Juura 2018, lk 1038.
14. Eerik Kergandberg. Kohtukaebeõigus, eriti edasikaebeõigus Riigikohtu ja eriti kriminaalkollegiumi praktikas. Juridica 4/2018.
15. Eerik Kergandberg. Kohtute seaduse I peatükk; üldsätted.-Kohtute seadus: kommenteeritud väljaanne. Juura 2018.

16. Eerik Kerandberg. Põhiõiguste menetlikust dimensioonist. *Juridica* I/2003.
17. Maris Kuurberg. Eesti 20 aastat inimõiguste konventsiooni osalisena. *Juridica* VII/2016.
18. Maris Kruuberg. Tõhusad õiguskaitsevahendid ebamõistlikult pika menetluse heastamiseks Eestis. *Juridica* IX/2012, lk 677-678.
19. Villu Kõve, Inga Järvekülg, Jaanus Ots, Maarja Torga. Tsiviilkohtumenetluse seadustik III: kommenteeritud väljaanne. Juura 2018.
20. Julia Laffranque. Euroopa inimõiguste kohus ja Eesti õigus. Juura 2017.
21. Julia Laffranque. Kas ja kuidas vaidlustada vaesust, demokraatiapuudust ja õiguskaitse nappust?. *Juridica* 2013.
22. Julia Laffranque. The Protection of Fundamental Rights Post-Lisbon: The Interaction between the Charter of Fundamental Rights of the European Union, the European Convention on Human Rights and National Constitutions, Volume I. Tartu University Press 2012.
23. Timo Ligi. Kohtute sõltumatus ja kohtusüsteemi toimimise efektiivsus Eestis. Sihtasutus Iuridicum.
24. Uno Lõhmus. Põhiseaduse XIII peatükk: Kohus.-Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. Juura 2017.
25. Uno Lõhmus. "Põhiõiguste kaitse kolmnurgas riik –Euroopa Nõukogu – Euroopa Liit", *Juridica* (2010), nr 5.
26. Uno Lõhmus. Õigusriik ja inimese õigused. Ilmamaa 2018.
27. Rait Maruste. Ettekanne põhiseaduse viienda aastapäeva konverentsil. *Juridica* 1997/9.
28. Rait Maruste. Kohtute seadus 4. Peatükk Riigikohus. Kohtute seaduse kommenteeritud väljaanne. Juura 2018.
29. Rait Maruste. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse. Juura 2004.
30. Rait Maruste. Põhiseaduslikkuse järelvalve Eestis –areng ja kogemused.- Konstitutsioonikohtute probleemid ja arengukavad. Riigikohus Tartu 1999.
31. Kalle Merusk, Raul Narits. Eesti Konstitutsiooni õigusest. Juura Õigusteabe AS 1998.
32. Raul Narits, Lauri Madise, Heinrich Schneider. Põhiseaduse sissejuhatus.- Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne, Juura 2008.
33. Kaupo Paal. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku 12. osa; menetlus ringkonnakohtus.- Tsiviilkohtumenetluse seadustik III: kommenteeritud väljaanne. Juura 2018.

34. Ralf Rogowski, Thomas Gawron. Constitutional courts in comarison.- The U.S Supreme Court and The German Federal constitutional court. Berhjabn Books, New York, Oxford, 2002.
35. Heinrich Schneider, koostaja Arno Almann. Taasiseseisvunud Eesti Riigi-ja õigusteooria probleeme: uurimistööde kogumik. EBS Print 2005.
36. MA Heili Sepp, Villem Lapimaa, Virgo Saarmets, Tartu Ülikooli külalisprofessor Eerik Kergandberg. Põhiseaduse II peatükk: õigused, vabadused ja kohustused.- Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. Juura 2017.
37. Eivind Smith. Konstitutsioonilise juristiktsiooni kujunemine ja areng demokraatlikus ühiskonnas.- Konstitutsioonikohtute probleemid ja arengukavad. Tartu 1999.
38. Stephanos Stavros. The Guarantees for Accused Persons Under Article 6 of the European Convention on human Rights. Martinus Nijhoff Publishers 1993.
39. Mart Susi. Euroopa inimõiguste kohtu 2010. Aasta kohtulahendite ülevaade. Tartu, OÜ Greif trükikoda 2011.
40. Jukka Viljanen, Edited by Peter Wahlgren. Constitutional Law: Constitutions. - Scandinavian Studies in Law Volume 52. Stockholm 2007.
41. Lars Vinx. The Gurdian of the constitution. Hans Kelsen and Carl Schmitt on the limits of constitutional law. Cambridge University Press 2015.
42. Rene Värk, Carri Ginter, edited by Leonard Hammer & Frank Emmert. Estonia, The constitutional system and the position of the international agreements in general and the European Convention on human rights and fundamental freedoms (ECHR) in Particular in the national order.- The European convention on human rights and fundamental freedoms in central and eastern europe. Eleven International publishing 2012.

2. Kasutatud normatiivmaterjalid ja kohtupraktika

43. Eesti Vabariigi põhiseadus (RT I, 15.05.2015).
44. Halduskohtumenetluse seadustik (RT I, 28.11.2017, 3).
45. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (RT II 2010, 14, 54).
46. Kriminaalmenetluse seadustik (RT I, 07.12.2018, 24).
47. Põhiseaduslikkuse järelvalve kohtumenetluse seadus (RT I, 07.03.2019, 3).
48. Tsiviilkohtumenetluse seadustik (RT I, 07.12.2018, 27).
49. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus (RT I, 19.03.2019, 2).

3. Siseriiklik kohtupraktika

50. RKÜKm 22.12.2000, 3-3-1-38-00 *AS Divec*
51. RKKKo 20.09.2002, 3-1-1-88-02 *S.Vaarmets ja Ardo Org.*
52. RKÜKo 17.03.2003, 17.03.2003, 3-1-3-10-02 *S.Brusilov.*
53. RKÜKm 30.04.2004, 3-3-1-77-03 *P.Ludvig.*
54. RKPJKm 23.03.2005, 3-4-1-4-06 *AS-i Adonis Baltic Timber Group.*
55. RKPJKm 25.05.2005, 3-4-1-8-05 *R. Raudsepp.*
56. RKPJKm 08.09.2005, 3-4-1-12-05 *M. Markus, E. Oja, H. Põlluaasa.*
57. RKKKm 15.12.2006, 3-1-1-110-06 *OÜ Difusio.*
58. RKPJKm 17.09.2008, 3-4-1-13-08 *J. Okk.*
59. RKPJKm 11.03.2009, 3-4-1-19-08 *M.Kilic.*
60. RKPJKm 07.12.2009, 3-4-1-22-09 *R.Paala.*
61. RKTKm 06.04.2010, 3-2-1-20-10 *A.O Silvo.*
62. RKPJKm 10.06.2010, 3-4-1-3-10 *R. Paala.*
63. RKTKm 22.11.2010, 3-2-1-114-10 *O.N.*
64. RKTKm 01.12.2010, 3-2-1-102-10 *J. Ošlankova*
65. RKPJKm 22.02.2011, 3-4-1-18-10 *O. Ossinovski.*
66. RKPJKm 03.03.2011, 3-4-1-15-10 *R. Paala.*
67. RKÜKo 12.03.2011, 3-2-1-62-10 *AS WIPESTREX GRUPP.*
68. RKTKm 29.03.2011, 2-17-102708 *N.Shtolf.*
69. RKTKm 29.03.2011, 3-2-1-6-11 *Osaiühing Ingermika.*
70. RKTKm 25.05.2011, 3-2-1-38-11 *D.Rumjantsev ja O.Rumjantseva.*
71. RKTKm 07.06.2011, 3-2-1-44-11 *J. Knjažev.*
72. RKTKm 17.06.2011, 3-2-1-49-11 *Placet Group OÜ.*
73. RKTKm 14.09.2011, 3-2-1-73-11 *D.Bahmatov.*
74. RKTKm 30.03.2012, 3-2-1-30-12 *Tartu Ülikool.*
75. RKPJKm 15.02.2013, 3-4-1-4-13 *Kalev Tartu*
76. RKKKm 18.02.2013, 3-1-1-5-13 *Ailis Kurg.*
77. RKÜKo 28.02.2013, 3-2-1-13-12 *Üllar Haaboja.*
78. RKTKm 11.03.2013, 3-2-1-3-13 *Aktsiaseltsi Textuur.*
79. RKPJKm 11.04.2013, 3-4-1-8-13, p 15 *Aktsiaselts VINNAL (pankrotis).*
80. RKPJKm 23.01.2014, 3-4-1-43-13 *R.Paala, T.Raatsin.*
81. RKPJKo 01.07.2014, 3-4-1-27-14 *T.Tunis*
82. RKTKm 01.04.2015, 3-2-1-175-15 *M.Kozina.*
83. RKTKm 01.04.2015, 3-2-1-183-14 *M.M.*

84. RKÜKm 21.04.2015, 3-2-1-75-14 *Siiri Seero*.
85. RK eriarvamus 21.04.2015, 3-2-1-75-14 *Siiri Seero*.
86. RKPJKm 07.07.2015, 3-4-1-24-15 *R.Paala*.
87. RKPJKm 19.04.2016, 3-4-1-34-15 *Kaebaja*.
88. RKTKm 15.06.2016, 3-2-1-51-16 *J. Kõrts*.
89. RKKK 30.06.2016, 3-1-1-54-16 *Kent Kuntsel*.
90. RKPJKm 27.01.2017, 3-4-1-14-16 *B.Shauhani*.
91. RKKK 29.03.2017, 3-1-1-3-17 *S. AS*.
92. RKPJKm 11.05.2017, 3-4-1-4-17 *E.Solom*.
93. RKÜK 05.06.2017 3-1-1-62-16 *J. Ž*.
94. RKTKm 14.06.2017, 3-2-1-69-17 *Keila Tarbijate Ühistu*.
95. RKTKm 17.01.2018, 2-17-101031, *Mittetulundusühing Ühinenud Metsaomanikud*.
96. RKKK 22.03.2018, 1-16-10503 *Priit Kutser*.
97. RKPJKo 09.04.2018, 3-4-1-20-07 OÜ *Aviso Kinnisvara ja Bestmarki Suurköökide Aktsiaselts*
98. RKTKm 03.10.2018 2-16-13477 *D.Maloletnikov*.
99. TlnRnKm 25.10.2018 2-14-53904.
100. RKKK 21.12.2018 1-16-10503 *E.S*.
101. RKTKm 12.03.2019, 2-10-57660 *Helena Matikainen*.

4. Euroopa inimõiguste ja Euroopa Kohtu kohtupraktika

102. EKo 05.02.1963, C-26/62 *Van Gend en Loos*.
103. EKo 15.07.1964, C-6/64 *Costa vs. ENEL*.
104. EIKo 25.04.1978 *Tyer vs Ühendkuningriik*.
105. EIKo 01.07.1988 *Aadu Oll vs. Eesti*.
106. EIKo 28.07.1999, *Selmouni vs. Prantsusmaa*.
107. EIKo 16.03.2010, *Pak vs. Ukraina*.
108. EIKo 30.03.2010, *Šubašić vs. Horvaatia*.
109. EIKo 06.02.2011 *Popivcak vs. Slovakkia*.
110. EIKo 10.04.2012 *Bar-Bau Sp.z o. o vs. Poola*
111. EIKo 31.06.2014 *Jüssi Osawe vs. Eesti*.
112. EIKo 15.01.2015 *Rummi vs. Eesti*.
113. EIKo 15.02.2015 *Veits vs. Eesti*.
114. EIKo 09.07.2015 *Tolmachev vs. Eesti*.
115. EIKo 26.04.2016 *Kashlev vs. Eesti*.

116. EIKo 07.11.2017 *Leuska jt vs. Eesti*.
117. EIKo 27.02.2018 *Aydogan vs. Türgi*.
118. EIKo 13.02.2018 *Belek ja Özkürk vs. Türgi*.
119. EIKo 05.06.2018 *Farcas jt vs. Rumeenia*.
120. EIKo 05.06.2018 *Sultan vs. Moldova*.
121. EIKo 15.01.2019 *Alinak vs. Türgi*.
122. EIKo 15.01.2019 *Sonbahar Erdem vs. Türgi*.
123. EIKo 05.03.2019 *Negura jt. vs. Moldova*.

5. Muud kasutatud allikad

124. Arvamus põhiseaduslikkuse järelvalve kohtumenetluse seaduse muutmise seaduse eelnõu väljatöötamis kavatsusele, 10.03.2017. Elektroonselt kättesaadav:
125. https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Arvamus%20pohiseaduslikkuse%20jarelevalve%20kohtumenetluse%20seaduse%20muutmise%20kava%20kohta.pdf 26.01.2019.
126. Sergio Bartole. Konstitutsioonikohtu reform Eestis, lk 2. Elektroonselt kättesaadav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/prof_serio_bartole_konstitutsioonikohtu_reform_eestis.pdf, 03.01.2019.
127. Conferenc of European Constitutional Courts. Seadusandliku tegematajätmise probleemid Põhiseaduslikkuse järelvalves, lk 4. Elektroonselt kättesaadav:
128. https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analyygid/2008/seadusandliku_tegematajatmise_probleemid_psjv-s.pdf, 03.04.2019.
129. Constitutional Complaint. Elektrooniliselt kättesaadav:
130. https://www.bundesverfassungsgericht.de/EN/Verfahren/Wichtige-Verfahrensarten/Verfassungsbeschwerde/verfassungsbeschwerde_node.html, 25.01.2019.
131. Eesti suhtes tehtud otsuste tõlked. Elektroonselt kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/viitedLeht.html?id=3>, 11.04.2019.
132. Madis Ernits. Põhiõiguste mõiste ja tähtsus õigusüsteemis. *Juridica* 1996/9 lk 463-471. Elektroonselt kättesaadav:
133. https://www.juridica.ee/article_full.php?uri=1996_9_p_hi_iguste_m_iste_ja_t_htsus_iguss_steemis, 16.04.2019.
134. Madis Ernits. XI. Euroopa Liit ja suveräänsus. Põhiseaduse asjatundjate kogu tegevuse aruanne. Justiitsministeerium 2018, lk 97-98. Elektroonselt kättesaadav:

135. https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/pohiseaduse_asjatundjate_kogu_tegevus_aruanne_06.12.2018.pdf, 11.04.2019.
136. Euroopa Liidu põhiõiguste harta. Elektroonselt kättesaadav: <https://www.humanrightsestonia.ee/el-i-pohioiguste-harta/> , 26.02.2019.
137. Euroopa põhiseaduse leping. Luxembourg: Euroopa Ühenduste Ametlike väljaannete talitus 2005, Preamble. Elektroonselt kättesaadav: https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_establishing_a_constitution_for_europe_et.pdf , 02.03.2019
138. European Court of Human Rights. Annual Report 2014. Strasborg 2015, lk 172. Elektroonselt kättesaadav: https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_Report_2014_ENG.pdf, 21.04.2019.
139. European Court of Human Rights. Annual Report 2015. Strasborg 2016, lk 194. Elektroonselt kättesaadav: https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_Report_2015_ENG.pdf, 21.04.2019.
140. European Court of Human Rights. Annual Report 2016. Strasborg 2017, lk 198. Elektroonselt kättesaadav: https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2016_ENG.pdf, 21.04.2019.
141. European Court of Human Rights. Annual Report 2017. Strasborg 2018, lk 170. Elektroonselt kättesaadav: https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2017_ENG.pdf, 21.04.2019.
142. European Court of Human Rights. Annual Report 2018. Strasborg 2019, lk 174. Elektroonselt kättesaadav: https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2018_ENG.pdf, 21.04.2019.
143. Katri Jaanimägi, Ulrika Paavle. Põhiseaduslikkuse järelvalve kohtumenetluse seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. Elektroonselt kättesaadav: <http://eelnoud.valitsus.ee/main#tkD7qN2u> 01.04.2019.
144. Erik Kergandberg. Mõned teeside sarnased mõttekillud konverentsiks: 10 mälestusväärset ja teguderohket aastat alates Riigikohtu otsusest Brusilovi asjas (2013). Elektroonselt kättesaadav: <http://www.oigus-selts.ee/konverentsid/kumme-aastat-brusiloviga-kuidas-edasi>, 03.04.2019.
145. Erik Kergandberg. Individuaalkaebus kui riigisaladus. Kohtute aastaraamat 2016, lk 91. Elektroonselt kättesaadav:
146. https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/õiguslalased%20materjalid/Riigi_kohtu%20trükised/Kohtute_raamat_2016.pdf, 13.04.2019.

147. Maris Kruuberg. Aastaülevaated 2014-2018. Elektroonselt kättesaadav: <https://vm.ee/et/aastaulevaated>, 11.04.2019.
148. Merek Kuul, toimetaja. Maruste: Madise vastaseis põhiõiguste kaitse paremaks muutmisele on üllatav. Elektroonselt kättesaadav: <https://www.err.ee/584149/maruste-madise-vastuseis-pohioiguste-kaitse-paremaks-muutmisele-on-ullatav>, 13.04.2019.
149. Indrek Kuus, toimetaja. President Kaljulaid on vastu inimeste otse Riigikohtusse pöördumisele. Elektroonselt kättesaadav: <https://www.err.ee/584238/president-kaljulaid-on-vastu-inimeste-otse-riigikohtusse-poordumisele>, 12.04.2019.
150. Sigrid Kõiv. Intervjuu Märt Raskiga. Õigus on headuse kunst. Elektroonselt kättesaadav: <https://mail.google.com/mail/u/0/#search/margot+oleks?projector=1>, 22.04.2019.
151. Villu Kõve. Kohtute aastaraamat 2013. - Tsiviilkohtumenetluse põhi-probleemid riigikohtuniku ja õppejõu vaatevinklist, lk 28. Elektroonselt kättesaadav: <http://www.ekou.ee/mat/Kohtute-aastaraamat-2013.pdf>, 01.03.2019.
152. Julia Laffranque. Eesti Tõusku inimõiguste lipulaevaks ja eksportijaks. Elektroonselt kättesaadav: <https://arvamus.postimees.ee/1219270/julia-laffranque-eesti-tousku-inimoiguste-lipulaevaks-ja-eksportijaks>, 05.04.2019.
153. Julia Laffranque: Põhiõiguste Harta ja meie Põhiseadus. Postimees 11.02.2005, Elektroonselt kättesaadav: <https://www.postimees.ee/1455157/julia-laffranque-pohioiguste-harta-ning-meie-pohiseadus>, 26.02.2019.
154. LITHUANIA-European Union Agency for Fundamental Rights, lk 2, 2011. Elektroonselt kättesaadav: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1535-access-to-justice-2011-country-LT.pdf, 21.01.2019.
155. Lauri Madise. Rahvusvahelise õiguse käsitlest 1992. Aasta põhiseaduses. 1998/7, lk 361-369. Elektroonselt kättesaadav:
156. https://www.juridica.ee/article_full.php?uri=1998_7_rahvusvahelise_iguse_k_sitluse_st_1992_aasta_eesti_p_hiseaduses 16.04.2019.
157. Ülle Madise. Petukaup ehk kuidas rohkem on vähem. Elektroonselt kättesaadav: <https://arvamus.postimees.ee/4048205/ulle-madise-otsekaebuse-petukaup-ehk-kuidas-rohkem-on-tegelikult-vahem>, 12.04.2019.
158. Rait Maruste. Põhiseaduse asjatundjate kogu tegevuse aruanne. Tallinn 2018: elektroonselt kättesaadav:
159. https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/pohiseaduse_asjatundjate_kogu_tegevus_aruanne_06.12.2018.pdf, 04.01.2019.

160. Rait Maruste. Õiguskantsler püüab eksitada seadusandjat ja avalikkust. Elektroonselt kättesaadav: <https://arvamus.postimees.ee/4045813/rait-maruste-oiguskantsler-puuab-eksitada-seadusandjat-ja-avalikkust> 21.01.2019.
161. Raul Narits, Taavi Annus, Madis Ernits, Kalle, H. Kalmo, H. Lindpere, L. Madise, , L.Mälksoo. Põhiseaduse I peatükk: Üldsätted.- Eesti Vabariigi Põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. Elektroonselt kättesaadav:
162. <https://www.pohiseadus.ee/index.php?leht=autorid>. 15.04.2019.
163. Priit Pikamäe. Ülevaade kohtukorralduse, õigusemõistmise ja seaduse ühetaolise kohaldamise kohta. - Ettekanne Riigikogu 2018. a kevadistungjärgul, 7. juuni 2018, Elektroonselt kättesaadav:
164. https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/õiguslased%20materjalid/RK%20esimehe%20ülevaade%20Riigikogus%20%202018/Ettekanne_Riigikogu_2018.pdf, 06.02.2019.
165. Ivo Pilving. Kas Eestis on vaja individuaalkaebust?.- Kohtute aastaraamat 2016. Lk 87. Elektroonselt kättesaadav: <http://www.ekou.ee/mat/Kohtute-aastaraamat-2016.pdf>, 03.03.2019.
166. Merilin Pärli. Võimalus otse riigikohtusse pöörduda tekitab tugevaid erimeelsusi. Elektroonselt kättesaadav: <https://www.err.ee/584986/voimalus-otse-riigikohtusse-poorduda-tekitab-tugevaid-erimeelsusi>, 25.01.2019.
167. Põhiseaduse asjatundjate kogu tegevuse aruanne. Justiitsministeerium 2018, lk 12. Elektroonselt kättesaadav:
168. https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/pohiseaduse_asjatundjate_kogu_tegevus_aruanne_06.12.2018.pdf, 11.04.2019.
169. Märt Rask. Riigikohtu 90. Aastapäeva kõne Tartu Ülikooli aulas 14.jaanuar 2010. Elektroonselt kättesaadav:
170. https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/mart_rask_riigikohu_aastapaev2010.pdf. 30.03.2019.
171. Märt Rask. Rask näeb otsekaebuse lubamise plaanis katset õiguskantsler tasalülitada. Elektroonselt kättesaadav: https://www.postimees.ee/4046031/rask-naeb-otsekaebuste-lubamise-plaanis-katset-oiguskantsler-tasalulitada?_ga=2.68640273.1674821822.1554832165-1948181202.1445723092, 12.04.2019.

172. Riigikohus: ettepannud kujul individuaalkaebuse esitamine vajab täiendavaid seisukohti. Elektroonselt kättesaadav: <https://www.riigikohus.ee/et/uudiste-arhiiv/riigikohus-ettepannud-kujul-individuaalkaebuse-esitamine-vajab-taiendavat-analuusi>, 01.04.2019.
173. Eve Rohtmets. Euroopa inimõiguste kohtu praktika Riigikohtu lahendites, Riigikohus, Tartu 2012, lk 10. Elektroonselt kättesaadav:
174. https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analyygid/2012/eik_praktika_rk_lahendites_analuus_jaan2012_e_rohtmets.pdf, 03.04.2019.
175. MA Heili Sepp, Villem Lapimaa, Virgo Saarmets, Tartu Ülikooli külalisprofessor Eerik Kergandberg. Põhiseaduse II peatükk: õigused, vabadused ja kohustused.- Eesti Vabariigi põhiseadus. Elektroonselt kättesaadav <https://www.pohiseadus.ee/index.php?sid=1&ptid=29&p=24>, 23.11.2018.
176. Jukka Viljanen. The Interpretation of ECHR as a living Instrument: Demise of the Margin of Appreciation Doctrine. 07.12.2015. Elektroonselt kättesaadav: <https://blogs.uta.fi/ecthrworkshop/2015/12/07/rachaelita/> 05.04.2019.
177. Margit Vutt. Maksekäsu kiirmenetluse kohtupraktika probleeme. Riigikohus, Tartu 2011, Lk 3. Elektroonselt kättesaadav: https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analyygid/2011/maksek2sukiirmenetlus_margitvutt.pdf, 14.04.2019.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Eveli Altunbas

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Kohtukaebeõigusega seonduvaid probleeme ja võimalikke lahendusi”,

mille juhendaja on LL.M Madis Ernits.

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas 30.04.2019